

MIKSI SUOMALAINEN RAKENTAA?

Suomalainen omakotirakentaja 2020

Minna Nerg

Maisterintutkielma

Sosiologia

Yhteiskuntatieteiden

ja filosofian laitos

Humanistis-

yhteiskuntatieteellinen

tiedekunta

Jyväskylän yliopisto

syksy 2020

TIIVISTELMÄ

MIKSI SUOMALAINEN RAKENTAA?

Suomalainen omakotirakentaja 2020

Minna Nerg
Sosiologia
Maisterintutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Terhi-Anna Wilska
Syksy 2020
sivumäärä: 94 sivua + 1 liite

Tutkimuksessa selvitän, miksi suomalaiset nykypäivänä rakentavat omakotitaloja. Millaisia merkityksiä ihmiset omakotitalolle antavat? Pohdin talonrakentamisen motiiveja ja perusteluita erityisesti suhteessa omakotitalon historiaan, perheeseen ja sukupuoleen. Selvitän, kelle talot rakennetaan, mitä omakotitalo ja sen rakentaminen ihmisille merkitsee ja mihin talon rakentaminen asukkaansa elämänkulussa sijoittuu. Tarkastelen myös omistajuuden ja omakotitalon merkityksiä erityisesti suhteessa kerrostaloasumiseen. Aineistona toimivat yhdeksän suomalaisen omakotitalonrakentajan puolistrukturoidut teemahaastattelut elokuulta 2020. Analyysimenetelmänä toimii teemoittelu ja sisällönanalyysi.

Tarkastelen talonrakentamista suhteessa omakotitaloon liitettyihin kulttuurisiin merkityksiin ja ideologioihin. Niissä omakotitalo on perinteisesti edustanut “parempaa”, erityisesti lapsiperheille sopivaa asumismuotoa. Tutkimuksessa uudet omakotitaloalueet piirtyvätkin esiin lapsiperheiden ja pariskuntien paikkoina. Samalla tutkimus vahvistaa käsitystä siitä, että lapsuuden asumistaustalla on vaikutusta sille, millaisia asumisvalintoja ihmiset myöhemmin elämässään tekevät. Lapsuuden asumismuodosta muodostuu osa ihmisen identiteettiä ja kulttuurista pääomaa. Omakotiasumisella ihmiset myös rakentavat ja uusintavat identiteettiään, ja omakotitalo liitetään osaksi omaa elämäntarinaa. Rakentamisprosessin aikana merkityksellisiksi tulevat valinnat: se, millaisia teknisiä, toiminnallisia ja sisutuksellisia ratkaisuja taloon sisällytetään, ja kuinka ne kuvastavat asukkaita. Itse rakentamisen merkitys näyttää vähentyneen ja rakentaminen sukupuolen näkökulmasta tasa-arvoistuneen samalla kun rakentamisen mallit ovat irronneet perinteisestä suomalaisesta omin käsin tekemisen kulttuurista.

Avainsanat: omakotitalo, rakentaminen, asumisen sosiologia, kulttuurihistoria, sukupuoli

Sisällys

1. Johdanto	4
1.1 Runkotavaraa	4
1.2 Asua ja rakentaa Suomessa	6
1.3 Aiempi tutkimus	8
2. Omakotirakentaminen Suomessa	16
2.1 Omakotitalon synty	16
2.2 Omakotitalo: ideologioita ja määritelmä	19
2.3 Tyyppipiirustuksista talopaketteihin	26
2.4 Rintamamiestalo	29
2.5 Myydään: unelma	33
2.6 Muuntuvat unelmat	36
3. Aineisto ja metodit	39
3.1 Haastattelut ja sisällönanalyysi	39
3.2 Haastattelun puitteet	44
4. Omakotirakentaja 2020	47
4.1 Aineistoni omakotirakentajat	47
4.2 Elämäntilanne ja otolliset olosuhteet	48
4.3 Omakotitalot perheen paikkoina	56
4.4 Omakotitaloon vai kerrostaloon?	60
4.5 Omistaminen	67
4.6 Oman näköinen koti	74
4.7 Itse tehdystä itse valittuun	78
5. Johtopäätökset	85
5.1 Omakotitalo identiteettinä ja elämäntapana	85
5.2 Liudentuva sukupuoli, pintansa pitävä perhe	86
5.3 Jukolan poikien jälkeläiset	87
Kirjallisuus ja lähteet	89
Liite 1: Haastattelukutsu	95

1. JOHDANTO

1.1 Runkotavaraa

“Se ei oo mies eikä mikään, jos ei valmistu talo omin hartiavoimin”, laulaa Leevi and the Leavings kappaleessaan “Vasara ja nauvoja” (1995). Oma, mielellään hartiapankilla ja tuskalla ja taistelujen kautta synnytettyä taloa on totuttu pitämään “suomalaisena unelmana”. Kun yksi suomalainen kertoo ryhtyvänsä talonrakennusprojektiin, toinen nyökyttelee vieressä ymmärtäväisesti. Kolmaskin nyökyttelee, mutta lisää samalla, että hän ei kyllä sellaiseen ikimailmassa ryhtyisi. Ajatukseen oman talon rakentamisesta tiivistyy paljon jaettua kulttuurista ymmärrystä ja merkityksiä, joita kuitenkin harvoin tullaan avanneeksi tarkemmin ääneen.

Tuo ymmärrys on perinteisesti ollut myös sukupuolittunutta ja kurkottanut menneisyyteen päin. Siitä suorasukaisimpia vihjeitä antavat vaikkapa talonrakennuksesta kertovat oppaat, kuten *Suomalainen miehuuskoe: Omakotirakentajan päiväkirja* (Rantanen 2007) tai niiden esittelytekstit:

Talo ei ole vain välttämättömyys, katto pään päällä, vaan myös eräänlainen miehen mitta. Kuten Impivaaraan paenneille seitsemälle veljekselle, merkitsee oman talon rakentaminen yksityiselle ihmiselle paljon enemmän kuin asuinpaikan raivaamista korpeen. Pakettitalon hartiapankkirakentajakin voi tuntea samaa selviämistaistelun uhoa ja vimmaa kuin ensimmäisiä hirsiiään salvovat Jukolan pojat. (Kustantajan esittelyteksti, *Suomalainen miehuuskoe*.)

Onpa menty niinkin pitkälle, että on väitetty, että yksi [suomalaisen] miehen tärkeimpiä tehtäviä on rakentaa elämänsä aikana talo (Kiiski 2006). Talon hankkimalla voi koettaa saada vaikka perheensä takaisin, kuten Kari Hotakaisen *Juoksuhaudantien* (2002) päähenkilö tekee.

Kortensa kehoon oman talon suunnittelu- kuin rakennusprosessissa kantavat toki – ovat kautta aikain kantaneet – perheen muutkin osapuolet; tehtävät vaihtelevat vasaran ja naulojen kanssa operoinnista kahvinkeittoon ja pistorasioiden paikan määrittämiseen. Rakentamisen tiimoilta järjestäydytään usein myös talkoisiin, joihin värvätään ystäväpiiriä tai sukulaisia rakennusavuksi. Yhden ihmisen unelman toteuttamiseen tarvitaankin koko joukko ihmisiä suunnittelun ja rakentamisen ammattilaisista lähipiiriin.

Rakentaminen kuitenkin näyttäytyy edelleen miehisenä toimintana ja rakentaminen on edelleen miesvaltainen ala. Myös omakohtaiset talonrakennusprojekteja kertaavat oppaat ovat voittopuolisesti miesten kirjoittamia, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta (ks. esim. Ahvenniemi & Lähteenmäki 2009).

Kun taloa ryhdytään rakentamaan yhdessä puolison kanssa, prosessista voi muodostua suhteen koetinkivi, ”yhteinen sota” (ks. Rantanen 2007, 9), josta selvittyyään perheyksikkö on entistäkin valmiimpi käymään uusia taistoja päin. Ja toisaalta, kun myyntiin tulee vastavalmistunut talo, ostajaehdokkaat saattavat spekuloida, ”menivätkö Hackmanit jakoon” – eli hajottiko rakennusprojekti parisuhteen. Talonrakennusprojektin muodostama haaste parisuhteelle tunnetaan ja tunnistetaan niin hyvin, että se mainitaan suoraan monen omaelämäkerrallisen talonrakennusoppaan esittelytekstissä (ks. esim. Leppänen 2007; Tervomaa 2007; Rantanen 2007).

Oman talon rakentamista pidetään järjettömänä puuhana, saatetaan jopa kysyä suoraan: ”Kuka hullu rakentaa oman talon?” (Yle Radio 1 3.3.2015). Kuitenkin yhden talon rakennettuaan suomalainen saattaa alkaa haaveilla jo seuraavasta. Haave voi myös jalostua ja muuntua prosessin kuluessa. Joistakuista kuoriutuu peräti sarjarakentajia.

Talotarpeet ja -haaveet muuntuvat elämäntilanteen mukaan: omakotitalon ajatellaan sopivan tiettyyn elämänvaiheeseen ja -tarpeisiin, erityisesti lapsiperheille. Omakotitalo on totuttu mieltämään myös asumisuran huippuna, asumistason parantelun päätepisteenä (ks. Lauronen 1991, 9–10), josta suunta voi olla vain ”alaspäin”. Kummeksuntaa saattaakin aiheuttaa se, jos muutto suuntautuu omakotitalosta esimerkiksi kerrostalo-osakkeeseen tai vuokralle ilman näkyvää syytä, joka liittyisi ikäänymiseen, lasten poismuuttoon kotoa, terveyden reistaamiseen, talon ylläpidon työläyteen – taikka rahaan. Omakotitalo on jotain, mitä suomalaisen oletetaan haluavan tai mitä kohti pyrkivän. Muunlaisia valintoja selitellään ja perustellaan suhteessa tähän oletukseen.

Tässä gradussa selvitän, miksi suomalainen nykypäivänä rakentaa omakotitalon. Millaisia merkityksiä ihmiset rakentamiselle antavat? Tutkin talonrakentamisen motiiveja ja perusteluja erityisesti suhteessa omakotitalon historiaan, perheeseen ja sukupuoleen. Selvitän, kelle omakotitalot rakennetaan, mitä talo asukkailleen merkitsee ja mihin talon rakentaminen asukkaansa elämänsä elämässä sijoittuu. Tarkastelen myös omistusasumisen ja omakotitalon merkityksiä erityisesti suhteessa kerrostaloasumiseen. Aineistona toimivat yhdeksän suomalaisen omakotitalonrakentajan haastattelut elokuulta 2020.

1.2 Asua ja rakentaa Suomessa

Vuonna 2017 Suomessa asui omakotitaloissa 2,7 miljoonaa suomalaista (Aamulehti 2018). Tutkimuksissa omakotitalo on useimmiten erottautunut kesto-suosikkina – jopa neljä vastaajaa viidestä on nimennyt sen halutuimmaksi asumismuodoksi (Kukkonen 2004, 6). Läheskään niin moni ei kuitenkaan omakotitalossa tietenkään asu. Kolme kertaa vuodessa toteutettavan *Suomi rakentaa* -markkinatutkimuksen (Rakennustutkimus RTS Oy 2019) mukaan kerrostaloasuntoja rakennetaan nykyisin kolme kertaa enemmän kuin pientaloja; kuitenkin asuntotyyppinä pientaloa, siis omakoti- tai rivitaloa, suosii edelleen noin kolme neljästä, vuodesta 2015 keskimäärin 72 %. Omakotitaloa suosi 52 % ja rivitaloa 16 %. Haluttavuussuhde on myös hieman muuttunut 90-luvulta ja 2000-luvun alusta, jolloin pientaloa suosi 80 %. Kerrostaloissa asuvistakin yli puolet haluaisi kuitenkin asua pientalossa. (Emt.) Muihin asuntotyyppisiin verrattuna omakotitalo on pitkäaikainen koti, jopa [loppu]elämänmittainen asuinpaikka (Kammonen 2012, 15).

Talon hankinta näyttää “paperilla” helpolta: haetaan vain asuntolaina, etsitään sopiva tontti ja pystytetään sille mieluinen talo valmistalojen joukosta. Saattaa kuitenkin olla vaikeaa löytää juuri omannäköistä taloa, joka olisi myynnissä oikeaan aikaan sopivalla sijainnilla. Arkkitehdin avustuksella suunniteltu täysin yksilöllinen talo taas on työläs ja kalliskin vaihtoehto. Talopaketiasta on siksi monen helppo aloittaa. Valmistalot eivät silti nekään ole syntyessään valmiita, vaan muuntuvat asukkaan toiveiden ja tarpeiden mukaan, niitä vastaamaan. (Emt.)

Rakentajan näkökulmasta käytännön esteitä omakotirakentamiselle asettaa ennen kaikkea tonttipula kasvualueilla (Pienteollisuus 2019). Sinne, mihin suomalainen mielellään asettuisi – järven rannalle, luonnon rauhaan, mutta kuitenkin lähelle kaupunkia ja palveluita – on omakotirakentamiseen sopivaa tonttimaata lähes mahdotonta löytää. Käytännössä asunnot ja tontit kaavoitetaan sinne, minne työn perässä muutetaan ja mihin väestöpaine kohdistuu: radan varrelle, kasvukeskuksien liepeille tai täydennysrakentamisena jo olemassa olevan rakennuskannan lomaan. Perinteisillä kaupunkikeskustojen lähelle muodostuneilla omakotialueilla kysyntä nostaa hintoja ja pienituloisten omakotitalosta haaveilevien on hankittava tonttinsa ja talonsa kauempaa kaupunkien keskustoista (Lauronen 1991, 21–22). Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla lapsiperheet asuvatkin entistä harvemmin omakotitaloissa (SVT 2017). Myös kaavoitus ja muu sääntely saattaa yksittäisen, omasta kodista haaveilevan ihmisen, saatikka sitten

taloteollisuuden, näkökulmasta vaikuttaa ymmärrettävästi hyvinkin rajoittavalta. Sääntelyllä tavoitellaan kuitenkin yleishyviä päämääriä, hyvää rakentamista, ja kaavoituksella säädellään sitä, mihin asunnot yhteiskunnassa katsotaan sillä hetkellä järkeväksi sijoittaa (Yle Radio 1 3.3.2015).

Suomalainen omakotitalonrakennus ilmiönä ja ihanteena on kansainvälisesti erityislaatuinen. Kuitenkin esimerkiksi puhtaasti arkkitehtuurin näkökulmasta tarkasteltuna suomalaisella omakotitalonrakennuksella on aina ollut yhtäläisyyksiä kansainväliseen pientalorakentamiseen. Erityisesti Yhdysvalloilla on pitkään ollut merkittävä rooli eurooppalaisen omakotiasumisen esikuvana. Myös muissa Pohjoismaissa pientalo-arkkitehtuurin ilmiöt, siis se, millaisia taloja rakennetaan, ovat olleet pääpiirteissään hyvin samalaisia kuin Suomessa. (Koskelo 2013, 7.) 1970-luvun lopulta lähtien omakotitaloihin on haettu vaikutteita “maailmalta”: Keski-Euroopasta, Pohjois-Amerikasta sekä Välimeren maista (emt., 12). Myös asuntopoliittikan ideologiset lähtökohdat ovat usein olleet peräisin ulkomailta, siis “tuontitavaraa” (Lauronen 1991, 10).

Yhtä olennaista kuin kysyä, miksi suomalainen rakentaa, on kysyä, miksi suomalainen ei enää rakenna. Suomalaisten rakennushaaveet vaikuttavat muuttuneen ja monipuolistuneen. Samalla omakotitalonrakennuksessa muuttovalmiit ja täysvalmiit talotoimitukset ovat kasvattaneet suosiotaan entisestään (Rakennustutkimus RTS Oy 2019). Hartiapankilla, työllä ja tuskalla nouseva talo on ei välttämättä ole enää jokaisen unelma. Suurin osa 1980–2000-luvuilla rakennetuista omakotitaloista onkin nimenomaan teollisesti tuotettuja valmistaloja, siis kaupallisia tuotteita, joita valmistaloteollisuus markkinoi kuluttajille mielikuvia luomalla ja pyrkimällä vastaamaan asiakkaiden mieltymyksiin (Koskelo 2013, 5). Samalla, kun omakotitalosta on tullut yhä enemmän oman yksilöllisyyden toteuttamisen ja ilmentämisen areena, ”meidän näköinen” koti toteutetaan yhä useammin pakettiratkaisuna.

Ei pidä kuitenkaan väheksyä pakettitalonkaan rakentamista yksittäisen ihmisen tai perheen voimainponnistuksena. Vaikka harvemmallalla meistä on nykyään omasta takaa kirvesmiehen taitoja, pakettitalonkin rakentaminen edellyttää valtavaa määrää tietotaitoa, joka omakotirakentajan on otettava lyhyessä ajassa haltuun. Voidaan ajatella, että “Jukolan poikien selviytymistaistelu” käydään nykyisin paperisodan, erilaisten viranomaissäännösten, urakoitsijoiden perään katsomisen ja projektinhallinnan äärellä.

Kun autioituva maaseutu on täynnä käyttämätöntä asuntokantaa, tuntuu epäloogiselta täyttää jokaista kaupungin nurkkaa ja kolosta uusilla taloilla. Uusimman asuntokantatilaston mukaan Suomessa on 2,7 miljoonaa asuntoa ja lisäksi tyhjillään tai vakituista asutusta odottamassa 300 000 asuntoa. Luku ei sisällä entisiä maalaistaloja, joista noin 200 000 on loma-asumisen käytössä. (Rakennustutkimus RTS Oy 2019.) Asuntopolitiikan – tai yksittäisen talonrakennusprojektiin ryhtyvän ihmisen ja tämän lähipiirin – näkökulmasta tarkasteltuna omakotitalon rakentamista ei aina voikaan perustella yksinomaan järkisyihin vedoten.

Siitä huolimatta – tai kenties juuri siksi – suomalaisessa omakotitalonrakennuksessa on edelleen jotain selvästi tenhoavaa ja yhteisesti jaettavaa. Edelleenkin on perusteltua kysyä, miksi suomalainen rakentaa.

1.3 Aiempi tutkimus

Minua kiinnosti, millaiset ihmiset hakeutuvat omakotitaloon tai millaisin moraalisiin perustein he katsovat sellaisen ansaitsevansa. (Kari Hotakainen, *Juoksuhaudantie*, s. 55.)

Siihen nähden, että kaikki tuntuvat tietävän, mistä omakotitalon rakennuksessa on kyse, on mielenkiintoista, että suomalaisesta omakotitalonrakennuksesta – siis siitä, *miksi* puuhaan ryhdytään – ei löydy liki lainkaan tutkimuksia. Suomalaisten asumispreferensseistä – omakotitalossa vai kerrostalossa, maalla vai kaupungissa – on kyllä paljon selvityksiä, joiden tilaajina ovat talotehtaat, rakennusyhtiöt, kiinteistönvälittäjät tai vaikkapa Suomalaisen Työn Liitto (2015). Näillä “asumisen trendejä” luotaavilla tutkimuksilla on tuotettu tietoa lähinnä rakennusteollisuuden ja kiinteistömarkkinoiden käyttöön, kaupallisiin tarkoituksiin. Myös kansainvälisesti tutkimuksia nimenomaan omakotitalon rakentajista, heidän motiiveistaan ja siitä, mistä rakentamisessa on kyse, on vain vähän (Brown 2007, 261).

David Claphamin (2002, 59) mukaan tieteellisessä tutkimuksessa kodin hankintaa on usein lähestytty joko ihmisten rationaalisen prosessin tuloksena tai toisaalta päädytty korostamaan sitä, kuinka kodin itselleen hankkivat ovat rakenteiden, asuntopolitiikan tai markkinavoimien armoilla. On siis painotettu joko ihmisten omia toimia tai niitä asioita ja rakenteita, jotka näitä tekoja rajoittavat. Tämä kuitenkin antaa hyvin mustavalkoisen kuvan ilmiöstä. Asumiseen nimittäin liittyy myös paljon merkityksiä, joita ihmiset sille antavat.

(Emt.) Myös talo markkinahyödykkeenä on hyvin erityinen, sillä kotia hankkiessaan ihmiset eivät toimi markkinoilla vain järjen ja päämäärien ohjaamana, vaan kodin valintaan vaikuttavat myös tunteet (Clapham 2018, 175). Talo ei ole myöskään pelkkä kulutusesine, vaan taloa rakentaessaan ihmiset myös tuottavat jotain (Bossuyt 2020). Prosessin lopputulos on fyysinen rakennelma, talo, mutta myös paljon erilaisia taloon liitettyjä merkityksiä. Materiaalisena omistuksen kohteena itse rakennettu talo eroaa monin tavoin muista esineistä: se on asukkaansa itse tekemä itseään varten, siihen on käytetty paljon luovaa energiaa ja resursseja ja se heijastaa paitsi asukasta itseään, myös sitä sosiaalista maailmaa, jossa ihminen elää (Brown 2007, 262).

Euroopassa on toteutettu tutkimuksia omakotitalonrakentajista ja -asukkaista muun muassa Alankomaissa (Bossuyt 2020), Iso-Britanniassa (Brown 2007) ja Tanskassa (Gram-Hanssen & Bech-Danielsen 2014). Tutkimuksissa on haastateltu eri vuosikymmenillä eri maissa talon rakentaneita tai omakotitaloissa asuvia ihmisiä, ja niissä niin talonrakentamisen olosuhteet, tontin hankkiminen kuin rakentamisprosessia koskevat rajoitukset – tai näkökulmasta riippuen vapaudet – riippuivat paikallisista säännöksistä. Myös talonrakentajien ja asukkaiden talolle antamat merkitykset vaihtelevat. Tutkimuksissa on kaikissa erilaiset tulokulmat aiheeseen. Voisikin sanoa, että sekä nämä tutkimukset että niiden kohteet, talonrakentajat, ovat kaikki hiukan eri tavalla “virittyneitä”. Mielenkiintoisia yhtymäkohtiakin löytyy, myös suhteessa oman aineistoni rakentajiin.

Roni Brown (2007) hahmottelee kodin rakentamista identiteetin rakentamisena: kun ihminen rakentaa taloa, hän tulee samalla jäsentäneeksi sitä, kuka hän on siinä hetkessä, suhteessa omaan menneisyyteen ja tulevaisuuteen. Rakentamalla on ennen kaikkea mahdollista saada oman näköinen talo, joka vastaa omaa elämäntyyliä ja identiteettiä. Iso-Britanniassa toteutetuissa talonrakentajien haastatteluissa tuli kuitenkin ilmi muitakin vaikuttimia talonrakentamiselle: näitä olivat muun muassa rakentamisen huokeus verrattuna muihin tarjolla oleviin vaihtoehtoihin sekä tee-se-itse-taidot, joita oli mahdollisuus hyödyntää rakentamisessa ja jotka helpottivat projektiin tarttumista. Tutkimus osoittaa, että rakentamisen lopputulos muokkautuu prosessin kuluessa ja on monien, niin ulkoisten rajoitteiden kuin sisäisten tekijöiden muovaama. Rakentajille itse rakennetusta talosta muodostuu osa omaa elämäntarinaa ja paikka, jossa opitaan uusia taitoja, kerätään uusia kokemuksia ja tehdään havaintoja itsestä.

Daniël M. Bossuyt (2020) puolestaan havainnoi Alankomaihin, Homeruskwartierin valtavalle uudisrakennusalueelle sijoittuvassa tutkimuksessaan rakentamisen sosiaalisia ja materiaalisia reunaehdoja, jotka muokkaavat rakentajien pyrkimyksiä projektin kuluessa. Almeren kaupungissa asukkaita ohjataan itse rakentamiseen pitäen sitä “demokraattisena oikeutena”, mutta myös tapana lisätä asukastyytyväisyyttä ja rakentamisen laatua. Erilaisten rakentajien, itse rakentajista rakennuttajiin ja arkkitehdin palkanneisiin, parissa toteutetut haastattelut toivat ilmi, että rakentaminen ei ole pelkkää järkiperaista päämäärien toteuttamista sen enempää kuin itseilmaisua. Ihmisten pyrkimykset, halut ja toiveet törmäävät jatkuvasti erilaisiin rajoitteisiin, niin sosiaalisiin, materiaalsiin kuin taloudellisiin, ja koko talonrakennusprojektin yleiseen ennakoimattomuuteen ja epävarmuuteen. Samasta syystä rakentajien ei ole yksinkertaisesti mahdollista vain asettaa itselleen päämääriä ja ryhtyä toteuttamaan niitä, lopputuloksen onnistumiseen luottaen. Myös tämä tutkimus osoitti, kuinka rakentajien pyrkimykset muovautuvat ja muuntuvat usein prosessin kuluessa.

Kirsten Gram-Hanssen ja Claus Bech-Danielsen (2014) ottavat tutkimuksessaan rakentamiseen toisenlaisen tulokulman ja pohtivat, miten taloon ja sen sijaintiin liitetyt merkitykset eroavat talojen sisustaan ja sisustukseen liitetyistä merkityksistä. Kirjoittajat haastattelivat Tanskassa 70-luvulta saakka vanhemmissa huviloissa ja standarditaloissa asuneita ja huomasivat, että talon valinnassa vaikutti moderniin luokkarakenteeseen liitetty elämäntyylikonsepti: sillä, missä ja millaisessa talossa asutaan, viestitään muille omaa asemaa. Näkemyksessään kirjoittajat pohjaavat Pierre Bourdieun (1984) distinktioteoriaan, jonka mukaan eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvat ihmiset pyrkivät elämäntyyliään sekä osoittamaan luokka-asemaansa että jäljittelemään ylempien luokkien elämäntyyliä. Kuitenkin postmodernissa maailmassa, jossa perinteiset yhteiskunnan instituutiot, luokka, perhe ja yhteisö ovat liudentuneet, yksilöllinen itseilmaisuus ja minuuden rakentaminen tulee tärkeämmäksi. Talon kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että kodin sisätiloihin siirryttäessä itseilmaisusta muodostuu oleellisempaa kuin oman aseman esittämisestä. Sisätiloille ja sisustukselle liitetyissä merkityksissä tapahtuu myös eriytymistä sukupuolen mukaan. Kirjoittajat kuitenkin huomauttavat, että talon ja asumisen merkitykset eivät tyhjene moderniin erottautumiseen sen enempää kuin postmoderniin identiteetin rakentamiseenkaan, vaan taloon ja siinä asumiseen liittyy myös paljon käytännöllisiä merkityksiä ja tarkoitusperiä. Lisäksi he löysivät paljon eroavaisuuksia siinä, miten taloista tehdään koteja ja mitä koti eri ihmisille tarkoittaa.

David Claphamin (2018, 174–175) mukaan asuminen ilmiönä ja hyödykkeenä on monimutkainen ja vaikeasti tiivistettävissä. Talolla voidaan viestittää statusta ja varallisuutta, mutta se on myös koti, jolla on erilaisia merkityksiä ihmisille ja heidän identiteetilleen. Jokaisella talolla on tietyt ominaisuudet, jotka muistuttavat muita taloja, mutta myös erottavat ne muista. Esimerkiksi sijainti on sellainen asia, että sitä on talon hankala jakaa minkään muun talon kanssa. Talon ja sijainnin valintaan puolestaan vaikuttavat käytännölliset seikat, kuten se, missä talo sijaitsee suhteessa työpaikkaan, kauppoihin, vapaa-ajanviettomahdollisuuksiin, terveydenhuoltoon ja kouluihin. Talo on myös paikka, jossa perhe-elämä tavallisimmin eletään ja jossa asukkaat viettävät suurimman osan elämästään. Lisäksi se on – mitä konkreettisimmin – suurin yksittäinen menoerä ihmisten taloudessa. Yhteiskunnan tasolla se, missä ja millaisissa oloissa ihmiset asuvat, vaikuttaa tulojen ja varallisuuden jakautumiseen. Jos valtiot haluavat vaikuttaa siihen, miten varallisuus yhteiskunnassa jakautuu, on asuntopolitiikka todennäköinen vaikuttamisen väline. (Emt.)

Asumiseen, sen merkityksiin ja reunaehtoihin liittyikin itse asiassa niin paljon eri puolia, että on vaikeaa muodostaa yhtä ainoaa “asumisen teoriaa”. Tyypillisesti teoriat ovatkin ammentaneet eri tieteenaloista. (Clapham 2018, 176.) Niiden lähtökohdat ovat vaikuttaneet siihen, mistä vinkkelistä ilmiötä lähestytään ja miten se ymmärretään.

Esimerkiksi asuntopolitiikan näkökulmasta talonrakentamista on käsitelty vastauksena riittämättömään asuntotarjontaan. Perinteisesti rakentaminen on ollut ratkaisu niille, joilla ei ole ollut varaa korkeisiin vuokriin tai kiinteistökuluihin. Viime aikoina monissa Euroopan maissa hallitukset ovat ryhtyneet toimeen nostaakseen itserakentamisen osuutta, jotta asuntokanta paranisi laadultaan ja ihmisten saataville tulisi huokeita koteja. Tämä uusi rakentaminen poikkeaa paljon perinteisestä rakentamisesta, jossa kotitaloudet itsenäisesti – tai konfliktissa auktoriteettien kanssa – rakensivat kodin itselleen. Kyseessä on prosessi, jossa yhteiskunta tarjoaa rakentamiselle puitteet, infrastruktuurin ja tarvittavat julkiset palvelut. Nykyisin rakentajia ajaa kuitenkin myös tarve ja halu saada itselleen yksilöllinen koti, ja nämä halut ja toiveet täytyy jotenkin sovittaa yhteen paikallisten yhteisöjen visioiden ja kaupunkisuunnittelun kanssa. Kaupunkisuunnittelulla vahvistetaan jo olemassa olevaa yhteisöä ja luodaan uusia. Erona perinteiseen, ylhäältä ohjautuvaan kaupunkisuunnittelun prosessiin pyritään nykyisin ottamaan mukaan myös alueiden tulevat asukkaat itse. Tällä lisätään alueille muuttavien ihmisten osallisuuden ja kuulumisen tunnetta. (Caputo, Lemes de Oliveira & Blott 2019.)

Tutkimuksissa valtiota on yleensä kuvattu neutraalina välittäjänä erilaisten intressien välillä tai reagoijana “asunto-ongelmiin”. Sittemmin on tunnistettu, että asumisen tutkimuskin on usein perustunut poliittisiin päämääriin, ideologioihin, käytännön kysymyksiin ja niiden ratkaisuyrityksiin. (Clapham 2002.) Jo “asuntokysymys” itsessään on historiallinen rakennelma: ihmisillä on ollut aina vaikeuksia löytää itselleen kunnollinen asunto, mutta tätä ei ole aina nähty sosiaalisena ongelmana, joka uhkaa yhteiskunnan toimintaa ja vaatii julkista huomiota ja toimia (Ruonavaara 1996, 89–90). Ongelmia ja niiden syitä myös määritellään eri tavoin. Esimerkiksi suhtautuminen kodittomuuteen vaihtelee: joissakin maissa sen nähdään olevan seurausta asuntomarkkinoiden puutteellisesta toiminnasta, toisissa taas yksilön itsensä syy (Clapham 2018, 166).

Suomalaisessa kontekstissa on toteutettu tutkimuksia asuntopolitiikan näkökulmasta, ratkaisuehdotuksia asetettuihin ongelmiin etsien. Paljon on kuitenkin tutkittu myös pientalojen, erityisesti valmistalojen ja rintamamiestalojen arkkitehtuuria ja ominaispiirteitä ja pientalotuotantoa. Nämä tutkimukset ovat lähtöisin muun muassa teknilliseltä alalta, arkkitehtuurin alalta ja taidehistoriasta, mutta niissä on hyödynnetty myös sosiologisia näkökulmia sekä sukupuolentutkimusta.

Tampereen teknillisessä yliopistossa talonrakennusta on tutkinut Kaisu Kammonen (2012). Työssä on selkeä pientalotuotannon kehittämiseen liittyvä päämäärä. Kammonen luotaa pientalotuotannon tulevaisuutta siitä näkökulmasta, miten valmistratkaisut saataisiin joustamaan yksilöllisiin asumistarpeisiin, mutta toisaalta ottamaan huomioon myös kestävä rakentamisen periaatteet ja ihmisten moninaistuvat elämät. Ratkaisuksi Kammonen tarjoaa tiivistä ja kaupunkimaista pientaloasumista, joka yhdistäisi kerros- ja pientaloasumisen parhaat puolet: tiiviin kaupunkirakenteen edut, mutta myös pientaloasumiseen kiinteästi liittyvän oman pihan ja itsenäisyyden. Työssä on paikallinen näkökulma, sillä siinä selvitetään Tampereen kaupunkiseudun asuntopoliittisen ohjelman tavoitteita suhteessa paikallisen asumisen kehitystarpeisiin. Työ toimii myös käsikirjana kaikille pientalorakentamisen kanssa tekemisissä oleville.

Valmistaloja, niiden arkkitehtuuria ja tyylipiirteiden kehitystä viime vuosikymmeninä on käsitellyt Tiia-Pauliina Koskelo Jyväskylän yliopistoon valmistuneessa taidehistorian pro gradussaan (2013). Aineistonaan kirjoittaja käyttää puutaloteollisuuden talokuvastoja sekä oppaita pientalon rakentamista suunnitteleville, mutta työssä sivutaan myös taloihin liitettyjä merkityksiä Bourdieun distinktioteorian pohjalta: arkkitehtien suunnittelemat talot edustavat legitiimiä “hyvää makua”, valmistaloja taas määrittävät välttämättömydestä

kumpuavat ratkaisut ja keskiluokkaisuus. Talorakentajien valintoja ja mieltymyksiä tässä työssä ei kuitenkaan varsinaisesti käsitellä, vaan ilmiötä tarkastellaan talotoimittajien kuluttajille tarjoamien vaihtoehtojen näkökulmasta.

Kulttuurihistorian näkökulmasta suomalaista rakentamista ja arkkitehtuuria, erityisesti rintamamiestaloja, on tutkinut Kirsi Saarikangas väitöskirjassaan (1993). Tutkimus sijoittuu Suomen historiassa ainutlaatuiseseen ajanjaksoon, jolloin sodassa tuhoutuneen asuntokannan tilalle rakennettiin uutta ja rintamamiestalojen rivistöt nousivat ympäri Suomea. Saarikangas tarkastelee rintamamiestaloa niin ideologisten, esteettisten, teknisten kuin historiallisten rakenteiden tulokulmasta – kaikki nämä vaikuttivat talojen suunnitteluun ja siihen, millainen talosta muovautui. Taloissa kohtaavat asukkaiden arki, kulttuuriset normit, historiallinen ajankohta ja sosiaalinen sopimus sekä sukupuolten väliset suhteet. Erityisesti asuntojen tilanjaossa vaikuttivat käsitykset sukupuolista ja niiden rooleista. Tieteellisesti tutkimus linkittyy feministiseen tutkimukseen, perheen historiaan, sosiaalishistoriaan ja talojen näkemiseen kulttuurisina tuotteina.

Pientaloasumisen arkkitehtuuria ja ihanteita arkkitehtuuri- ja sisustusjulkaisuissa 1950–1960-luvuilla, sodan päättymisestä öljykriisiin, on hiljattain tutkinut Pirjo Sanaksenaho Aalto-yliopiston arkkitehtuurin laitokselle valmistuneessa väitöskirjassaan (2017). Tutkimus paikallistuu ajanjaksolle, jolloin kulutuskulttuuri Suomessa voimistui ja urbanismi valtasi alaa. Sanaksenaho tutkii, millaisia merkityksiä koti ja erityisesti pientaloasuminen saivat tarkastelujaksolla ja havainnoi myös asiantuntijuuden arvostuksen muuttumista, arkkitehtien katoamista, niin lehtikirjoittelusta kuin tyyppitalosuunnitelmista. Pientalojen rakentamisessa asiantuntijuus korvautui tuona aikana tee-se-itse-kulttuurilla. Tutkimuksen toinen juonne on pientalo elettyinä tilana, perhe-elämän muutokset ja niiden ilmeneminen lehtiartikkeleiden kuvituksissa. Ajanjaksolla nainen esitettiin keittiössä “töissä”, lapset lastenhuoneissa ja mies olohuoneessa. Tarkastelujakson lopulla naiselle alkoi löytyä kuvitusten kodeissa myös paikka vain olla ja rentoutua.

Suomalaisen asuntorakentamisen ja kodinomistamisen historialliseen ja rakenteelliseen kontekstiinsa asettaa Hannu Ruonavaara, joka on väitöskirjassaan (1993) tutkinut suomalaisen kodinomistusyhteiskunnan syntyä. Suomessa kodinomistajuus on nykyisin erittäin yleistä, myös kansainvälisesti vertailtuna. Vielä ennen toista maailmansotaa, 1900-luvun alkupuoliskolla, näin ei kuitenkaan vielä ollut. Kaupungeissa suurin osa ihmisistä, niin sosiaalisessa hierarkiassa korkeammalla kuin matalammallakin olevat, asui vuokra-asunnossa. Omistajuus ei siis ennen sotia vielä ollut samanlainen ihmisiä erotteleva tekijä

kuin myöhemmin. Ruonavaara on tutkimuksissaan (esim. 1990) kartoittanut myös sitä, millaiset valtiolliset toimenpiteet vaikuttivat siihen, että omistusasuminen toisen maailmansodan jälkeen yleistyi nykyiseen mittakaavaansa.

Suoraan tutkimaani aiheeseen, suomalaisiin talonrakentajiin, pureutuu jo kolmen vuosikymmenen takainen tutkimus, Erja Laurosen (1991) *Unelma ja sen toteuttajat – tutkimus suomalaisista omakotirakentajista*. Lauronen tarkastelee omakotiasumista suomalaisena asumishaaveena sekä prosessia, joka johtaa omakotitalon rakentamiseen. Tutkimus rakentuu kulutuksen tutkimukselle ja asumisen sosiologialle ja tarkastelee aihetta erityisesti asuntomarkkinakäyttäytymisen ja asumisuran näkökulmasta; siinä omakotitalo on käsitetty asumisuran huippuna. Lauronen paikantaa omakotitaloasumisen suosion perustelut menneisyyteen ja traditioihin, mutta tuo rinnalle myös sen, että omakotiasuminen edustaa yksilöllistä asumistapaa. Toinen Laurosen tutkimuksen juonne on asunnon omistaminen ja siihen liitetyt merkitykset. Omistaminen näyttäytyy Laurosen tutkimuksessa välineellisessä asemassa, keinona paremman elämän saavuttamiseen.

Laurosen tutkimus sijoittuu ajankohtaan, jolloin maalta 60–70-lukujen taitteessa suuren muuton yhteydessä kaupunkeihin tulleet olivat tulleet “talonrakennusikään”. Hän kertoo tähän isoon siirtymään liittyneitä tuntemuksia. Tutkimusaineisto koostuu rakentajapariskuntien ja rakentamista valvovien viranomaisten haastatteluista ja muodostaa siten mielenkiintoisen vertailu- ja kiinnekohdan omalle tutkimukselleni.

Aihe vaikuttaa olevan juuri nyt pinnalla, sillä myös Turun yliopistossa on tämän kirjoitushetkellä tekeillä suomalaisten kirjoittamia omakohtaisesta talonrakennusurakasta kertovia talonrakennusoppaita aineistonaan käyttävä sosiologian pro gradu.

Ehkäpä kolmen vuosikymmenen jälkeen onkin aika päivittää tietämyksemme suomalaisten rakennushaaveista.

Omakotitalo ja sen rakentaminen on monitahoinen tutkimuskohde, ja sama monitahoisuus luonnehtii myös keräämääni aineistoa ja siitä tekemiäni tulkintoja. Jotta voisi vastata kysymykseen “miksi suomalainen rakentaa”, on otettava huomioon niin rakenteellisia reunaehtoja ja mahdollistajia, ihmisten elämäntilanteeseen liittyviä asioita, yksilöiden identiteettiä, toiveisiin, tarpeisiin ja taloudellisiin edellytyksiin liittyviä asioita kuin niitä merkityksiä, joita taloon ja rakentamiseen yleisesti liitetään. Suomessa nämä merkitykset ammentavat monin tavoin omakotitalon ja omistusasumisen historiasta. Jotta siis voisimme

ymmärtää, miten tähän hetkeen on päädytty, on syytä kulkea vielä muutama sivupolku suomalaisen rakentamisen historian kautta.

2. OMAKOTIRAKENTAMINEN SUOMESSA

2.1 Omakotitalon synty

Lajittelin taloja, jaoin niitä ryhmiin.
Mielenkiintoiset, haluttavat ja mahdolliset.
Puiset, tiiliset, elementtiset.
Puiset erikseen: vanhat, uudet.
Vanhat erikseen: ennen sotaa rakennetut, sodan jälkeen.
Uudet erikseen: yksitasoiset, kaksitasoiset, erikoiset, tavalliset.
(Kari Hotakainen, *Juoksuhaudantie*, s. 65.)

Suomen rakennuskanta on Euroopan nuorinta: lähes 90 prosenttia rakennuksista on rakennettu vuoden 1920 jälkeen ja 70 prosenttia toisen maailmansodan jälkeen (Saarikangas 1999, 169). Suomalaisen rakentamisen historia nivoutuu siis pitkälti itsenäisyyden aikaan ja suomalaisen yhteiskunnan vaiheisiin tänä aikana.

Omakotirakentaminen on osa tätä historiaa. Ajanjaksoon mahtuu maan myöhäinen kaupungistuminen ja lähes hyppäksenomainen siirtymä maatalousvaltaisesta maasta moderniksi hyvinvointiyhteiskunnaksi toisen maailmansodan jälkeen (emt., 170). Toisen maailmansodan jälkeinen jälleenrakennuskausi muodostaa erityisesti omakotirakentamisessa aivan erityisen ajanjakson. Toisaalta omakotitalo ideologisenä ja fyysisenä rakennelmana on sidoksissa kansainvälisiin suuntauksiin. Nykyisin niin itsestään selvältä tuntuva ja osaksi suomalaista mielenmaisemaa piirtynyt omakotitalo on itse asiassa ollut olemassa vasta runsaan vuosisadan verran. Käsitteellisesti se liittyy modernin teollisen ja kaupungistuneen yhteiskunnan syntyyn (Saarikangas 2004, 14).

Teollistumisen ja väestön maalta kaupunkiin muuton vuoksi alettiin 1800-luvun lopussa rakentaa kaupunkeihin puisia ja ennen kaikkea kivisiä kerrostaloja. Rakennuttajina toimivat työväen asunto-osakeyhtiöt, jotka rakensivat ammattimiehilleen asuntoja, ja tehtaajat, jotka pystyttivät työläisilleen joukkomajoitustiloja ja vuokratkasarmeja. (Lampi 2007, 24, 26.) Näillä ahtailla ja synkillä “vuokratkasarmeilla” oli aikanaan hyvin negatiivinen maine (ks. Kolbe 1988, 59). “Oma tupa” -aate tarkoittikin alkujaan omistusasuntoa työväen asuntoyhtiössä, ei vielä omakotitaloa (Lauronen 1991, 17). Omistusasuminen ei kaupungeissa kuitenkaan ollut mitenkään yleistä vielä 1900-luvun alkupuoliskolla, vaan sen määrä kasvoi nykyiseen mittakaavaansa vasta toisen maailmansodan jälkeen, valtiollisten toimenpiteiden ohjaamana. (Ruonavaara 1990, 129, 136.) Vielä 1920-luvulla suurin osa kaupunkien asukkaista asui vuokralla hellahuoneissa

tai alivuokralaisina (Lampi 2007, 24). Työväestö puolestaan rakenteli jo 1800-luvun lopussa talojaan kaupunkien laiduille, missä asemakaava ja muu säätely ei rajoittanut toimintaa. Tällä tavalla syntyneitä, nykyisin omakotimaiseksi luonnehdittavia asuinalueita ovat muun muassa Tampereen Pispala ja Kyttälä. Helsingin seudulla vastaavaa rakennuskantaa alkoi nousta radan varteen. (Saarikangas 2004, 14–15.) Kaupungin reunamilla levittäytyivät köyhien hökkelikylät, joihin työväki varsinkin pienissä kaupungeissa muutti. Näissä mökeissä tai “hökkeleissä” samaan huoneeseen saattoi mahduttaa asumaan kaksikin perhettä. (Lampi 2007, 24, 26.)

Kun ajatellaan kaupunkeja ja kaupungistumista, mieleen tulee ensimmäisenä kerrostaloasuminen. Suomessa kuitenkin myös omakotiasuminen on ollut osa kaupungistumiskehitystä. Omakotialueet syntyivät kaupunkitilan uudelleenjärjestelyn ja suunnittelun tuloksena. (Lauronen 1991, 17.) Kaupungistuvan yhteiskunnan synnyttämiä aivan uusia asuntotyyppisiä olivat porvarillisen kivisen kerrostalon lisäksi yhden perheen kodiksi tarkoitettut omakotitalo ja huvila. 1900-luvun alun Helsingissä huvilakaupunkeja alkoi muodostua kaupunkien keskustojen ulkopuolelle erilaisten maayhtiöiden myötävaikutuksella. Huviloita suunnittelemaan keskiluokalla oli varaa palkata aikansa nimekkäimpiä arkkitehtejä. (Saarikangas 2004, 14.) Tämän luonnollisena ja oikeana pitämänsä elämäntavan piirteitä porvaristo halusi siirtää myös työväestölle, vaatimattomampina versioina vain (Lauronen 1991, 17). Luonnon keskelle nousevien yksilöllisten, vauraan kaupunkilaisväen itselleen rakennuttamien huviloiden rinnalla alettiin rakentaa tyyppipiirustuksiin perustuvia omakotitaloja työväestön asumisololoja kohentamaan. (Sanaksenaho 2017, 47.) Porvariston ja kasvavan keskiluokan suosiman huvilan ja omakotitalon erotti toisistaan asukkaiden sosiaalinen asema ja mittakaava. Omakotitalo on huvilaa pienempi ja yksinkertaisempi, alkujaan siis työväestön asuinmuoto. (Saarikangas 2004, 14.)

Maaseudulla ei vuosisadan alussa sen sijaan asuttu omakoti- tai pientaloissa siinä mielessä, kuin omakotitaloasumisen nykyisin ymmärrämme (emt.), vaan siellä eli vahva talonpoikainen itse rakentamisen perinne. Talot suunniteltiin ja rakennettiin itse, ja ne mukailivat perinnettä ja rakentamisajankohtansa uudismalleja. Maaseudun asuinrakentamisessa talonpoikainen rakentaminen hallitsi aina toiseen maailmansotaan saakka. Vasta sodan jälkeen, jälleenrakennuskaudella, alettiin myös maaseudulle pystyttää taloja tyyppipiirustusten pohjalta. (Saarikangas 1999, 171.)

Voi kuitenkin sanoa, että varhaisessa kaupunkiasumisessakin vaikuttivat maaseudun perinteet: vanhat puukaupungit Suomessa on rakennettu ikään kuin vieretysten sijoitelluista, kortteleiksi ryhmittyvistä “pienoismaatiloista” (Kukkonen 2004, 6). Metsien ja peltojen sijaan tontteja vain rajasivat korkeat lankkuaidat portteineen (Junkala 2005, 131). Maaseudun tapaan myös kaupungeissa eläminen ja toimeentulo perustui aluksi osittaiseen omavaraistalouteen. Kadun puolelle sijoitetun asuinrakennuksen lisäksi tontilla oli lukuisia piharakennuksia, aitoista ja hevostalleista lähtien (Saarikangas 1999, 171). Sosiaalisena järjestelmänä ja asumisen käytäntönä meille tuttu omakotitalo, jonka ympärillä levittäytyy tontti puutarhoineen ja pensasaitoineen, eroaa näistä vanhojen puukaupunkien ja maaseudun yhden talouden rakennuksista. (Saarikangas 2004, 18.)

Toisin kuin monissa muissa kulttuureissa, joissa useampi perhe tai suku – tai jopa kokonainen kylä – on saattanut asuttaa yhteistä rakennusta, suomalaisen asumisen perustyyppejä on aina ollut talo, jota hallitsee yhden perheen ympärille muodostunut ruokakunta. (Junkala 2005, 130–131.) Sekä maaseudulla että esiteollisissa puukaupungeissa on perinteisesti asuttu yhden talouden taloissa. (Saarikangas 2004, 14.) Tyypillisesti talon omistus- tai hallintaoikeus on myös ollut yksinomaan omistajaperheellä tai -suvulla. (Junkala 2005, 131.) Eri sukupolvien asuminen samassa asunnossa oli agraariajoilta periytyvä traditio, josta modernisaation myötä vähitellen luovuttiin (Sanaksenaho 2017, 229). Myöhemmässä kerrostaloasumisessakin ruokakunnan sosiaalisena yksikkönä on säilynyt perhe, vaikkakin rajatumminkin. (Junkala 2005, 131.)

Asuminen on aikansa lapsi: 1950-luvulta 1970-luvulle Suomi modernisoitui ja kaupungistui entisestään, mikä näkyy asumismuotojen muutoksessa. Toista maailmansotaa seuranneen rintamamiestalojen kauden jälkeen 1950–1960-luvuilla kiinnostuttiin modernista asumisesta, rivitaloista ja matalista kerrostaloista. Samalla elementtituotanto valtasi tilaa käsityövaltaiselta rakentamiselta ja kerrostalojen rakentaminen syrjäytti pientalot. (Sanaksenaho 2017, 20.) Kaupungistuminen ja suuri muutto maalta kaupunkiin 1960-luvun lopulla aiheutti myös väestöpainetta, jota lievitettiin nopealla elementtikerrostalojen rakentamisella. Kuitenkin jo 70-luvulla omakotiasumista haluttiin viritellä uuteen kasvuun ja asian tueksi perustettiin muun muassa Suomen Asuntomessut. (Emt., 268–269.) Seuraavan kerran omakotiasuminen nousi kuitenkin suosioon vasta 1980-luvulla, jolloin pientalorakentaminen oli vilkkainta sitten jälleenrakennusajan (emt., 310).

2.2. Omakotitalo: ideologioita ja määritelmä

Talot eivät ole ainoastaan fyysisisiä rakennelmia, vaan niihin tiivistyy rakennusperinnettä, kuvitteellisia teemoja ja asumisideologioiden historiaa. (Junkala 2005, 134). Esimerkiksi Suomessa arkkitehtuurilla on ollut erittäin voimakas yhteys siihen, mikä on käsitetty “suomalaiseksi”. Jopa modernin kansainvälisen funktionalismin piirteet yhdistettiin Suomessa 50-luvulla, sotien jälkeen, suomalaisuuteen. Yksinkertaisuus, aitous ja köyhyys ja puu, metsä ja luonto on toistuvasti nimetty suomalaisen arkkitehtuurin ominaispiirteiksi. Niukkuuden, koruttomuuden ja luonnon on nähty kuvastavan sitkeää raivaajakansaa – tai myyttiä siitä. Samalla on tuotettu moraalisis-ideologisia ihanteita. Myös se, miten rakennuksia käytetään ja mitä merkityksiä niille annamme, uusintaa käsityksiä suomalaisuudesta. (Saarikangas 1999, 168–169.)

Kaiken tämän lisäksi rakennukset ovat hyvin arkinen osa ympäristöämme ja elämäämme. Rakennettu ympäristö vaikuttaa meihin tavoilla ja merkitsee asioita, joista emme ole aina edes itse tietoisia. Jokapäiväinen ympäristömme muovaa meitä ja paikkaamme maailmassa. Tilalla on voima säilyttää, saada aikaan ja palauttaa mieleen muistoja. (Emt., 169.) Talot ovat ne puitteet, joissa niiden asukkaat elävät elämäänsä ja sijoittavat ja sitouttavat itseään maailmaan (Junkala 2005, 134). Lopulta se, mistä ja miten ihmiset kotinsa valitsevat, liittyy kulttuuriin ja ideologiaan, mutta myös asuntohuoltoon, asuntopolitiikkaan ja muuhun yhteiskunnalliseen sääntelyyn (Ruonavaara 1993, 62).

Puutarhakaupunkiaate

Omakoti ideologisena rakennelmana liittyy 1900-luvun alun *puutarhakaupunkiaatteeseen*. Aate oli lähtöisin Englannista, ja sen kehittäjän, kaupunkisuunnittelija Sir Ebenezer Howardin ajatukset levisivät Suomeen Ruotsin ja Saksan kautta. Ideologia ei heti vaikuttanut yhteiskunnan tasolla, päätöksenteossa tai kaupunkisuunnittelussa, vaan aluksi siitä kiinnostuivat lähinnä yksityiset asiainharrastajat ja ennen kaikkea liikemiehet. (Lampi 2007, 25.) Howard uskoi maaseudun ja kaupungin yhdistämisen etuihin ja siihen, että arkkitehtuurilla voitiin parantaa ihmisten elämää. Suomessa pientalomaisen asumisen aatteen omaksui ensimmäisenä porvaristo. (Sanaksenaho 2017, 48.) Ensimmäiset huvilakaupungit perustettiin 1910-luvulla kaupunkien ulkopuolelle yksityisten maayhtiöiden hankkimille maille rautateiden varrelle. Asuminen yhden perheen huvilassa tai omakotitalossa nousi asumisen ihanteeksi uudenaikaisen kerrostaloasunnon rinnalla, samanaikaisesti kivikaupungin synnyn kanssa. Vetäytyminen kaupungista liittyi

perheideologian nousuun sekä ajatukseen siitä, että luonnonläheinen asuminen ja onnellinen perhe-elämä olivat yhteydessä toisiinsa. (Saarikangas 1999, 181–182.)

Kohdatessaan wrightiläisen työväenliikkeen näkemykset työväestön oikeudesta luonnonläheiseen, terveelliseen ja riittävän väljään asumiseen puutarhakaupunkiaate alkoi vaikuttaa myös työväen asuntojen suunnittelussa (Sanaksenaho 2017, 48). Aatteellisena käsitteenä “oma koti” esiintyi ensimmäisen kerran nimenomaan wrightiläisen työväenliikkeen piirissä. Vei kuitenkin vielä useita vuosikymmeniä, ennen kuin “omakotitalo” muodostui synonyymiksi keskiluokan ja työväestön pientalolle. Siihen mennessä osa sen aatteellisesta latauksesta oli jo karissut; samaan aikaan siitä oli kuitenkin tullut itsestäänselvyys ja asumisen ihanne näille väestöryhmille. (Lauronen 1991, 18–19.)

Puutarhakaupunki ei merkinnyt vain omakotitaloalueiden rakentamista, vaan oleellista oli kaavoitus ja laajojen alueiden rakentaminen kerrallaan. Työpaikkojen ja asuntojen järkevällä suunnittelulla pyrittiin luomaan harmoninen ympäristö. Kaupunkien reunamille rakentuneilla uusilla aluekeskuksilla pyrittiin yhdistämään kaupungin sosiaaliset edut ja maaseudun terveydelliset hyödyt. (Emt., 16.)

Puutarhakaupunki-ideologiaa voi pitää nykyaikaisen omakotiasumisen esikuvana: puutarhakaupungit olivat sosiaalisesti heterogeenisiä, väljään asuttuja alueita, jotka sijaitsivat hajallaan kaupunkien reuna-alueilla. Ilmeeltään alueet olivat vehreitä ja miljööltään eheitä kokonaisuuksia. Puutarhassa ja pienviljelmillä asukkaat paitsi kasvattivat ruokansa myös ruokkivat sieluaan. (Kammonen 2012, 29.) Yksittäisille alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluville ihmisille ideologia tarjosi mahdollisuuden unelmoida paremmasta elämästä ja asumisesta. (Lampi 2007, 21.)

Omakotiliike

Toinen juonne omakotitalon historiassa juontuu vuosisadan vaihteen *omakotiliikkeeseen*. Suomessa kiinnostuttiin Ruotsin mallin mukaisesta omakotiliikkeestä 1900-luvun alussa ja koetettiin käynnistää vastaavaa liikettä täälläkin (Saarikangas 1993, 105). Ruotsissakin tosin vaikutteet omaksuttiin muualta Euroopasta ja Yhdysvalloista. Pyrkimyksenä oli työväen asunto-olojen kohentaminen ja paremmasta asumisesta valistaminen. (Lampi 2007, 28.) Filantrooppiset yhdistykset pyrkivät parantamaan työväestön asuinoloja, sillä työväen ahtaita “kasarmeja” pidettiin epäterveellisinä asuinpaikkoina. Oman kodin nähtiin myös vahvistavan kotiseututunnetta ja isänmaanrakkautta ja ehkäisevän maastamuuttoa. (Saarikangas 2004, 16.)

Suomessa järjestelmällinen omakotitalonrakennus käynnistyi kuitenkin vasta ensimmäisen maailmansodan ja sisällissodan jälkeen, 1920-luvulla. Tällöin kunnat alkoivat kaavoittaa työväestölle omakotitontteja. Kuntien ja valtion tuki merkitsi sitä, että huomiota alettiin kiinnittää myös omakotitalojen suunnittelun laatuun. Toisaalta valtion lainoituksen saadakseen tuli rakennuspiirustusten olla sosiaaliministeriön hyväksymiä. (Saarikangas 2004, 16.) Omakotiliike kansanliikkeenä syntyi Suomessa kuitenkin vasta vuosikymmeniä Ruotsia myöhemmin (Lampi 2007, 29).

Toisen maailmansodan jälkeen pyrittiin Suomessa rakentamaan yhteiskuntarauhaa ja yksityisomistukselle pohjaavaa yhteiskuntaa, ja tässä omakotitalo toimi sekä keinona että päämääränä. (Saarikangas 1993, 336.) Omakotitaloasumisen ja puutarhaviiljelyn ajateltiin paitsi luovan kodin tunnetta, myös sitovan asukkaan asuinpaikkaansa. Omalla palstallaan työväestö kasvatti myös elintarvikkeensa ja sai siitä taloudellista hyötyä. (Saarikangas 2004, 16.) Sosiaalisten asuntoreformipyrkimysten lisäksi omakoti-ihanteeseen liittyi ajatus omistamisen tuomasta vapaudesta ja yksityisyydestä, ja omakotiasumisen hyviä puolia korostettiin vertaamalla sitä vuokrakasarmiin (emt., 18). Toisaalta samantyyppinen olojen rauhoittamiseen ja työväenluokan “domestikaatioon” tähdännyt pyrkimys oli luonnehtinut omakotiasumista koskevia poliittisia keskusteluita jo sisällissodan jälkeen, 20-luvulla. Tämä siitä huolimatta, että omakotitaloista oli jo tuohon mennessä tullut suosittuja eri väestöryhmien keskuudessa. (Lauronen 1991, 19–20.) Vielä 1920-luvulla omakotitalo yhdistettiin ruumiillisen työn tekijään, vaikka vuoden 1927 omakotirahastoa koskevassa laissa asukkaiden yhteiskunnallista asemaa ei määriteltykään. (Saarikangas 2004, 17.)

On huomionarvoista, että omakotitaloon tyypillisesti yhdistetty ajatus omistusasumisesta ei ollut vielä ennen sotaa kaupungeissa yleisin asunnon hallintaperuste. Asumisen historiassa kausi itsenäisyyden ajan alusta toisen maailmansodan loppuun eroaa paljon sotien jälkeisestä ajanjaksosta. Suomalainen asuntopoliittikka muuttui 1940-luvulla niin merkittävästi, että koko asumisen järjestelmä muovautui 1950-luvulta alkaen käytännössä uusiksi. (Ruonavaara 1993, 8.) Omistusasuminen ei sodan jälkeen myöskään lisääntynyt kuluttajien vaatimuksesta tai markkinoiden ryhtyessä ohjaamaan asumista siihen suuntaan, vaan valtio säänteli prosessia ja loi sille edellytyksiä. Omistajuutta pidettiin tavoiteltavana, koska se ohjasi kotitalouksia säästämään ja kansantalous hyötyi siitä. Tämä toki edellytti sitä, että ihmisillä oli riittävästi varoja oman kodin hankkimiseksi. Sodan jälkeen vuokra-asumiseen kannustaminen ei joka tapauksessa ollut poliittisesti toteuttamiskelpoinen

vaihtoehto, joten marginalisoitujen vuokra-asumista tuettiin ja muuten ihmisiä kannustettiin omistusasumiseen. (Ruonavaara 1990, 134–140.)

Virallisesti *omakotitalo* määritellään vuoden 1927 omakotirahastoa koskevissa laissa ja asetuksissa. Omakotitaloksi kutsuttiin yhden tai kahden perheen taloa, jonka talossa asuva perhe omisti ja johon kuului pieni puutarha. Asumiseen liittyvissä teksteissä “omakotitalo” esiintyykin vasta 1920-luvulta lähtien. Sitä ennen puhuttiin pienasunnoista, yhdenperheentaloista tai pienistä asuintaloista tai erillisistä pikkutaloista. (Saarikangas 2004, 17.) Omakotitalo merkitsi kirjaimellisesti omaa taloa, mutta myös omaa kotia ja maata. Sanana se sisältää viittauksen vuoden 1918 tapahtumiin ja alleviivaa näkemyseroa suhteessa kommunistiseen Neuvostoliittoon. (Saarikangas 1999, 198.)

Omakotitalon määritelmä on aikansa kuva. Sanan jokainen osa – oma, koti ja talo – on merkityksillä ladattu. Omakotitalo voi olla itse rakennettu tai rakennutettu, nykypäivänä sen voi myös ostaa valmiina. “Oma” viittaa omistamiseen, ajatukseen “kodista” taas kiteytyy paljon asumiseen liittyviä arvoja ja mielikuvia. Näitä edelleen elinvoimaisia mielikuvia nykyajan taloalmentajat myös hyödyntävät tehokkaasti markkinoinnissaan. (Kammonen 2012, 23.) Omakotitalo on asunto ydinperhettä varten (Lauronen 1993, 15).

Koti-ideaali

Niin puutarhakaupunkiaate kuin omakotirakentaminenkin liittyivät laajempaan ideologiaan, koti-ideaalin syntyyn. Tämä ideologia halusi saattaa kansan *kotikulttuurin* piiriin. Jo 1800-luvun lopulla kaupunkien keskiluokka vaali koti- ja perhe-elämää ja kodin nähtiin olevan paitsi hyvä asuinympäristö, myös vaikuttavan siihen, millaisia ominaisuuksia ihmisessä, perheessä ja lopulta koko kansassa ilmenisi. Hyvällä kodilla ja erityisesti siellä tapahtuvalla kasvatustyöllä luotiin luovia ja jaloja ihmisiä. Perhe ja asuminen siis vahvistivat olemassa olevaa yhteiskuntajärjestelmää. (Kolbe 1988, 52–53, Ruonavaaran 1993, 252–253 mukaan.) Ajalla toimi lukuisia järjestöjä, jotka järjestäytyivät asian taakse, naisten hyväntekeväisyysjärjestöistä varhaiseen reformistiseen työväenliikkeeseen. Erityisesti Martta-liikkeen vaikutus oli merkittävä. (Ruonavaara 1996, 92–93.)

Edellä mainitun kaltaisen koti-ihanteen oli mahdollista syntyä silloin, kun koti ei enää merkinnyt vain tuotantoyksikköä (Kolbe 1988, 56, Ruonavaaran 1993, 254 mukaan). Samalla perheen sisäinen työnjako alkoi merkitä yhä selkeämmin tilallista jakoa: miesten työ tapahtui kodin ulkopuolella, naisten hoivatyö sulkeutui kotiin. Kodista tuli yksityinen

suojapaikka, josta ulkomaailma ja kaupungin raadollisuus suljettiin ulos. (Ruonavaara 1993, 254.) Äidistä puolestaan tuli kodin keskeinen henkilö, henkinen johtaja jopa. Ideologia näkyy varauksellisessa asenteessa alivuokralaisia kohtaan sekä propagandassa, jossa talonomistamista pidettiin ihanteellisena asumismuotona. On luultavaa, että tämä ideologia vaikutti siihen, että kodinomistuksesta tuli hallitseva asumisen muoto Suomessa. (Ruonavaara 1996, 89.) Toisaalta asia liittyi hyvin konkreettisesti myös työpäivän lyhenemiseen: lisääntyvän vapaa-ajan nähtiin johtavan vaikeuksiin käyttä se järkevällä tavalla. Huonojen asuinolojen katsottiin synnyttävän epäsuotavaa ja arveluttavaa, kaduille ja ravintoloihin suuntautuvaa vapaa-ajan toimeliaisuutta. Riittävä lepo, virkistys ja itsensä kehittäminen oli mahdollista ainoastaan kunnollisissa ja mukavassa kodissa; asuinoloilla oli vaikutusta erityisesti lasten sosialisointiin. Liikakansoitettut kodit pilasivat terveellisen perhe-elämän edellytykset, vähensivät lasten koulutuksen vaikutuksia ja vaikuttivat suoraan epäsosiaalisen elämän ja tapojen kehitykseen. (Emt., 96–97.) Siispä valtio puuttui kehitykseen ja määritteli tilanteen “asunto-ongelmaksi”, johon tuli reagoida. (Emt., 89)

Omakotitaloa pidettiin siis erityisen sopivana perheasuntoa, ja myös lainoja myönnettäessä etusijalle asetettiin perheet, joissa oli paljon lapsia. Omakotitalo-termin käyttöönotto heijastaa muuttuneita käsityksiä asunnon yhteiskunnallisesta merkityksestä ja uudenlaisesta perhekasitteestä. Siihen sisältyviä elementtejä ovat kotikultti, perhekeskeinen elämäntapa, naisen asema, huoli lasten kasvatuksen onnistumisesta ja yksilöllisyyden kunnioittaminen. Kaikki nämä olivat vuosisadan vaihteen Euroopassa nousevan porvariston tärkeinä pitämiä arvoja ja ihanteita. (Saarikangas 2004, 23.)

Niin rakentamisen kuin koti-ideologiankin “kulta-aika” koitti kuitenkin vasta 1940-luvulla, jolloin myös niiden välinen sidos vahvistui entisestään (Ruonavaara 1996, 99). Sotien jälkeen perhettä pidettiin yhteiskunnan perusyksikkönä ja lasten merkitys tulevaisuuden rakentajina korostui (Sanaksenaho 2017, 210).

Maaseutu

Kolmas juonne omakotitalon saamissa merkityksissä paikallistuu *maaseutuun*. Vielä 1950-luvulla valtaosa suomalaisista asui maaseudulla ja eli maa- ja metsätaloudesta.

Talonpoikaista elämänmuotoa ihannoitiin etenkin maailmansotien välisenä aikana.

Siirtolapuutarha-aatteen mukana maaseudusta muistuttava omavaraisuuden symboliikka siirtyi konkreettisesti kaupungistuneeseenkin elämänpiiriin. (Korkiakangas 2005, 38.)

Maaseutua romantisoitiin jo 1800–1900-luvun taitteessa. Asiaa ajoivat kuitenkin jotkut aivan muut kuin itse maaseudulla eläneet ja siellä työtään tehneet. Fennomaanit, erityisesti kuvataiteilijat ja kirjailijat, edesauttoivat maaseudun romantisoimista. Jylhien erämaiden lisäksi kuvattiin kansaa, maaseudun ihmisten elämää ja työntekoa. Laajempien kansanjoukkojen tietoisuuteen tämä agraarihenkinen estetiikka levisi 1920-luvulla Martta Wendelinin *Kotiliesi*-lehden kansikuvitusten välityksellä – nämä kuvitukset lienevät monelle suomalaiselle tuttuja. Niissä elelee ja punaisen kotitalon ympäristössä arjen askareitaan toimittelee onnellinen ydinperhe; pihan ympärillä avautuvat laajat, hyvin hoidetut pellot taustanaan rauhallinen metsä ja tyynenä kimmeltävä järvi. On sanottu, että tästä kuvastosta on muodostunut eräänlainen suomalaista maaseutua esittävä mielenmaisema, jota ei ehkä koskaan ole ollut, mutta se on silti jatkuvasti “olemassa”. (Korkiakangas 2005, 36–38.)

Tämä maalausten, kansikuvien ja postikorttien maaseutuidylli peittää näkyvistä sen, että maaseudulla koti oli perinteisesti myös työpaikka. Maaseutuasuminen ei myöskään ole automaattisesti merkinnyt omistusasumista, vaan maanvuokralaisuus ja alivuokralaisuus olivat maaseudullakin yleisiä pitkään. (Ruonavaara 1993, 6–7.) Silti mielikuva punamultaisesta satulakattoisesta mökistä, niin kutsutusta “punaisesta tuvasta”, vastaa edelleen monen mielikuvaa “oikeasta” asuintalosta, ja siihen kohdistuu nostalgisiakin kaipauksen tunteita. Puutalon tuntu, talonpoikaisen itserakentamisen perinne ja maanraivaamisen myytti ovat pitkään hallinneet käsityksiä siitä, mikä on “suomalaista” arkkitehtuurissa. (Saarikangas 1999, 172).

Kuitenkin jo 50- ja 60- luvuilla nykyaika saavutti maaseudunkin, ja siellä aiemmin tyypillisten puolikerroksisten omakotitalojen sijaan alettiin rakentaa matalia, yksikerroksisia pientaloja, joissa oli ajan muodin mukaisesti suuret ikkunat ja helppo pääsy puutarhaan. Talojen avautuminen myös visuaalisesti kertoi kansan kääntymisestä länteen, Amerikan ihailusta ja tarpeesta samaistua läntisiin naapureihin, Ruotsiin ja Tanskaan. (Sanaksenaho 2017, 54.)

Koti ja omistaminen

Koti-ideologian yhteyttä omistusasumisen yleistymiseen ei tietävästi ole selvitetty perusteellisesti. Ideologiaan liittynyt luonnonläheisyys ja maaseutumaisen elämän idealisointi vaikuttivat kyllä melko suoraviivaisesti siihen, millaista asumista pidettiin ihanteellisena kaupungissakin. Kuitenkaan vielä vuosisadan alkupuolella hallintaperuste,

kysymys siitä, oliko omakoti oma vai vuokrattu, ei ollut keskeinen. (Ruonavaara 1993, 255, 257.) Koti-ideaali keskittyi enemmän talotyyppeihin kuin asunnon hallintaoikeuteen, mutta yhteys omakotitaloon oli selkeä: oli epätodennäköistä, että taloista tulisi vuokra-asuntoja ainakaan laajassa mittakaavassa. (Ruonavaara 1996, 89.) Laura Kolben mukaan koti-ideologia kannatti myös maanomistusta, vaikkakin pienimuotoisesti, sillä tämä tarjosi rauhallisen elämäntavan, pysyvyyttä ja mahdollisuuden kiintyä maisemaan, maahan, maaseutuun ja isänmaahan (Kolbe 1988, 59, Ruonavaaran 1996, 98 mukaan). Taustalla vaikutti myös maaseudun sosiaalinen prosessi, jossa vuokraviljelijöistä ja maattomista tehtiin pienen mittakaavan itsenäisiä viljelijöitä (Ruonavaara 1996, 98).

Nykyään Suomi on selkeästi kodinomistusyhteiskunta, jossa valtaosa ihmisistä asuu omistusasunnoissa. Tämä kasvu on tapahtunut 1950-luvulta alkaen erityisesti kaupungeissa, jotka vielä 1950-luvulla olivat vuokra-asumisen dominoimia. Maaseudulla omistajuus oli silloinkin pääasiallinen hallintamuoto. Koti-ideologia ei ehkä yksinään aiheuttanut omistusasumisen voittokulkua, mutta se edesauttoi sitä. 1950-luvulle tultaessa ihanteet olivat iskostuneet kansaan, samalla kun ihmisten mahdollisuudet omistaa koti olivat parantuneet. Kodin hankkiminen näyttäytyi siis loogisena vaihtoehtona. Koti-ideologia tarjosi myös arvojärjestelmän, jonka kautta päättäjät ja asuntoreformistit saattoivat arvioida erilaisia toimia. (Ruonavaara 1996, 101–102.)

Omakotitalo sanana sisältää paitsi hallintaperusteen, myös paljon erilaisia merkityksiä. Sana viittaa omistamiseen, mutta käytännössä se ei aina merkitse sitä. Talon voi myös vuokrata tai, kuten usein täytyy tehdä, ostaa lainarahalla. Silloin omakotitalon – oman kodin – omistaminen on vain yksi kodin hallinnan muoto, tai vähintäänkin kestää jonkin aikaa ennen kuin se siirtyy pankilta täysin asukkaahan haltuun. Ruonavaara (2004, 106–107) kirjoittaakin, että asumisen kotiulottuvuudesta puhuttaessa oma koti on ymmärrettävä ennen kaikkea kokemuksellisenä asiana: se on paikka, johon asukkaalle muodostuu erityisiä tunnesiteitä. Autot, televisiot ja muut esineet kuuluvat ihmiselle, mutta ihmiset *kuuluvat* koteihinsa. Asunto kotina liittyy myös asuinympäristöön: joskus ihmiset joutuvat muuttamaan ympäristöön, joka ei tarjoa heille niitä asioita, joihin he ovat tottuneet ja joita he arvostavat, esimerkiksi silloin, kun ihmiset muuttavat maaseudun väljyydestä, luonnon keskeltä kaupunkiin. Tällöin heidän voi olla vaikea kotiutua kaupunkiin – siis tuntea kuuluvansa sinne. (Emt.)

Omakotitalo on kuitenkin paljon muutakin kuin asumismuoto – se on oma erityinen elämäntapansa. Sanana “omakotitalo” ilmaisee sekä asumismuotoa että omistussuhteita,

mutta korostaa myös asumisen yksityisyyttä ja henkilökohtaisuutta. Niille, joilla on muistoja omakotitalossa kasvamisesta, sanaan voi liittyä nostalgisiakin vivahteita ja assosiaatioita lapsuuteen ja *omaan kotitaloon*. (Saarikangas 2004, 23.) Koti käsitteenä avaakin laajan näkökulman sosiaaliseen elämään, johon sisältyy perhe-elämä, yhteisö ja paikallinen identiteetti sekä asukkaan henkilöhistoria (Ruonavaara 2004, 107).

Kodin *omistaminen* sen sijaan kantaa paljon vähemmän merkityksiä kuin vahvoihin sosiaalisiin ja kulttuurisiin merkityksiin ladattu käsite koti. (Emt.) Omakotitalo voi tavallaan olla “oma koti” olematta oma koti. Sen voi kokea omakseen, vaikka siinä asuisi vuokralla, tai vaikka sen itselleen lunastaakseen olisikin sidottu pitkäaikaisiin lainajärjestelyihin. Oman kodin merkitykset ovat näistä irrallaan.

Jos omistamiselle haluaa löytää jonkinlaisia merkityksiä, niitä voi etsiä esimerkiksi klassisista suomalaisista agraariasumisen kuvauksista. Niissä piirtyy esiin taistelu omasta tilasta ja pelko tilanhallinnan menettämisestä. Vastustajat vaihtelevat pohjoisen luonnosta rahanahneeseen isäntään, joita vastaan talonpojat kamppailevat. Näissä kuvauksissa maan raivaaminen ja talon ylläpito on kunnia-asia ja tilallisen itsemääräämisoikeuden menettäminen merkitsee elämönhallinnan kadottamista. (Junkala 2005, 131.)

Jotain symbolista ja arvokasta oma maapalassa ja sille nousevassa kodissa kuitenkin on. Niin arvokasta, että sellaisia on perinteisesti lahjoitettu kansainvälisissä arvokisoissa menestyneille urheilijoille – kuin isänmaan hyväksi tehdystä työstä konsanaan.

Edelleenkin omakotiasumiselle nimetyissä perusteissa on tutun kuuluisia kaikuja: omakotitalo tarjoaa asujalleen ennen kaikkea omaa rauhaa, oman pihan, viihtyvyyttä ja luonnonläheisyyttä. Noin 90 % suomalaisista haluaisi myös omistaa kotinsa, luku tosin sisältää sekä pientalo- että kerrostaloasujat. Omakotitaloasukkaista peräti 67 % kertoi vuonna 2019 myös viihtyvänsä asunnossaan hyvin; kerrostaloasunnoissa vastaava luku oli 27 %. (RTS Rakennustutkimus Oy 2019.)

2.3 Tyypipiirustuksista talopaketteihin

Tyypitalot, yleispätevät ja kohtuuhintaiset tyyppiratkaisut ovat tarjonneet suomalaisille mahdollisuuden laadukkaaseen asumiseen vaikeina aikoina (Kammonen 2012, 6). Tyyppi on myös modernistisen ajattelun keskeisiä käsitteitä. Modernismin alkuaikoina tyyppien kehittälyllä tavoiteltiin järjestystä muodin ja individualismin ohjailemaan massakulttuurin

kaotoiseen maailmaan. 1900-luvun kuluessa tyyppi on kääntynyt merkityksiltään aivan päinvastaiseksi, tarkoittamaan arkkitehtuurin taantumaa edelläkävijän sijasta.

(Sanaksenaho 2017, 49–50.)

Yhdysvalloissa talotyyppien järjestelmällinen standardisointi alkoi jo 1800-luvulla. Ensin taloja rakennettiin tyyppiipiirustusten mukaan, mutta perinteisin menetelmin. Pian aloitettiin kuitenkin myös tekniikan hyödyntäminen ja rakennusosien teollinen sarjavalmistus. Amerikkalainen unelma omine, puutarhan ympäröimine esikaupunkitaloineen mahdollistui monille edullisen, sarjavalmistetun yhdenperheen pientalon myötä. Yhdysvaltojen ihanteet ja tekniikka omaksuttiin nopeasti myös Euroopassa. (Lampi 2007, 30–31.)

Varhaisimmat ja maanlaajuisesti levitetty omakotitalojen tyyppiipiirustukset laadittiin Suomessa sosiaalihuollituksen toimeksiannosta. Näiden arkkitehti Elias Paalasen laatimien piirustusten käyttäminen oli rakentajille ehto sosiaalihuollituksen omakotilainan saamiselle. Piirustuksia myytiin ruskokopioina, ja vuonna 1922 ne julkaistiin erillisenä 11 tyyppin vihkosena nimeltään *Pienasuntojen tyyppiipiirustuksia*. Tyyppiipiirustuksilla taattiin kaupunkimaisiin oloihin soveltuva, rakennustaiteellisesti ja esteettisesti laadukas sekä terveydellisesti tyydyttävä asuntorakentaminen. (Saarikangas 2004, 16). Tyyppitalot olivat kaksikerroksisia kahden perheen taloja, joiden huoneratkaisut vaihtelivat keittiöstä, asuinhuoneesta ja makuualkovista kahteen huoneeseen ja keittiöön. Talot oli tarkoitettu hyvin toimeentuleville ruumiillisen työn tekijöille ja heidän perheilleen. (Emt., 15.)

Erityisen vilkasta omakotirakentaminen oli Tampereella, missä se tapahtui viranomaisten tuella. Jo 1910-luvulla perustettiin Viinikan ja Lapinmäen omakotialueet, joille nousi koteja Max Frelanderin kaupungille suunnitteleminen ja kaupungin rakentajille tarjoamien tyyppiipiirustusten pohjalta. Myös Kuopiossa, Turussa ja Kotkassa rakennettiin paljon omakoteja valtion tuella. Helsingissä omakotirakentaminen oli vähäisempää suhteessa asukaslukuun. (Emt., 16.) Esimerkkinä rakentamisesta siellä on Helsingin Kansanasunnot Oy:n rakennuttama Käpylän puutarhakaupunki. Työväestölle tarkoitettut puiset kahden tai neljän perheen talot rakennettiin elementtitekniikalla ja kunnan tuella. Asuinnoissa oli vähintään huone ja keittiö, mikä vastasi sen ajan ihannetta työväenkodeista. Suuret tontit mahdollistivat kotipuutarhan pitämisen ja hyötykasvien kasvattamisen. (Emt., 16–17).

Tyyppitaloa tutkimusaiheena on käsitelty erityisesti sodan jälkeisen jälleenrakennuskauden ilmiönä. Se oli monessa mielessä merkittävä ajanjakso Suomen historiassa ja sen

talotyyppit, erityisesti rintamamiestalot ovat edelleen näkyvä osa pientaloalueita ympäri Suomea. Tutkimuksessa nämä tyyppitalot on huomioitu sekä arkkitehtuurinsa vuoksi että yhteiskunnallisena ilmiönä. (Kammonen 2012, 18.) Rintamamiestalot ovat oman lukunsa ansainneet, ja käsittelen niitä tarkemmin tuonnempana.

Pakettitalo tai *talopaketti* on käsite, jonka voi toisaalta erottaa tyyppitalosta, toisaalta taas ajatella tyyppitalon “tuotteistettumaksi” versioksi. Siinä missä jälleenrakennusajan tyyppitalo perustui valmiisiin suunnitelmiin ja osittain esivalmistettuihin rakennusosiin, pakettitalo on kaupallisen yrityksen, “talotehtaan” alusta loppuun valmistama tuote. Sama yritys suunnittelee talon, valmistaa osat ja kuljettaa ne rakennuspaikalle. Talopaketin valmiusasteesta riippuen yritys voi myös pystyttää talon, huolehtia talotekniikasta ja kodinkoneiden asentamisesta sekä pintakäsittelystä. (Kammonen 2012, 25.)

Kaupallisten pakettitalojen voidaan sanoa syrjäyttäneen epäkaupalliset tyyppitalot 1960-luvulla ja ne ovat siitä lähtien hallinneet pientalorakentamista Suomessa. Joissain tapauksissa tyyppitalon ja pakettitalon raja on häilyvä. (Emt.) Karkeasti jaotellen voi kuitenkin sanoa, että tyyppitalo syntyi sosiaalisista lähtökohdista, pakettitalo kaupallisista.

Pientalojen teollinen tuotanto ja valmistalojen mainonta olivat osa uutta kulutuskulttuurin mukanaan tuomaa elämäntapaa, jossa mainonta nousi keskeiseen rooliin ja mielikuviin perustuvat asumisen ideaalit alkoivat määrittää kuluttajien talon valintaa. Toisaalta välittömästi sotien jälkeinen asunusuunnittelu oli tasa-arvoistavaa, kun samaa funktionalistista minimiasuntoa tarjottiin asumukseksi kaikille. (Sanaksenaho 2017, 243.) Myös arkkitehdin aseman muutoksen 1960-luvulla ja pyrkimyksen pois ammattiin liitetystä elitismistä voidaan nähdä edesauttaneen populaarimman ja suunnittelijakunnaltaan anonyymimman talotuotannon syntyä. (Emt., 306.)

1970-luvun lähiörakentamisen kauden jälkeen omakotitalojen rakentaminen lähti uudelleen nousuun ja teollisesti valmistetut omakotitalot alkoivat vakiinnuttaa asemaansa osana suomalaista asumiskulttuuria. (Koskelo 2013, 5.) Taistelua ajalle tyypillistä kerrostalorakentamista alettiin kuitenkin käydä jo 1960-luvun lopulla. Suomen Asuntomessujen perustaminen ja Tuusulan ensimmäiset asuntomessut vuonna 1970 kertovat heräävästä kiinnostuksesta pienimuotoiseen rakentamiseen kerrostalolähiöiden aikakautena. Tehdasmainen pientalojen valmistus teki pientaloasumisesta hinnaltaan ja varustetasoltaan kilpailukykyistä kerrostaloasumisen kanssa. (Sanaksenaho 2017, 269.) Omakotitalo oli 60–70-luvun Suomessa maalta kaupunkiin muuttaneille perheille unelma,

johon elintason nousun myötä pyrittiin, sillä se muistutti asumisesta maaseudulla. Itse rakentamalla haaveesta saatettiin tehdä totta, ja talokuvastot palvelivat tätä unelmien toteuttamista. (Emt., 302.) 80-lukua lähestyttäessä omakotirakentaminen kiihtyi, ja suurin osa Suomen nykyisistä pientaloista onkin rakennettu 1980-luvulla. Valtaosa niistä on talotehtaiden valmistaloja. (Saarikangas 2004, 23.)

Talopakettien valmiusaste on ajan saatossa kasvanut: valmiimmillaan talopaketti voi olla aidosti muuttovalmis talo, *valmistalo*. (Kammonen 2012, 25–26.) Samalla, kun talopakettituote tuo unelman useamman saataville, talotehtaiden valmistaloja on kritisoitu yksilöllisyyden ja esteettisen laadun puutteesta (Koskelo 2013, 5). Nykyisin omakotitalopaketteja mainostetaankin yhä useammin yksilöllisyydellä ja osallistumisen mahdollisuudella. Talopakettin ostajalle tunne itsemääräämisoikeudesta luodaan suunnittelumahdollisuutena ja tarjoamalla mahdollisuutta vaikuttaa esimerkiksi pintamateriaaleihin. Valmiista talopakettistakin voi siis jokainen suunnitella “oman näköisensä”. (Junkala 2005, 135.)

Tyypitalot ovat kokeneet 2000-luvulla paluun, kun muutamat talotoimittajat ovat ryhtyneet markkinoimaan arkkitehtikilpailujen tuloksena syntyneitä “2000-luvun tyypitaloja”, selkeälinjaisia puuverhottuja malleja. (Koskelo 2013, 95.) Markkinoiden ehdoilla suunniteltu pakettitalo ja laaja-alaisemmista sosiaalisista lähtökohdista syntynyt tyypitalo elävät nykyisin rinnakkain, osin toisiinsa sulautuen (Kammonen 2012, 18).

2.4 Rintamamiestalo

Lukiessani sodanjälkeistä asutushistoriaa tunsin olevani yksi niistä 420 000 siirtolaisesta ja rintamamiehestä, joille piti saada nopeasti katto pään päälle. Katsoessani pientalojen kuvia elin sodanjälkeistä elämää, olin erkki, kauko tai pentti, joka istui ensi kertaa omassa tuvassa, omalla luvalla, nuori morsian polvellaan, kranaatin sirpaleiden ulina vielä korvissa (...). (Kari Hotakainen, *Juoksuhaudantie*, s. 71.)

Eräs tyypipiirustuksen aivan erityinen muoto on rintamamiestalo. Rintamamiestaloa voidaan pitää myös suomalaisuuden symbolina (ks. Halonen 2005). Se on suomalaisen kulttuurin ja identiteetin tiivistymä, joka kertoo meille itsestämme ja viittaa meille tuttuihin ja merkityksellisiin asioihin: mentaliteettiin, kulttuurimme, isänmaallisuuteen, eurooppalaisuuteen, tunteisiin, uskomuksiin, menneisyyden tapahtumiin sekä kotoisiin ja arkipäiväisiin asioihin (Halonen & Aho 2005, 8).

Omakotitalorakentaminen käynnistyi Suomessa ennennäkemättömässä laajuudessa sotien jälkeen, kun Neuvostoliitolle luovutetun Karjalan alueelta evakkoon lähteneelle siirtoväelle – yli 400 000 ihmistä – oli löydettävä jostain uusi koti. Sotatoimet olivat myös tuhonneet paljon rakennuskantaa, ja tilalle oli pian saatava uutta. Nopeasti pystytettävät, puiset tyypitalot muodostuivat ratkaisuksi tähän tilanteeseen. (Saarikangas 2004, 18.)

Jälleenrakentamisen ensimmäinen vaihe oli kuitenkin jo välirauhan aikana, vuonna 1940. Silloin Ruotsi lahjoitti Suomelle ensi hätään 2000 omakotitaloa, niin sanotut Ruotsin lahjatalot, joita rakennettiin 75 paikkakunnalle ympäri Suomea. Näissä lahjataloissa on vain yksi kerros ja kellari, ja ne eroavat meille tutummaksi tulleista rintamamiestaloista. (Kiiski 2006, 74.)

Rintamamiestalojen, standardisoitujen tyypitalojen, aika koitti sodan jälkeen, 1940- ja 1950-luvuilla, jolloin niitä rakennettiin kaikkialle Suomeen, niin kaupunkeihin kuin maaseudullekin. (Kiiski 2006, 74.) Taloja suunnittelivat sekä arkkitehdit että jälleenrakennustoimistot, mutta myös talotehtaat ja kaupunkien ja kuntien rakennusvirastot ottivat suunnitteluun osaa. (Saarikangas 1999, 194.) Suunnittelu ulottui maaseudulle asti ja tyyppiirustusten käyttöä suositeltiin sielläkin. Tällä haluttiin taata uusien kotien laatu. (Saarikangas 2004, 18.) Talot olivat ulkoisesti vaatimattomia ja ne rakennettiin puusta. Valmiiden piirustusten pohjalta ne pystytettiin paikan päällä tai talotehtaan elementeistä. Rintamamiestalo sopikin erinomaisesti jälleenrakentamiseen, sillä sodan jälkeen rakennusmateriaaleja oli saatavilla niukasti, mutta puusta ei ollut pulaa; lisäksi se oli edullista ja soveltui hyvin sarjatuotantoon ja hartiapankkirakentamiseen. (Saarikangas 2004, 18; Kiiski 2006, 74.) Näissä standardisoiduissa tyypitaloissa moderni arkkitehtuuri kohtaa maaseudun rakentamisen perinteen. (Saarikangas 1999, 194.)

Aikana, jolloin kaikesta oli puutetta, rintamamiestalon piha puutarhoineen ja viljelypalstoineen muodostui tärkeäksi myös perheiden omavaraisuuden kannalta. (Kukkonen 2004, 6.) Omin käsin rakennetut rintamamiestaloja voi pitää myös jatkumoa suomalaisuuteen yhdistetylle raivaajahengelle. Ne heijastivat maaseudun ja osin kaupungin työväestönkin asumista leimannutta itserakentamisen eetosta. (Saarikangas 1999, 195.) Suurin osa niistä rakennettiin uusille pientiloille eli asutustiloille keskelle korpea, metsää tai peltoja. (Emt., 194.) Modernin sodanjälkeisen hyvinvointi-Suomen rakentaminen alkoi siis oikeastaan maaseudulta. (Saarikangas 2004, 19.)

Rintamamiestalojen suunnittelu käynnisti suomalaisen rakennusteollisuuden laajamittaisen standardisoinnin ja rationalisoinnin ja sen myötä kehittyi myös normi- ja mittajärjestelmä, joka edelleen säätelee suomalaista asuntorakentamista. (Emt.) Asian voisi tosin sanoittaa niinkin, että suomalainen asuntotuotanto on jämähtänyt jopa vuosikymmeniksi toistamaan näitä toisen maailmansodan jälkeisiä rakentamisen malleja (ks. Sanaksenaho 2017, 69).

Nykyään rintamamiestalot ovat erottamaton osa suomalaista maisemaa, mutta aikanaan ne poikkesivat selvästi ympäristöstään ja erityisesti maaseudulla radikaalisti aiemmasta rakennuskannasta. Ulkoasultaan askeettisia ja anonyymejä taloja voi pitää erityisenä suomalaisena modernismin sovellutuksena. (Saarikangas 2004, 18–20.) Niiden asuinmalli perustui rakentamisen standardisoinnille ja kodin rationalisoinnille, funktionalistisille ihanteille ja ennen kaikkea perheeseen. Rintamamiestalojen kautta funktionalistinen ja moderni keskiluokkainen asuinmalli ulotettiin myös maaseudulle. (Emt., 20.) Taloissa tiivistyvät monet suomalaista identiteettiä määrittäneet ja uusintaneet piirteet: pientilallisuus, puurakentaminen, “oman kodin” keskeisyys ja moderni asuminen. (Saarikangas 1999, 196.)

Talojen alakertaan oli tyypillisesti sijoitettu asuinhuoneet, jotka ryhmittivät savupiipun ympärille. Yläkerta oli ullakkotilaa, jonka saattoi rakentaa asuttavaksi myöhemmin, kun perheen koko kasvoi tai talous sen salli. Yläkerrassa oli myös mahdollista pitää vuokralaista. (Kiiski 2007, 74.) Asunnon ja kodin tehtäväksi määrittyi perheen yhdessäolo, kotitaloustyö ja lepo. Sen mukaisesti pääkerros jaettiin kolmeen tasakokoiseen, erilliseen huoneeseen, keittiöön, olohuoneeseen ja makuuhuoneeseen. Lisäksi eteisen yhteyteen sijoitettiin usein pesuhuone. Huonejako ja tilojen eriyttäminen kuvasti uusia, kodin puhtautta ja asumisen terveellisyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta korostaneita funktionalistisia ihanteita. (Saarikangas 2004, 20.)

Samalla asunto tuli määritellyksi naisen työpaikaksi ja miehen lepopaikaksi. Miehen tehtäväksi määrittyi talon rakentaminen, naisen tehtävänä oli sen tekeminen kodiksi. Ideologisella tasolla mutta myös käytännössä keittiöstä muodostui talon keskeinen huone ja kotitaloustyötä tekevän naisen valtakunta, kun taas miehen valtakunta, autotalli, sauna ja askarteluhuone, sijoittuivat talon liepeille tai kellariin. (Emt., 20–21.)

Rintamamiestalon tilanjäsentely ja arkkitehtuuri korostavat kotia perheen yhteisenä, ulkomaailmalta sulkeutuvana tilana. Huoneiden kiertyminen muurin ympärille kuvastaa asuntoa perheen yhteisenä lietenä, jonka ympärille se kokoontuu hakemaan lämpöä, suojaa

ja turvaa. Toisin kuin muissa ajankohdan funktionalististen ihanteiden mukaan rakennetuissa asunnoissa, tyyppitaloissa ruokailu sijoittui tilavaan keittiöön maaseudun ja työväestön asumistapojen mukaisesti. Erityispiirre tilanjäsentelyssä oli makuuhuoneen ja keittiön kiinteä yhteys ja toisaalta keittiön ja olohuoneen erillisuus toisistaan. Tämä erosi maaseudun aiemmasta asumisen perinteestä ja vakiinnutti myös maaseudulle yhtenäistä, modernia perhe- ja asuntomallia. (Emt.)

Puolitoistakerroksisten, harjakattoisten rintamamiestalojen siluetti on useimmille suomalaisille hyvin tunnistettava, ja rintamamiestalosta onkin tullut eräänlainen omakotiasumisen arkkityyppi Suomessa. Samalla se symbolisoi kokonaista ajanjaksoa, jälleenrakentamisen aikaa ja sodanjälkeistä optimismia. (Saarikangas 2004, 18.) Rintamamiestalo kuvastaa kokonaisen sukupolven selviytymistä sodasta. Tyhjästä nousseet rintamamiestolorivistöt voi nähdä kollektiivisen identiteetin kiteytymänä: perhe rakentaa omin käsin, mutta yhteiskunnan ohjauksessa ja tuella turvaa niin itselleen kuin valtakunnankin tulevaisuudelle. (Junkala 2005, 131.) Monelle suuren ikäluokan jäsenelle rintamamiestalo on se kotitalo, jossa elämä on alkanut. (Saarikangas 2004, 18.)

Pekka Junkalan (2005, 131) mukaan on merkillepantavaa, että siirtokarjalaisia ja rintamamiehiä ohjattiin juuri omakotitaloihin eikä esimerkiksi kerrostaloihin. Voidaankin sanoa, että omakoti-ideologia pysyi voimissaan jälleenrakennuskaudellakin. Kyse oli valtiollisesta ohjauksesta: rintamamiestalo oli yhteiskunnallinen vastaus asuntopulaan. Keskusjohtoisella suunnittelulla luotiin aikansa asumisideologioiden mukaisia mallipiirustuksia yhden perheen pientaloista. (Emt.) Vaikka rintamamiestalat erosivat ulkomuodoltaan aiemmasta rakennuskannasta ja edustivat aikanaan uutuutta, asumismuotona ne olivat kuitenkin yhteydessä vuosisataiseen asumisperinteeseen. Omalla talolla ja pihalla taattiin ihmisille tilallinen itsemääräämisoikeus. (Emt., 131, 133.)

Sotien jälkeisessä keskusjohtoisessa jälleenrakentamisessa valtion rooli oli keskeinen. Vuonna 1945 säädettiin maanhankintalaki, jolla muodostettiin asutustiloja sodasta selvinneille. Suomi oli tuolloin ainut maa Euroopassa, jossa edistettiin uusien pientilojen muodostumista valtiollisin toimin. (Saarikangas 2004, 18.) Maanhankintalain taustalla oli pyrkimys vakauttaa tilanne poliittisesti, mutta myös lunastaa rintamasotilaille sodan aikaan annetut lupaukset – kun puhuttiin oman maan puolesta taistelemista, sitä tarkoitettiin kirjaimellisesti. Kyse oli myös ideologiasta, jolla haluttiin tehdä pesäeroa kommunistiseen, valtiolliselle yhteisomistamiselle perustuneeseen Neuvostoliittoon. Toisaalta sisällissota,

valkoisten porvari- ja itsenäisten talonpoikien sekä punaisten työläisten ja torpparien vastakkainasettelut olivat ajankohtana tuoreessa muistissa. (Saarikangas 1999, 196.)

Asutustilallisten rakentamista luonnehti äärimmäinen valtiollinen kontrolli: maanluovutus, kaavoitus, talojen piirustukset ja suurelta osin rahoituskin noudattivat maanhankintalakia. (Junkala 2005, 131.) Asutustilallisen tai rintamamiehen näkökulmasta valtion rooli oli ohittamaton: oman talon rakentaminen oli mahdollista ainoastaan valtion tuella.

Myöhemmin kerätyissä kertomuksissa tilan asuttaminen tai rintamamiestalon rakentaminen piiryy tarinana perheen kamppailusta, jossa valtion rooli oli kahtalainen. Toisaalta valtio mahdollisti oman kodin, toisaalta se koettiin ulkoisena kontrolloijana, jonka asettamia sääntöjä ja ohjeita pyrittiin kiertämään aina kun vain mahdollista. Näissä kertomuksissa rintamamiestalot syntyvät isompien tai pienempien kamppailujen tuloksena, joita käydään valtiota tai paikallisviranomaisia vastaan. Toisaalta juuri näiden taistelujen ansiosta asukkaat sitoutuivat ja kiinnittyivät kotipaikkaansa ja kotitaloon. (Emt., 133.)

Sodanjälkeinen asutustoiminta oli yhteiskunnallinen selviytymisstrategia kriisitilanteessa ja rintamatalo sen aineellistumana on nostettu sisukkuuden, sitkeyden ja yhdessä tekemisen kollektiiviseksi ilmentymäksi – se on yhdessä selviytymisen vertauskuva. (Junkala 2005, 130.) Kuitenkin jo 1960-luvulle tultaessa jälleenrakennuskauden taloihin alettiin suhtautua muistutuksena synkistä sota-ajoista, joita ei haluttu enää ajatella. Tulevaisuudesta haluttiin rakentaa moderni ja asumisen esikuvien etsinnässä käännettiin kohti Amerikkaa, Tanskaa ja Ruotsia sekä Japania. (Sanaksenaho 2017, 77.) Nyt, kaksi sukupolvea myöhemmin, rintamamiestalon merkitykset ovat muuntuneet entisestään. Nykyisin rintamamiestalo symboloi enemmän yksilöllistä elämäntapavalintaa (Junkala 2005, 130), ilman sidosta sen syntyhistoriaan.

2.5 Myydään: unelma

Halusin yksinkertaisen talon, samanlaisen kuin itse olen.
(Kari Hotakainen, *Juoksuhaudantie*, s. 78.)

Minkä tahansa päivän tv-ohjelmistoa tarkastelemalla huomaa sisustus-, rakennus- ja kodinkorjausohjelmien valtavan tarjonnan. Iso osa Suomen tv:ssä tällä hetkellä nähtävästä tuotannosta on lähtöisin Yhdysvalloista ja Kanadasta, mutta joukossa on myös runsaasti kotimaista ohjelmatarjontaa: *Huvila & Huussi* (Nelonen) keskittyy vapaa-ajanviettopaikkojen, suomalaisten kesämökkien ja niiden pihapiirien kunnostamiseen,

Kotoisa (MTV3) remontoii niin koteja kuin kesäasuntoja sisältä ja ulkoa ja *Suomen kaunein koti* (MTV3) etsii Suomen kauneinta kotia jo kahdeksatta vuotta peräkkäin. Kesken jääneisiin omatoimiremontteihin vauhtia laittaa *Remonttipiiskuri* (MTV3). Viimeisin lisäys tv-tarjonnassa on oman kodin remontoijiin ja rakentajiin keskittyvä *Kotiunelmia*-tosi-tv-sarja (TV5). Myös asumista käsittelevä lehdistö on kasvanut räjähdysnomaisesti siitä, kun ensimmäiset sisustuslehdet tulivat Suomessa markkinoille vuosisadan alkupuoliskolla (Sanaksenaho 2017, 308). Suomalainen tuntuu näinä päivinä rakentavan, korjaavan ja sisustavan kotiaan erityisellä pieteetillä. Trendi ei kuitenkaan rajoitu yksinomaan Suomeen: myös muualla Pohjoismaissa viehättävän kodin omistaminen, sisustaminen ja ylläpito on ihmisille entistä tärkeämpää (Gram-Hanssen & Beck-Danielsen 2014, 17). Vaikkei tutkielman aineisto varsinaisesti käsitäkään mediatuotteita, vaikuttaa siltä, että tv:n ja lehtien tarjonta vastaa johonkin tarpeeseen.

Kotimaisissa tv-ohjelmissa näkyy rakentamiseen liitettyjen merkitysten muutos, sillä rakentamista käsittelevien tosi-tv-ohjelmien painotus on selvästi muuttunut 2000-luvulla verrattuna esimerkiksi 90-lukuun. Silloin ohjelmissa saatettiin keskittyä kiinteistömarkkinoihin, talonrakennuksen teknisiin seikkoihin tai jopa valistukseen. Esimerkiksi *Joka kodin asuntomarkkinat*, jota esitettiin Kolmoskanavalla ja MTV3:lla vuosina 1991–2010, sisälsi Remontti-Reiskan kodinkorjausosuuden, mutta senkin pääpaino oli nikkaroinnissa. Kodinomistusta, huoltoa ja kiinteistön ylläpitoa tukevan tiedon sijaan nykyisin vaikuttaa korostuva pinta – se, miltä koti näyttää. Toisaalta rakentamista voidaan lähestyä myös parisuhdenäkökulmasta. *Kotiunelmia*-ohjelman esittely sen kertoo: “nyt ei jaella rakennusvinkkejä vaan puhutaan yhteisistä unelmista” (HS 15.4.2020).

Talonrakennusta kehystävät sekä kaupalliset että yhteiskunnalliset intressit. Me unelmoimme, mutta meille myös myydään unelmia. Valmistaloteollisuuden tuotevalikoiman tulee jatkuvasti uudistua, jotta tarjonta säilyisi kuluttajien kannalta kiinnostavana; muoti-ilmiöiden välittäjinä toimivat myös asuntomessut, sisustuslehdet ja tv-ohjelmat (Koskelo 2013, 23). Median rooli asumisihanteiden rakentajana on keskeinen. Sisustuslehtien asumiseen liittyvien juttujen kuvausjärjestelyissä huonekaluja ja perheitä järjestellään lehden kuviin sopiviksi muodostelmiksi, tarvittaessa asetelmaa erikseen hankituilla somisteilla täydentäen. (Ks. Sanaksenaho 2017, 13, 18.) Myöhäismodernissa ajassa, jossa yksilöllinen itseilmaisuus ja itsen täyttymys on yhä tärkeämpää, markkinoijilla on myös intressejä ylläpitää täyttymättömiä tarpeita, jotta ihmiset haluaisivat tavoitella aina vain uusia kokemuksia ja tunteita (Gram-Hanssen & Beck-Danielsen 2014, 20.)

Talonrakentamiseen liittyvä valtava teollisuus puolestaan pitää sisällään kaiken talon sisällä, rakenteissa ja ulkopuolella ulkoverhoilusta rakenneratkaisujen kautta keittiönkalusteisiin. Nykyisin suomalaiset pientalot ovat valtaosin talopakettitehtaiden valmistaloja, joiden valintaa säätelevät mielikuviin perustuva mainonta ja kuluttamisen lainalaisuudet (Sanaksenaho 2017, 18). Markkinointistrategioilla asumisen kulutus yhdistetään elämäntyyliin. Useimmilla tuottajilla on vain rajattu määrä malleja, joille annetaan nimet; erot ovat viimeistelyssä ja yksityiskohdissa. Talon ostaminen on selkeästi elämäntyyliä ja liittyy merkityksiin, joita ihmiset kuluttamiselle antavat ja jotka toimivat vaikuttimena ostopäätöksille. (Clapham 2002, 67.) Loputtomien mutta kuitenkin rajallisten tuotteiden joukosta talonrakentaja, kuluttaja, tekee yksilölliset valintansa. Yksilöllisen, “meidän näköisen” kodin toteuttaminen talopakettina voikin äärimmillään merkitä pintamateriaalien ja keittiönkalusteiden valintaa. Reunaehtoja valinnoille asettavat tietenkin myös tontin kaavamääräykset, talotehtaan tuotantotekniikka – ja viime kädessä rakentajan käytettävissä oleva budjetti (Kammonen 2012, 15).

Kotia voi pitää ihmiselle tärkeänä sen vuoksi, että sen avulla ilmaistaan identiteettiä ja kuulumista tiettyyn ryhmään. Asunnon valinta, kodin sisustus ja esineet ilmaisevat asukkaansa elämäntyyliä, taustaa ja sosiaalista statusta. Asumisen valinnoilla taloudellisesti ja kulttuurisesti toisistaan eroavat ryhmät viestittävät omaa erityislaatuaan. (Ruonavaara 2004, 107.) Kodin suunnittelussa ja rakentamisessa kohtaavat myös asukkaan menneisyys ja tulevaisuuden toiveet (Brown 2007, 262), jolloin prosessin lopputulos on todellakin “asukkaansa näköinen koti”. Oman kodin hankkimista itse rakentamalla voidaankin ajatella monella tasolla symbolisena minuuden rakentamisprojektina. Siinä yhdistyy arvostettu asumismuoto, omistamisen kautta saatu hallintaoikeus tilaan ja fyysisen ympäristön muokkaaminen yksilöllisiä tarpeita ja haluja vastaavaksi. (Lauronen 1993, 35.)

Eri asumismuotojen kiinnostavuus eri ihmisille riippuu kuitenkin siitä, millaisissa asuinolosuhteissa he ovat varttuneet. Esimerkiksi moni 80-luvulla ja 90-luvulla lapsuutensa omakotitalossa elänyt ja kasvanut on sittemmin rakentanut itselleen talon. Laurosen (1993, 24) mukaan lapsuuden asumismuodon ja myöhemmän asumismuodon suhde ei silti ole määräävä tai suoraviivainen, vaan siihen vaikuttavat yksilölliset elämäkokemukset ja -tapahtumat. Kaikki omakotitalossa lapsuutensa viettäneet eivät omakotirakentajiksi myöhemminkään päädy, eivätkä kaikki rakentajat ole omakotitalosta lähtöisin. Ajatus omakotitalosta “oikeana” asumismuotona vain pohjustaa rakennusprojektiin ryhtymistä;

yhtä suuri merkitys on niillä olosuhteilla ja institutionaalisilla rakenteilla, jotka mahdollistavat sen toteutumisen. (Emt.)

Rakentaminen on Suomessa nykyisin erittäin säänneltyä, eikä sääntelyn määrä ei ole ainakaan vähentymässä. Prosessi on hyvin erilainen kuin – erään haastateltavani sanoin:

H9 (...) jos vertaa siihe et sä nelkytluvulla sait jostai puuta ja sit sä rakensit talon ja olit sillei et jes mul on talo.

Rakentamiseen liittyy aimo annos kaavoitukseen, rakennuslainsäädäntöön, erilaisiin lupamenettelyihin sekä rakennusvalvontaan ja -tarkastukseen liittyviä käytäntöjä ja koukeroita, jotka rakentajan on omaksuttava ja otettava lyhyessä ajassa haltuun. Kaikki tämä sääntelykään ei kuitenkaan estä rakentamasta taloa asukkaidensa “näköiseksi” – lait ja sääntely vain asettavat tälle omakuvan maalaamiselle raamit. (Junkala 2005, 135.)

Toisaalta kaavoituksen ja yhdyskuntasuunnittelun näkökulmasta omakotitalot eivät kuvasta vain asukkaitaan. Tämän päivän koteja rakennettaessa ei ajatella pelkästään omaa perhettä, vaan myös mahdollisia tulevia asukkaita: talon tulee kestää aikaa ja olla käyttökelpoinen vielä vuosikymmenienkin kuluttua (Kammonen 2012, 19, 21). Myös ekologisuus ja energiankäyttö vaikuttavat talonrakentamisessa nykyisin aivan eri tavalla kuin vaikkapa vielä kymmenen vuotta sitten: pyritään “pienempiin neliöihin” ja puhutaan passiivitaloista (Yle Radio 1 3.3.2015).

2.6 Muuntuvat unelmat

Omakotitalon rinnalle on noussut varteenotettavia vaihtoehtoja ja suomalaisten tavoittelemat asumismuodot ovat moninaistuneet. Jos asumisura johti aiemmin kerrostaloista omakotitaloihin, nyt monet eläkeiän kynnyksellä olevat suomalaiset pyrkivät takaisin kerrostaloihin, vaivattomamman kaupunkiasumisen ja palvelujen äärelle.

Kerrostaloasumisessa onkin eittämättä monia hyviä puolia: kerrostaloissa asuvat nimeävät valintansa perusteiksi useimmiten asumismuodon sopivuuden elämäntilanteeseen, palvelujen läheisyyden, asumisen helppouden ja hyvät julkiset kulkuyhteydet (RTS Rakennustutkimus Oy 2019).

Nuoremmilla sukupolvilla, joiden asumisura saattaa sisältää sekä yksin että yhdessä asumista ei-ennalta määrättyssä järjestyksessä, oma, itse rakennettu talo ei enää välttämättä ole asumisuran huippu. Sen sitovuutta, kalleutta ja yksinäisyyttä – itsenäisyyden

kääntöpuolta – saatetaan jopa vieroksua. Erilaiset yhteis(ö)asumisvaihtoehdot ovat monille täysin validi vaihtoehto asumisuralle, jonka huipentuma olisi ydinperheen hallinnoima oma tontti ja siinä itse rakennettu talo. Nykyaikana “asumisurapolku” voi polveilla ja sisältää erityyppisiä vaiheita, asuntoja ja koteja. “Downgreidaus” ei välttämättä merkitse asumistason tai elämänlaadun huononemista, vaan elämänvaiheeseen, kulloisinkin pyrkimykseen ja taloudellisiin mahdollisuuksiin liittyvien asumishaaveiden toteuttamista. Nuori sukupolvi myös arvostaa urbaania elämäntapaa enemmän kuin ennen (Sanaksenaho 2017, 309). Lisäksi kodiksi riittää heille pienempikin asunto, jos se on vain hyvin suunniteltu ja toimiva elämäntilanteeseen nähden (Kemppainen, Uusitalo & Kuoppamäki 2018, 38).

Asumisuran käsitteelle onkin ehdotettu korvaajaksi “asumispolun” käsitettä. Perinteinen asumisura perinteisine mittareineen – hinta, tila, talon ja naapuruston laatu – sisältyy myös asumispolkuun, mutta asumispolku ottaa paremmin huomioon nykyasumisen monet ulottuvuudet. Taloilla on erilaisia piirteitä sekä merkityksiä – talo on myös koti. Samalla talo voi olla osa asukkaansa identiteettiä ja elämäntyyliä. Asuminen ei ole myöskään erillään muusta elämästä, ja muuttopäätökset voivat liittyä vaikkapa työhön tai perheasioihin. Asumispolku kulkee näiden muiden elämään sisältyvien polkujen rinnalla, niiden kanssa välillä risteten. (Clapham 2002, 64–65).

Tätä taustaa vasten onkin mielenkiintoista, että Suomalaisen Työn Liiton vuonna 2015 toteuttamassa kampanjatutkimuksessa, jossa kysyttiin suoraan “haaveiletko asumisesta itse rakentamassasi omakotitalossa”, suurempi osa 15–24-vuotiaista suomalaisista (48 %) kuin 25–34-vuotiaista (36 %) haaveili oman talon rakentamisesta (Suomalaisen Työn Liitto 2015). Nämä haaveet eivät kuitenkaan myöhemmin elämäkulussa välttämättä johda siihen, että rakentamiseen ryhdytään, vaan heijastelevat, yksilöllisten haaveiden sijaan, todennäköisesti edelleen vallalla olevia kulttuurisia käsityksiä tavoiteltavasta asumisesta.

Rintamamiestalot ovat kokeneet uuden kukoistuksen, mutta ne eivät enää symboloi kollektiivista suomalaista selviytymistä. Rintamamiestalon itselleen hankkiva nuoripari ei välttämättä näe siinä jälleenrakennuskauden symbolia, vaan mahdollisuuden toteuttaa omaa yksilöllistä elämäntapaa. Keskusjohtoisesti suunnitellusta ja säännellystä tyyppitalosta onkin tullut “remonttitaitoisen paratiisi”, asumisen vapauden mahdollistava tee-se-itse-projekti. (Junkala 2005, 133, 135.)

Suomessa on yli miljoona pientalokotia (SVT 2018). Niiden lisäksi Suomessa on yli puoli miljoonaa kesämökkiä (SVT 2019), joita on alettu muuttaa ympärivuotisiksi vapaa-ajanasunnoiksi. Kesämökillä voi toteuttaa haavetta omasta kodista järven rannalla, lievittää kaupungin asumisahtautta ja vähentää painetta muuttaa arjessa isompiin neliöihin (Saarikangas 1999, 197). Mökeillä myös asutaan ja eletään kodinomaisesti osan aikaa vuodesta, mikä liudentaa vapaa-ajan ja “arkiasumisen” välistä eroa. Lisäksi monipaikkaisuus, asuminen tai töissä käyminen useissa paikoissa samaan aikaan, on yleistynyt ja maaseudun ja kaupungin vastakkainasettelu ylipäänsä vähentymässä (Sitra 2019, 25).

Maaseutu asuinpaikkana on alkanut vedota suomalaisiin jälleen: *Maaseudun tulevaisuuden* tekemän selvityksen mukaan maalle haikailisi peräti joka kuudes suomalainen. Suurin osa heistä tosin asuu jo valmiiksi maaseutumaisissa kunnissa. Kaupunkilaisten keskuudessa maaseudusta haaveillaan vähemmän. (*Maaseudun tulevaisuus* 2019.) Vielä parisenkymmentä vuotta sitten, vuosituhaten vaihteessa, maaseudulle kaipasivat ne, jotka olivat muuttaneet maaseudulta kaupunkiin suuren muuton aikana. Maaseudulle ei tuolloin haikailtu minkään ulkoisten virikkeiden ohjaamana, vaan koettiin yksinkertaisesti kaipausta takaisin kotiseuduille, mistä oli lähdetty. (Korkiakangas 2005, 40–41.)

Laurosen (1991, 23–24) mukaan asumisen preferenssejä ja valintoja koskevissa, 60–70-luvun vaihteessa toteutetuissa tutkimuksissa tuli esiin ihmisten halu asua pientalossa. Lauronen liittyy tämän kaupunkilaisuuden lyhyeen historiaan ja sen seuraukseksi. Vielä kolme vuosikymmentä sitten omakotiasukkaiksi päätyivät juuri ne, joilla oli juuret maaseudulla ja jotka olivat sieltä lähtöisin. (Emt.) Nyt, kun meillä on kaupunkiasumisen historiaa muutama vuosikymmen enemmän takana, omakotitalo tuntuu pitävän kyselyissä edelleen pintansa. Haaveita eivät tunnu vaimentavan tonttimaan heikko saatavuus sen enempää kuin rakentamisen kalleuskaan. Omakotiasumisella ja oman talon rakentamisella on edelleen jokin itsenäinen arvo ja tenho, joka saa ihmiset ryhtymään tähän urakkaan kerta toisensa jälkeen.

Omakotiasuminen linkittyy monin tavoin menneisyyteen ja perinteisiin. Mutta sävyttävätkö omakotiasukkaan maailmankuvaa enää perinteiset arvot samaan tapaan kuin kolme vuosikymmentä sitten (vrt. Lauronen 1991, 9)? Millainen on nykypäivän oman talon rakentamisesta haaveileva suomalainen? Mitä haaveet pitävät sisällään, mitä ne kertovat meistä? Sitä käyn nyt selvittämään.

3. AINEISTO JA MENETELMÄT

3.1 Haastattelut ja sisällönanalyysi

Tarkastelen aineistoa laadullisin menetelmin. Toteutin yhdeksän suomalaisen omakotitalonrakentajan haastattelut elokuussa 2020 puolistrukturoituna teemahaastatteluina; haastatteluihin valmensi lyhyt pilottihaastattelu eräälle talonrakentajalle huhtikuussa 2020. Haastattelumetodiksi valikoitui puolistrukturoitu teemahaastattelu sen vuoksi, että sillä annetaan haastateltaville mahdollisuus kertoa mahdollisimman vapaasti kokemuksistaan ja kuvailla niitä omin sanoin (Alasuutari 2012). Näin oli mahdollista päästä käsiksi nimenomaan niihin merkityksiin, joita haastateltavani talonrakentamiselle antoivat. Merkitysten kautta puolestaan oli mahdollista tarkastella talonrakentamista suhteessa asumisen ihanteisiin ja ideologioihin, jotka sen taustalla mahdollisesti vaikuttivat.

Etenin haastatteluihin alustavan teemoittelun pohjalta. Teemat olivat nousseet esille lukemastani tutkimuskirjallisuudesta ja mahdollistivat talon rakentamisen erilaisten motiivien monipuolisen käsittelyn: kuten aiemmin on todettu, talonrakentamisen syyt ja vaikuttimet eivät palaudu vain yhteen ilmiöön tai asiaan, vaan syitä on syytä etsiä monaalta. Haastattelujen kuluessa teemat tarkentuivat samalla kun jotkut niistä korostuivat haastateltavien puheessa ja painopisteet asettuivat hiukan eri tavalla kuin olin ennen haastatteluja, tutkimuskirjallisuuden pohjalta, odottanut. Näin kävi esimerkiksi silloin, kun haastateltavat alkoivat yllättäen puheessaan korostaa, rakentamisen sijaan, itse *valitsemisen* merkitystä. Tämä aiheutti päänvaivaa tutkijalle, joka joutuikin palaamaan sitten tutkimuskirjallisuuden puoleen selvittääkseen, mistä oli kyse. Tämä oli kuitenkin ennakoitavissa ja toivottuakin – tarkoituksena ei ollut tarkastella aineistoa tiukan teorialähtöisesti, vaan antaa sille mahdollisuus myös tarjota uusia näkökulmia aiheeseen.

Litteroidun haastatteluaineiston analysoinnissa metodina toimi sisällönanalyysi (ks. esim. Alasuutari 2012). Hahmottuneiden teemojen perusteella jaottelin aineistoa osiin poimien sieltä kutakin teemaa kuvaavia tai siihen liittyviä haastattelukatkelmia. Syntyneiden luokkien tai alustavien lukujen pohjalta aloin jäsentää tekstiä ja etsiä sieltä tyypillisiä pitämiäni esimerkkejä merkiten muistiin myös, mikäli kyseessä oli kiinnostavalta vaikuttava poikkeus sääntöön. Työ ei ollut mekaanista katkelmien kategorisointia ja

merkitysten hahmottamista valmiiden kategorioiden pohjalta vaan kirjoitin, jo aineistoa luokitelllessani, tulkintojani alusta asti auki tekstimuotoon – kirjoittaminenkin on ajattelua. Tutkimus sai viimeistelykäsittelynä vielä yhden kerroksen suhteuttaessani sen taustakirjallisuuteen ja -teoriaan.

Jäsentämieni teemojen alla tarkastelen talonrakentamiselle annettuja merkityksiä etsien niistä myös säröjä ja muutoksia verrattuna esimerkiksi Laurosen (1991) kolmenkymmenen vuoden takaisin tutkimustuloksiin. Pohdin, millaisena omakotitalon, siinä asumisen ja sellaisen rakentamisen, merkitykset näyttäytyvät nyky-Suomessa verrattuna esimerkiksi kerrostaloasumiseen. Hahmotan myös omistajuuden ja itse tekemisen merkityksiä ja näiden vaikutusta omakotiasukkaan koettuun identiteettiin. Lähtöoletukseni oli, että merkitykset ammentaisivat suomalaisen omakotitalon ja rakentamisen historiasta, ja että erityisesti Suomen sodanjälkeisen asuttamiseen liittyvät diskurssit olisivat edelleen talonrakennuksessa voimissaan. Aineistosta etsin siis johtolankoja, jotka linkittäisivät sen taustakirjallisuuteen: omakotitalon rakentamisen, nimenomaan itse rakentamisen, historiaan ja kulttuurisiin merkityksiin Suomessa. Etsin myös viitteitä asumisen eri muotojen tai itse rakentamisen arvottamisesta, joiden ajattelin kertovan omakotiasumisen ja -rakentamisen korkeammasta arvotuksesta muihin asumismuotoihin ja -tapoihin nähden. Lopuksi aloin pohtia, aineiston ohjaamana, mitä oman talon rakentaminen merkitsee nykyään, talopakettien aikakautena, kun konkreettisen itse rakentamisen osuus kutistuu minimiin. Tutkimusaineiston pohjalta piirtyy esiin talon ja rakentamisen merkitysten muuttuminen: oma talo on edelleen jotain tavoiteltavaa, mutta hiukan eri perusteilla ja eri tavalla kuin aiemmin, eikä enää niin ehdottomasti tai pakottavasti.

Haastattelemani ihmiset olivat rakentaneet oman talon kaupunkiin tai kaupungin lähiseudulle vuosina 2016–2020. Laurosen (1991, 10) tavoin tutkimusasetelman ulkopuolelle rajautui maaseuturakentaminen ja toisaalta omakotitalon hankkiminen ostamalla. Haastatteluja ohjasi esiyymmärrykseni aiheesta, joka pohjautuu yhtäältä omakotirakentamisen historiaan, joka puolestaan nivoutuu suomalaisen yhteiskunnan vaiheisiin, omakotirakentamisen ideologisiin taustoihin ja asuntopoliittisiin linjanvetoihin itsenäisyyden aikana. Näitä vaiheita olen kartoittanut tarkemmin luvussa 2.

Omasta mielenkiinnostani olen myös seurannut vuosikausia tiiviisti suomalaisia rakentamista, korjausrakentamista ja sisustusta käsitteleviä tv-ohjelmia. Työn alkuvaiheessa annoin niistä nousevien vaikutelmien resonoida väljästi tutkimuskirjallisuuden kanssa sitä mukaa, kun siihen perehdyin. Vaikutelmat synnyttivät

tutkimuskysymyksiä ja -linjoja. Näitä vasten tutkiskelin hypoteeseja mielessäni jo siinä vaiheessa, kun en ollut vielä kerännyt varsinaista haastatteluaineistoa. Prosessi oli kehämäinen.

Toisaalta sijaitseen tutkimani aiheen sisällä siinä mielessä, että olen kasvanut rakentajaperheessä ja päässyt seuraamaan omakotitalojen suunnitteluprosessia ja rakentamista aivan läheltä. Oman kodin – omakotitalon – yhteydessä sijainnut rakennusmestari-isän työhuone ja sen työpöydällä hahmon saaneet rakennuspiirustukset ja niiden merkinnät ovat tulleet minulle tutuiksi. Sahatavaran tuoksu on minulle yhtä tuttu ja merkityksellinen kuin vastaleivottu pulla. Olen lapsena leikkinyt rakennustyömailla ja nähnyt, kun ympärille vähä vähältä kohoavat oman kodin seinät. Minulla oli siis jonkinlainen kokemus, tuntuma tai esiymmärrys siitä, millaisia merkityksiä talonrakennukseen *saattaisi* liittyä. Tämä esiymmärrys oli myönteinen asia siinä mielessä, että se auttoi rajaamaan tutkimuskirjallisuudesta ja aineistosta pois asiaan todennäköisimmin liittymättömät rönsyt. Varsinaista rakennusalan koulutusta tai jäseneltyä teknistä tietämystä minulla ei ole.

Prosessin kuluessa pohdiskelin kirjallisuutta ja aineistoa myös suhteessa omaan tuntemuksiini ja merkityksiini, joita tulin liittäneeksi tutkimaani ilmiöön. Esimerkiksi suomalainen rintamamiestalo – eräänlainen suomalaisuuden symboli (ks. Junkala 2005, 130) – on minullekin kaunis ja merkittävä. Tunnen jopa *surua* nähdessäni talon, jossa tämän talotyypin ominaispiirteet ja selkeäpiirteisyys on mielestäni “remontoitu pilalle”. Myös minulla on näkemyksiä siitä, mitä on hyvä rakentaminen, tai millaista sen tulisi olla. Nämä näkemykseni ja tuntemukseni olivat jotain, mikä minun oli otettava tarkastelun kohteeksi yhtä lailla kuin tarkastelin kriittisesti tutkimuskirjallisuutta, aineistoa ja siitä tekemiäni päätelmiä.

Jonkinlainen “sisäpiiriläisyyteni” oli siis useammassakin mielessä haaste, joka tuli pitää mielen päällä prosessin jokaisessa vaiheessa kirjallisuuden kartoittamisesta tutkimuskysymysten asetteluun ja haastateltavien kohtaamiseen – sekä tietenkin loppuviimein tulkintojen tekemiseen. Vastaukset kysymykseen “miksi suomalainen rakentaa” eivät tyhjene yhteen kokemukseen, varsinkaan omaani. Avoimin ajatuksin tuli kirjallisuudesta ja aineistosta etsiä myös sellaisia juonteita, signaaleja ja vastauksia tutkimuskysymykseen, joita en olisi omatoimisesti tullut ajatelleeksi.

Toisaalta esiymmärryksen voi saavuttaa niin aihepiiriä tutkimalla kuin ilmiön omakohtaisesti kokemalla. Ratkaisevaa on se, kuinka omalle(kin) kokemukselle tutkijan mielellä kysymyksiä esittää. Tätä kokemusta vasten on mahdollista myös koetella aineistosta tehtyjä päätelmiä.

Etenin haastatteluihin seuraavan kysymyspatteriston varassa. Kysymysten ja käsiteltävien teemojen järjestys ei ollut tiukasti määrätty, vaan ne saattoivat tulla haastatteluissa käsitellyksi vaihtelevassa järjestyksessä, haastateltavasta riippuen. Koska haastatellut saivat puhua kokemuksistaan vapaasti, kysymysten rooli oli lähinnä tarkentava: niillä varmistin sen, että teemat tulisivat käsitellyiksi.

- Kertokaa vapaasti omin sanoin, miten asutte tällä hetkellä
- Miten päädyitte juuri tähän sijaintiin?
- Mikä sai teidät ryhtymään talonrakennusprojektiin? Kauanko suunnittelu kesti ja millaisia vaiheita se sisälsi? (Elämäntapahtumien/motiivien kartoittaminen)
- Harkitsitteko muita asumismuotoja? Miksi/millaisia? (Eri asumismuotojen arvottaminen)
- Miksi valitsitte hartiapankin/puolivalmiin/valmistalon? (Eri rakennustyyppien, “omin käsin tekemisen” merkitykset)
- Oliko teillä tehtävänjakoa taloa suunnitellessa tai rakennustyömaalla? (Sukupuoli)
- Millaisia vaiheita rakentaminen sisälsi? Oliko sellaisia hetkiä, jolloin projekti ei edennyt odotetusti? Millaisia? (Oman kodin rakentamiseen liittyvät odotukset)
- Miltä nyt tuntuu?
- Mikä on asumishistorianne? (Perhetausta, asumismuodot, “asumisura”)
- Onko suvussa/lähipiirissä oman talon rakentajia? (Perhetaustan vaikutus)
- Mitä rakentaminen vaatii? Millaisia ominaisuuksia täytyy ihmisellä olla, jotta tämä voi ryhtyä rakentamaan? Kuka voi rakentaa omakotitalon?
- Voisitteko joskus ajatella asuvanne jossain muunlaisessa kodissa? Miksi/miksi ei? (Millainen on “omakotitaloasukas”; mitä merkityksiä liitetään toisenlaisiin asumismuotoihin; asumisura)
- Voisitteko joskus harkita rakentavanne talon uudelleen? Miksi, milloin ja millaisen? (Haaveiden muuntuminen elämäntilanteen tai asumiskokemuksen myötä)

- Millainen on mielestänne omakotitaloasukas? Entä muiden asuntotyyppien asukkaat? (Identiteetti, minuustyö)
- Taustatiedot: sukupuoli, ikä, koulutus, ammatti, tulotaso

Ennen haastattelujen toteuttamista pohdin, että haastatteluvastausten pohjalta voisi olla mahdollista hahmotella esimerkiksi erilaisia “rakentajatyyppejä”, joilla olisi erilaisia vaikuttimia talonrakennukseen ryhtymiselle. Nämä olisivat siinä mielessä ideaalityyppejä, että sama haastateltava voisi ilmentää yhtä tai useampaa tyyppiä. Esimerkiksi Lauronen (1991, 65–66) rakentaa haastatteluaineistonsa pohjalta neljä omakotiasukkaan ideaalityyppejä: rationalistit, romantikot, opportunistit ja myötäilijät. Jonkinlainen tyyppittely olisi varmasti omankin aineistoni perusteella ollut rakennettavissa. Tutkimuksen edetessä aloin kuitenkin ajatella, että tämä ei olisi palvellut sitä, millä tavalla halusin aineistoa käsitellä – suhtaudun tutkimuksen tekemiseen enemmänkin tarinankerrontana. Tutkimustulosten popularisointia ajatellen tyyppittely olisi toki kätevä työkalu.

Pohdin myös, että omakotiasukkaalla olisi koettu tai omaksuttu identiteetti, jota rakentaminen tukee. Taloa rakennettaessa rakennetaan myös minuutta ja omaa elämäntarinaa (ks. Lauronen 1991, 73). Aineistosta voisi tällöin piirtyä esiin omakotiasukkaan muotokuva (vrt. emt., 56). Tätä mahdollisuutta tuki eri teksteissä toistuva ja myös ennen varsinaisia haastatteluja toteuttamassani pilottihaastattelussa esiin tullut ajatus omasta, itse rakennetusta omakotitalosta “oman näköisenä” asumismuotona ja kotina. Myös tutkimuskirjallisuus ohjasi tähän suuntaan.

Suppeahkon aineiston perusteella ei ole tarkoitus esittää väittämiä siitä, kuinka yleinen mikäkin haave on suomalaisten omakotitalonrakentajien keskuudessa. Lisäksi, vaikka suomalainen talonrakentaminen on erittäin säänneltyä, tarkoitus ei ole myöskään tarkastella ilmiötä rakenteiden näkökulmasta tai antaa asuntopoliittisia kehitysehdotuksia, kuten esimerkiksi Lauronen (1991) ja monet muut kirjoittajat tekevät.

Sukupuolen näkökulmasta rakentamishaaveita oli kuitenkin mahdollista tarkastella. Viittaukset rakentajien sukupuoleen esiintyivät taustakirjallisuudessa taajaan; ilmiön sukupuolittuneisuudesta antoivat viitteitä omakohtaiset talonrakennusoppaat ja samalle ajatuspolulle ohjasi tutkimuksen alkuvaiheessa toteuttamani pilottihaastattelu. Aineisto pääsi kuitenkin yllättämään, sillä sukupuolittunutta puhetta rakentamisesta oli lopulta huomattavasti vähemmän kuin odotin – tutkimustulos sekin.

Aineistolla ei ole omaa ääntä ja samastakin aineistosta eri tutkijat saattaisivat päätyä osin eri johtopäätöksiin. Ajattelen kuitenkin, että taitava tutkija, joka tuntee aihepiiriin liittyvät keskustelut ja tunnistaa oman paikkansa suhteessa tutkittavaan aiheeseen, voi kuunnella aineistoa herkällä korvalla – tai olla ainakin huutamatta sen päälle. Tekemäni valinnat pyrin perustelevaan sitä mukaa, kun niitä teen.

3.2 Haastattelun puitteet

Haastatteluihin osallistui yhdeksän henkilöä, niistä viisi oli yksilöhaastatteluja ja kaksi parihaastatteluja. Naisia haastateltavista oli seitsemän ja miehiä kaksi. Haastatellut olivat iältään 31–42-vuotiaita. Haastatteluihin valmistautuessa korvaamattomana apuna toimi *Tutkimushaastattelun käsikirja* (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori 2017). Kari Hotakaisen *Juoksuhaudantie* (2002) saatteli minua inspiraationomaisesti haastatteluihin saakka, jolloin aineisto antoi aihetta pohtia aiemmin lukemaani hiukan toisesta vinkkelistä.

Haastattelukutsu (liite 1) julkaistiin yhteistyössä Suomen Asunomessujen kanssa heidän Facebook-sivullaan heinäkuussa 2020 (sivulla 28 000 seuraajaa), mutta se ei tuottanut vielä ensimmäisellä kierroksella riittävää määrää yhteydenottoja. Elokuussa julkaisu jaettiin myös Arkkitehtuurifoorumi- ja Rakentaminen ja Remontointi -Facebook-ryhmissä sekä Suomen Omakotiliiton Facebook-sivulla (yhteensä noin 26 000 seuraajaa).

Yksi haastattelu toteutettiin kasvotusten, muut etähaastatteluina Zoomin välityksellä. Kaikista haastatteluista luotiin äänitallenne ja etähaastatteluista varmuuskopiona Zoom-tallenteet. Ensimmäisen haastattelun litteroin säilyttäen kaikki toisteisuudet, täytesanat, sanojen hakemiset ja katkeamiset, mutta totesin tämän vievän paljon aikaa. Loput haastattelut litteroin nopeammalla otteella, kuitenkin puhekielisyyden säilyttäen sekä merkiten muistiin, jos haastateltavan puheessa oli pidempi tauko, tämä huudahti tai nauroi tai painotti sanomaansa. Koska tarkoitus oli keskittyä puheen sisältöihin eikä esimerkiksi puheen piirteisiin tai vuorovaikutukseen haastateltavan ja haastattelijan välillä, pidin litteraatiotarkkuutta riittävänä (ks. Ruusuvuori 2010, 424–425). Litterointi “käsitönä” oli hidasta mutta antoisaa, sillä sen kuluessa aineisto tuli tutuksi ja saatoin tehdä alustavaa teemoittelua, merkitä muistiin jatkokysymyksiä ja huomioita itselleni ja tekstiin kohtia, joihin halusin analyysissä palata.

Haastateltavat olivat hyvin sanavalmiita ja kuvailivat värikkäästi niin talonrakennusprojektin etenemistä kuin kotiaan ja siellä elettyä elämää. Eräs haastateltava sanoikin, että rakentajilla varmasti juttua riittää, sillä

H5 (...) rakentajat on selvästi semmosii jotka hirveesti tekee mieli keskustella täst rakentamisesta koska tää on aika tämmöne traumaattine kokemus, ni tekee mieli jotenki jauhaa.

Voi myös olettaa, että haastattelukutsun perusteella haastateltavaksi valikoituu ihmisiä, joilla on lähtökohtaisesti kiinnostusta keskustella aiheesta – tai vaikka vain halu auttaa graduntekijää.

Toisaalta haastattelijana ilmaisin haastattelun alussa itsekin kuuluvani “omakotiheimoon” siinä mielessä, että olen omakotitalossa ja rakentajaperheessä kasvanut. Tämän voi ajatella luoneen jonkinlaista luottamusta ja yhteisyyttä haastateltavien kanssa. Pystyimme siis ikään kuin aloittamaan keskustelun jo valmiiksi tietystä, yhteisesti tunnistetusta pisteestä. Tällä kenties vältettiin myös se, että haastateltavat olisivat antaneet minulle vain sellaisia vastauksia kuin he olettivat minun heiltä tutkijana odottavan (ks. Pietilä 2010, 225).

Kerroin, että talonrakentamisesta itsessään minulla ei ollut tarkempaa tietämystä, eikä minulla ollut myöskään vastausta siihen minua askarruttaneeseen kysymykseen, miksi suomalaiset rakentavat – siinä asiassa haastateltavat olivat asiantuntijoina. Toisaalta emme juurikaan käsitelleet sellaisia aiheita, joihin olisi liittynyt moraalisia ulottuvuuksia tai muita arkaluontoisia seikkoja, mikä olisi varmasti vaikuttanut keskustelun vapautuneisuuteen. Haastattelujen kuluessa haastateltavat rohkenivat ilmaista, jos he olivat eri mieltä jonkin esittämäni väitteen tai tulkintaehdotuksen kanssa.

Haastattelun alussa kerroin, että minulla oli joitakin valmisteltuja kysymyksiä, mutta toivoin että he mahdollisimman vapaasti kertoisivat ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Tällä halusin antaa mahdollisuuden sille, että haastateltavien puheesta nousisi esiin myös sellaisia teemoja tai syy-yhteyksiä, joita en taustakirjallisuuden perusteella ollut tullut ajatelleeksi. Tällaisia ilmenikin ja ne käänsivät kirjallisuuden kiinnostavasti hiukan uuteen valoon, toivat siihen säröjä ja veivät tutkijana ajatukseni uusille raiteille. Laatimani kysymyspatteristo osoittautui kuitenkin pääpiirteissään täsmälliseksi, sillä haastattelun – tai keskustelun – kuluessa teemat tulivat usein käsitellyiksi ilman, että kaikkia kysymyksiä tarvitsi esittää suoraan.

Kullekin haastattelulle oli varattu puolisenttoista tuntia aikaa, kuitenkin niin, että keskustelua oli mahdollista jatkaa siihen saakka, kun se ehtyisi. Haastattelun lopuksi

kysyin vielä, oliko haastateltavilla mielessä jotain, mitä he olivat pohtineet haastatteluun valmistautuessaan tai mikä oli kenties tullut mieleen haastattelun aikana. Usein tämä viimeinen kysymys tuotti vielä uusia mielenkiintoisia ajatuspolkuja ja keskusteluja. Ajanpuutteen takia ei tarvinnut ainuttakaan haastattelua päättää ennenaikaisesti.

Mietin, olisiko muilla foorumeilla, esimerkiksi paikallislehdissä haja-asutusalueilla, julkaistu haastattelukutsu tuottanut erilaisia, vähemmän “urbaaneja” haastateltavia. Toisaalta aineiston selkeä etu on nyt se, että kaikki haastateltavat asuvat kaupungissa tai sen taajamassa tai sellaisella etäisyydellä kaupungista, että työmatkailu sinne oli mahdollista. Haastateltavat, yhteensä yhdeksän, olivat kotoisin seitsemältä eri paikkakunnalta Kaakkois-, Etelä-, Länsi- ja Keski-Suomesta. Haastattelut piirtävät siis kuvaa tämän päivän kaupungeissa tai niiden taajama- tai kehyskunta-alueilla Suomessa asuvista omakotirakentajista – 30 vuotta Laurosen tutkimuksen jälkeen. Maaseudulla ja haja-asutusalueilla vaikuttavat mahdollisesti erilaiset rakentamisen käytännöt, perinteet ja motiivit – kenties perinteisemmät – ja maaseudun omakotirakentajia olisikin mielenkiintoista vertailla näihin kaupunkien lähistöjen omakotirakentajiin. Mutta se olisi jatkotutkimuksen paikka.

4. OMAKOTIRAKENTAJA 2020

4.1 Aineistoni omakotirakentajat

Hahmotan jatkumon Laurosen haastateltavien ja omien haastateltavieni välillä: sodan jälkeen syntyi sukupolvi, joka 80- ja 90-luvuilla rakensi talot, joihin puolestaan omat haastateltavani syntyivät tai joissa he kasvoivat. Haastateltavat olivat joko perheellisiä tai pariskuntia ja kaikki kolmissa-nelissäkymmenissä. Tarinoiden asuinalueilla, jotka olivat rakentuneet vastikään, asui heidän lisäksi pääasiassa nuoria lapsiperheitä. Asuinalueet hahmottuivatkin haastateltavien kertomuksissa nuorten perheiden paikkoina, joissa pariskunnat tai esimerkiksi viisikymppiset olivat poikkeuksia.

Haastateltavista seitsemän oli asunut lapsena omakotitalossa, tai lapsuuden kuluessa perhe oli muuttanut kerros- tai rivitalosta omakotitaloon. Kaikilla tuo lapsuuden omakotitalo oli perheen itse rakentama tai rakennuttama. Kerrostalolapsuuden oli elänyt vain yksi haastateltava; niistä haastateltavien puolisoista, jotka eivät haastatteluun osallistuneet, kerrostalotausta oli useammallakin. Yksi haastateltava oli asunut lapsuutensa rivitalossa. Yhtä lukuun ottamatta joko haastateltavilla tai heidän puolisoillaan oli vähintään jommallakummalla kokemusta omakotitalossa asumisesta lapsuudessa.

Kaikki haastateltavat olivat rakentaneet talon yhdessä kumppanin kanssa, “yksinäisiä” omakotitalonrakentajia ei haastateltavien joukossa ollut. Toisaalta, kuten haastattelujen kuluessa toistuvasti tuli ilmi, talonrakennus vaatii usein käytännössä kahden ihmisen tulot ja voimavarat.

Neljällä haastateltavista henkilöistä tai pariskunnista oli lapsia, kolmella ei. Lapsettomat kodinrakentajatkin ilmaisivat haastattelun kuluessa kuuluvansa lapsiperhevoittoisella asuinalueellaan vähemmistöön. Kaikki haastateltavat olivat valinneet tonttinsa vastikään kaavoitetulta alueelta, jonne oli alusta asti rakentunut pääosin samanikäisten pariskuntien tai samassa elämäntilanteessa olevien nuorten lapsiperheiden yhteisö. Pariskunnista viidelle taloprojekti oli ensimmäinen, kaksi oli rakentanut aiemmin talon tai useampia.

Haastattelukutsussa en halunnut tarkasti määritellä, milloin omakotitalon tuli olla valmistunut, jotta voisi tarjoutua haastateltavaksi. Muotoilin asian niin, että etsin haastateltavia, joilla talonrakennus oli “tuoreessa muistissa”. Tämän perusteella sain

haastateltavakseni ihmisiä, joilla omakoti oli valmistunut todella vastikään, vuodenvaihteessa 2019–2020, tai jopa vain joitakin viikkoja ennen haastattelua. Toisaalta mukana oli myös sellaisia, jotka olivat ehtineet asua kodissaan 2–4 vuotta. Nämäkin haastateltavat kertoivat projektin kulkua seikkaperäisesti – talon tai vähintään pihan viimeistelyä tehtiin edelleen. Talon viimeistely ei usein päätykään muuttopäivään, vaan välioivia, vetimiä ja pyyhekoukkuja asennellaan vielä pitkän aikaa sen jälkeenkin, viimeistään silloin, kun talo on saatava myyntikuntoon seuraavaa omistajaa varten.

4.2 Elämäntilanne ja otolliset olosuhteet

H7 Et kyllähä se, ei kai kukaa rupee rakentamaan, jollei se yhtään sovi niihin omiin kuvioihin, et kai se on se, elämäntilanne.

Haastateltavieni tarinoissa taloprojektiin ryhtymistä pohjustivat sopiva elämäntilanne ja rakentamista tukevat olosuhteet. Elämäntilanteen voi ymmärtää monessa mielessä: se voi merkitä esimerkiksi lasten saantia tai lasten tuleamista sellaiseen ikään, että lisätila on tarpeen tai projekti ylipäänsä mahdollista toteuttaa, taloudellisesti otollista hetkeä, joka kestää talonrakennuksen rasitukset, ja ennen kaikkea valmiutta ryhtyä aikaa ja voimavaroja vievään rakennusprosessiin kumppanin kanssa.

Haastateltavilla omakotitalon rakentamisen aloittamista oli edeltänyt usein pitkä tuumintavaihe tai prosessi, joka kulminoitui juuri oikean tontin löytymiseen oikealla hetkellä. Osalla haastateltavista prosessi oli ollut selkeästi määrätietoinen, muttei kuitenkaan kaikilla, vaikka jälkikäteen jonkinlainen “asumisura” olisikin ollut hahmotettavissa. Tontin löytymisen jälkeen itse rakennusprojektiin ryhtyminen ja sen valmiiksi saattaminen tapahtui usein vauhdikkaasti. Haastateltavat olivat kiertäneet Asuntomessuja, mittailleet valmiita taloja ja kiinnostavia alueita “sillä silmällä” ja suorittaneet asiaan kuuluvaa haaveilua ja oman elämän tarpeiden mitoittamista jo pitkään. Rakentamisen alkaessa heillä oli yleensä varsin valmis käsitys siitä, mitä tulevan kodin tulisi pitää sisällään.

H1 me oltiin niinku valmiita taloja käyty kattoo jo niilt alueilta et meillä oli tavallaan niinku skaalattu ne alueet jo aikasemmin (...) ja me ollaan kaheksan vuotta oltu yhdessä ni me ollaan joka vuos käyty asuntomessut kiertämäs et meil on hyvin sellanen selkeä ajatus ollu molemmil siitä että mistä me tykätään ja mistä me ei tykätä et se lähti niinku siltä pohjalta liikenteeseen.

Monipolvisen ja pitkän aikavälin prosessin kuluessa talohaave oli ehtinyt ottaa muotonsa ja toiveet jalostuneet odottamaan sitä ajankohtaa, kun niiden toteuttaminen tulisi mahdolliseksi.

MN (...) kuulostaa siltä että siinä oli todellaki pitkän ajan kuluessa paljon haaveita tiivistyny, niinku pitkään mietitty et samaan rakennukseen ku ihmeen kaupalla nää kaikki saatiin sitte toteutumaan, et se on nyt niitten kiteytymä, sen pitkän ajan prosessin.

H3 Joo, juuri näin. Et kyl niitä tosiaan vuosien varrella on monet näistä haaveista jääny mieleen et jos, jos sais toteuttaa tällasia, ni se oli aika moni asia aika selvä mitä haluaa.

Toisinaan sopivaa tonttia oli etsitty pitkään ja tuloksetta, etsinnät välillä jo keskeyttäen, kunnes kohdalle osui yllättäen se oikea. Elämäntilanteessa ei juuri sillä hetkellä välttämättä ollut mitään erityistä tekijää, joka olisi antanut alkusysäyksen prosessille – haave omasta talosta oli kuitenkin muhinut pitkään ja oli toteuttamista vaille valmis. Lopulta tontin löytymistä saattoivatkin siivittää onnenkantamoiset tai puhdas sattuma.

MN (...) teillä se oli pitkäaikainen suunnitelma että omakotitaloon, jossain vaiheessa. Mut et se oli sit se, ei löytyny tonttia ja sopivaa paikkaa, mut et se oli teillä semmone, pitkän ajan haave joka sit ku se tontti löyty nii sit se toteutettiin.

H2 Joo, kyllä. Ja sit se toteutuki sillee, vähä, et ei meinannu pysyy mukana.

MN Mut et siihe ei liittyny mitää semmosta, elämänolosuhteissa ei tapahtunu mitää muutosta varsinaisesti tai, ei ollu semmosta sysäystä että...

H2 Eei.

MN Aktiivisemmin rupesitte ettimään tai

H2 Eei, ei ollu. Että tosiaan itse asiassa siinä vaiheessa ku tää löyty, nii mehän ei oltu hetkeen aktiivisesti etittykää (...).

Tontin löytyessä rakentaminen ei ollut välttämättä ollut edes mielessä, mutta mieluinen, senhetkisiä toiveita ja tarpeita vastaava tontti käynnisti prosessin.

Tontin löytyminen ei olekaan yksinomaan elämäntilanne-, mieliteko- tai edes rahakysymys: kaupunkialueilla tai niiden reunamilla tonttimaata ei ole saatavissa mielin määrin ja uuden, vasta kaavoitetun tontin saadakseen pitää usein osallistua kaupungin järjestämään tonttiarvontaan. Mahdollisuudet saada tontti riippuvat kunkin vuoden hakijamäärästä, eli hakemallakaan ei tonttia itselleen välttämättä saa.

H3 Ensin oli tontti, siitä se lähti koska (kaupungissa) tontin saaminen on niin vaikeaa että ei voinut oikein rakentamista haaveillaakaan ennen kun oli tontti saatu, oikeestaan se lähti ihan siitä että, no, sit se on kai rakennettava jos saadaan arvokas tontti ja niinhän siinä kävi.

Gram-Hanssen ja Bech-Danielsen (2014) kirjoittavat tanskalaisia kodinomistajia käsittelevässä tutkimuksessaan, että talon sijainnilla on symbolista merkitystä, joka vaikuttaa kodin valintaan. Omassa aineistossani vaikutti pikemminkin siltä, että tontti otettiin sieltä, mistä saatiin. Mikäli valinnan varaa oli, valinnassa vaikuttivat enemmänkin maisemalliset seikat, sijainti suhteessa työpaikkaan tai lasten kouluihin tai se, kuinka lähellä tai kaukana tontin rajasta tulevat naapurit olivat. Kaikki haastatellut olivat rakentaneet vasta kaavoitetuille alueille, ja etukäteen olisi varmasti ollutkin vaikeaa arvioida, millaiseksi alueen "maine" muodostuu, ja perustaa valinta siihen. Pikemminkin valintaa saatteli toiveikkuus siitä, että naapurustoon osuisi mukavia, saman henkisiä ihmisiä. Tätä ei kuitenkaan voinut ennalta tietää, joten se ei juuri vaikuttanut tontin tai sijainnin valinnassa. Kenties valmiilla asuinalueella, valmistusta hankittaessa valinnan perusteet olisivatkin moninaisemmat.

Varmuutta rakentamisprojektiin ryhtymisessä – erityisesti pienten lasten kanssa – toi se, jos jommallakummalla oli kokemusta talonrakentamisesta, tai jos pariskunnalla oli esimerkiksi taustalla aiempia yhteisiä remontointikokemuksia, jotka osoittavat, että yhteistyö toimii.

H1 Joo tavallaan se prosessi oli tullu siihen pisteeseen me ei vaan oltu sit vielä tajuttu et me ollaan valmiita lähteen siihen et me oltiin siis sitä ennen remontoitu kaks asuntoa ja toinen niistä omistettu ja toinen, miehen suku omisti ja tavallaan meillä oli tällasta, yhteistyökokemusta siitä että ne oli aika sillee helppoja että mulla oli aina valmiit suunnitelmat ja hän ties täydellisesti miten ne toteutetaan. Ja sit just se et ku tosi paljon oltiin pyöritetty messuilla ja sit käyty tosi paljon kattoo valmiit taloja ni sit se oli sit helppoo lähtee sit toteuttaa.

MN (...) tiesitte että meillä yhteispeli tässä toimii, tekikö seki siitä ikään kun helpomman siitä päätöksestä?

H1 Joo ilman muuta et oli se ratkasevaa että me oltiin molemmat asunnot remontoitu sillee, mä olin raskaana (nauraa) et, siinä oli meil on kolme lasta siis ja tää talo rakennettiin myös niin et mä olin raskaana et tota!

Lauronen (1991, 62) nimeää omakotitalon rakentamisen aikuisten, perheellisten ihmisten valinnaksi, joka edellyttää vakaata elämäntilannetta ja halua kiinnittyä kotiin. Laurosen aineiston haastateltaville omakotitalon rakentaminen merkitsi halukkuutta saavuttaa jotain

parempaa ja pysyvämpää monien muuttojen ja epätydyttävien asumiskokemusten jälkeen – ei siis pelkästään lisää asumisneliöitä, vaan halua elää vakiintuneempaa ja yhteiskunnan normistoon “sopivampaa” elämää. Tämä pyrkimys linkittyy asumisura-ajatteluun, jonka näkökulmasta eri asumismuodoilla on keskinäinen hierarkia. Siinä omakotitalo nähdään asumisen huippuna, jota kohti myös määrätietoisesti pyritään.

Laurosen (1991, 63) tutkimuksen rakentajilla ilmeni kuitenkin vain vähän tällaista päämäärätietoisuutta: hänenkin haastateltavilleen omakotitaloon päätyminen oli usein pikemminkin olosuhteista johtuva sattuma. Ja toisaalta, mitä pidemmälle haastateltavat “urallaan” etenivät, sitä enemmän muuttopäätöksiä perusteltiin nimenomaan asumiselämään ja elämäntapaan liittyvillä laadullisilla tekijöillä.

Omat haastateltavani eivät vaikuttaneet pitävän omakotiasumista yksiselitteisesti "parempana" tai arvokkaimpaa asumisen tapana, vaikka monelle haastateltavalle se oli *ainoa* kuviteltavissa oleva tapa. Syyt tähän nimettiin kuitenkin enemmänkin käytännöllisiksi tai liitettiin elämäntilanteeseen tai tottumukseen. Pienemmästä isompaan, kerrostalo- tai rivitaloasumisesta omakotitaloon siirtyminen ei haastateltavien tarinoissa näyttäytynyt niinkään statuksen tavoitteluna kuin käytännön sanelemana loogisena siirtona: perheen koko kasvaa, joten tarvitsemme lisää neliöitä. Rakentamispäätös niveltäytyi perheen tarpeisiin, yksilöllisiin tarpeisiin – vaikkapa heikkounisuuteen, johon kerrostaloasuminen ei sopinut – tai pariskunnilla esimerkiksi siihen, että kumpikin tarvitsi kotona oman tilan etätyölle tai harrastetoiminnalle.

Aineistossa näkyi kuitenkin myös merkkejä päinvastaisesta suunnasta, mahdollisuudesta siirtyä asumisessa tietoisesti ja omaehtoisesti isommasta pienempään tilanteiden ja tarpeiden muuttuessa. Esimerkiksi tämä aineiston pariskunta, joka oli vastikään rakennuttanut perheelle kolmannen talon, oli päätynyt viimeisimmässä rakennusprojektissaan “downgreidaamaan”: riittävän pitkä aika edellisessä, isossa ja hankalasti siivottavassa talossa oli kirkastanut perheelle sen, kuinka paljon tilaa ja mitä toimintoja talolta he tosiasiallisesti arjessaan *tarvitsivat*.

H7 Meillä oli ihan kaikki lähteny käytännöllisyys edellä. Ihan kaikki, tässä ei oikeestaan edellises oli sillee et vähän isoo ja vähän näyttävää ja, sillä ajatuksella mut tässä ei oo missään kohtaa menty semmonen et, sillä ajatuksella et mä haluan et on iso talo tai, jotai hienoi yksityiskohtii, vaa kaikkes on ollu nimenomaa se että käytännöllisyys edellä. Ja varmaan, itse sitä analysoinu silleen et johtuu varmaan just siitä kun on ollu iso, ja näyttävä ja

hieno talo jo, kertaalleen, niin siel oli... aika paljon myös turhaa jos näin voi sanoa.

Kaikille haastateltavilleni itse rakennettu talo oli kuitenkin pitkäaikaisen haaveilun päätepiste, jossa oli saatu toteutettua unelmat – henkilökohtaisen talouden ja tontin kaavamääräysten sallimissa rajoissa tietenkin. Voisi siis ajatella, että asumisunelmat oli nyt saatettu päätökseen ja perhe oli ikään kuin saapunut perille, *kotiin*. Suurin osa olikin rakentanut talon enemmän tai vähemmän pysyväksi, parhaassa tilanteessa jopa loppuelämän kodikseen.

MN Vaikuttaa siltä että te ootte rakentane itsellenne semmosen pysyväsien kodin, et teillä ei oo sellasta ajatusta takana että, jos nyt tästä vielä lähetään?

H6 Ei, ei. Vaikka monet on kyl hokenu että se kolmas on vasta se talo mikä on se hyvä, suomeksi sanottuna, mut me otetaan ihan tää eka.

MN Siihen kaikki pelimerkit.

H6 Kyllä. Et mää en nyt anna periksi siitä että eikö tää eka jo vois olla.

Keskustellessamme asumismuodon lopullisuudesta halusin tietää, mitkä olosuhteet voisivat olla sellaisia, joissa asukkaat voisivat kuvitella luopuvansa talosta. Tämä kysymys sai haastateltavat usein mietteliäiksi. Kun puhutaan juuri valmistuneesta, itse rakennetusta talosta unelmien täyttymyksenä, ei ymmärrettävästi haluta miettiä niitä olosuhteita, joissa unelmasta täytyisi luopua. Pienen pohdinnan jälkeen haastateltavat kuitenkin tarjosivat monenlaisia syitä, jotka voisivat vaikuttaa siihen, että talosta muutettaisiin muualle. Syyt eivät olleet yksinomaan negatiivisia, ulkoapäin pakotettuja, vaan ne liittyivät myös asukkaiden omiin tarpeisiin ja elämäntilanteen muuttumiseen uudelleen tulevaisuudessa.

Jos esimerkiksi talosta lähdetäisiin sen vuoksi, että edessä olisikin uusi rakennusprojekti, tämä voisi positiivisesti merkitä sitä, että tulisi tilaisuus toteuttaa *vieläkin* paremmin asumiseen liittyviä unelmia. Tämä edellyttäisi tietenkin – jälleen – sopivia olosuhteita. Elämäntilanteen muuttuessa esimerkiksi lasten kotoa pois muuton vuoksi ja tilantarpeen vähentyessä voisi olla mahdollista panostaa enemmän *laatuun* ja tehdä sellaisia ratkaisuja, jotka aiemmassa talossa eivät olleet mahdollisia, silloin yleensä taloudellisista syistä. Tällöin pienempikin voisi olla parempi.

MN Ootteko te ajatellu et se on tavallaan sitten loppuelämän paikka? Jos hyvin käy.

H1 No ainaki toistaseks niin kauan ku lapset on sen ikäsi et ne asuu kotona ni varmaan joo mut että jotenki ehkä me ollaan mietitty, no ollaan mietitty! (nauraa) Niin niinku sitä ajatusta et sit jonain päivänä ku se talo käy meille

isoks ni ois kiva rakentaa semmonen pienempi talo ehkä johonkin vähän, siihen kohtaan paremmalle tai, rantatonttihan ois kaikist parasta mut joku, joku pienempi talo johonki... lähemmäs palveluita. Ja sit semmonen, mis vois panostaa siihen laatuun tietyl tapaa, et vähemmän neliöit ja laadukkaammat materiaalit, et se on semmone vanhojen päivien unelma viel, niitäki riittää!

Ensimmäistä taloan rakentaville myös kertyy rakennusprojektin kuluessa paljon tietotaitoa rakentamisesta, jolloin on tavallaan harmi, että opittua ei pääse uudelleen soveltamaan. Seuraavassa taloprojektissa kaiken voisi tehdä taidokkaammin ja paremmin.

H5 No siis varmaan sillo ku rakennettiin ni aateltiin kyllä että joo asutaan iha loppuun asti ja, et tää on nyt mejän koti mut eihän sitä tiijä siis tässä on tapahtunu tämmönen klisee niinku varmaan kaikilla rakentajilla että no sit se seuraavan osais tehdä paremmin, ja sitte vielä semmone että no, (...) kyllähän sen seuraavanki vois tehdä tai et, on jotenki... En tiijä, mut varmaan oot ehkä kuullut sellasta muiltakin joskus että, sitte.

H4 Nii jää vähän niinku hyvät ideat pyörii, ei pääse toteuttaan niitä.

H5 Nii, mitä tekis paremmi.

Haastateltavat pohtivat myös sitä mahdollisuutta, että pihanhoito tai muu omakotitaloon väistämättä liittyvä ylläpito ja kiinteistönhuolto alkaisi ennen pitkää käydä työlääksi, jolloin jokin pienempi tai vähemmän työteliäs asumismuoto voisikin alkaa houkuttaa. Myös ikääntymiseen ja konkreettisesti portaiden nousemiseen liittyvät syyt nähtiin mahdollisina – joskin eräs haastateltava pohdiskeli, että ainakaan ennaikaisesti ei kannata siirtoja sen suhteen tehdä:

H6 No isähän on hokenu nyt jo kaksikymmentä vuotta eli polvet ei kestä ja, he muutti kymmenen vuotta sitte ykstasoseen ja polvet kestää vieläki vaikka mitä, mut et mä en alota vielä tätä et mun polvet ei kestä tota yläkertaa että ihan niin kauas mä en oo kattonu mutta se että, että on varioitavissa tässä on neljä ovellista huonetta sitten nin on niinku mietittämissä erilaisia ratkasuja elämäntilanteen mukaan, ylhäällä ja alhaalla ja näin.

Haastattelemani rakentajat ovat realisteja: he tietävät, että elämässä mitä tahansa voi tapahtua, ja ovat parhaansa mukaan myös varautuneet siihen. Moni on viisaasti jo taloa rakentaessaan pohtinut omaa tulevaa elämää siinä. Parhaassa tapauksessa talo joustaa ja muuntuu asukkaan tulevien elämäntilanteiden mukana.

Talosta luopuminen jonkin muun kuin elämäntilanteeseen liittyvän syyn vuoksi vaikuttaisi kuitenkin olevan suurimmalle osalle haastateltavistani epämieluisa, raskaskin vaihtoehto, erityisesti mikäli talo on ajatuksissa pysyväksi kodiksi rakennettu. Taloon on ladattu paljon tunnetta, merkityksiä ja odotuksia, ja rakennusprojektin kuluessa siihen on myös investoitu aikaa, rahaa ja voimavaroja, jotka ovat olleet muusta elämästä pois.

H3 No jos vaikka taloudellisista syistä joutus luopumaan ni oishan se iso pettymys. Tähän on, tälle on antanu niin paljon. Tää vei niin paljon et kyl se oli tietysti iso uhraus multa ajallisesti ja mun... henkisiä ja fyysisiä voimavaroja vei ja mut myös totta kai pois mun perheen luota. (...) Et (...) tässä nyt on silleen pitäny kyllä tinkiä, monesta asiasta omasta ajasta ja yöunista ja... perhe-elämästä ja. Panostaa paljon aikaa ja rahaa tähän että paljon se on vaatinu että totta kai se sitte ois iso pettymys jos vastentahtosesti tästä joutus luopumaan.

Tämä haastateltava jatkaa kuitenkin pohdintaansa päätyen siihen toiveikkaaseen lopputulokseen, että jos kodista täytyisi luopua, kenties sen myynnistä saatavat varat voisikin käyttää uusien asumisen unelmien toteuttamiseen.

Kun puhutaan talosta pois muutosta, se liittyykin useimmiten taloudellisiin tekijöihin. Talon rakentaminen on kallis projekti, joka tulee yleensä maksamaan enemmän kuin alun perin oli suunniteltu – talon kokonaishintaa on vaikeaa etukäteen arvioida, vaikka erilaisia laskureita on saatavilla. Myös ylläpitoon sisältyy erilaisia menoeriä, jotka voivat tulla asukkaille yllätyksenä. Haastateltavien ajatuksissa pois muutto saattaisikin liittyä esimerkiksi työttömyyteen tai muihin taloutta heikentäviin tekijöihin, jotka vaikeuttaisivat lainanmaksusta tai asumiskuluista selviytymistä.

MN Voitko joskus kuvitella että sää lakkaat haluamasta tota, tuota omakotitaloa sillä tavalla että, sä haluaisit siitä pois?

H3 No sanotaan et mä lähen täältä jalat eellä!

MN Se o aika selvä!

H3 Nii, tai joo, mä kyl luulen et mä täällä haluaisin asua niin pitkään ku vaan kunto kestää, ja vaikka tosiaan aiemmin sanoin että loppuelämän kotia tehtiin ni totta kai tässä nyt on taas, tämäkin kokemus on, silleen kasvattanut ja tuonut tietysti semmosta realismia että... ei pidä fiksoitua siihenkään et tää nyt pitäis olla loppuelämän koti koska voi se olla että meillä, koska tää tuli niin kalliiks, et meni roimasti yli budjetin, niin jos asumiskulut muodostuu liian kalliiks niin sit täytyy harkita uudestaan. Et onko se sen arvosta et sit ei vaik enää koskaan matkustettais tai mitään. Et tota... Mut kyl tässä nyt ei tästä nyt tarkoitus kymmeneen vuoteen mihkään lähtee.

Haastateltavilla mahdollisuus siitä, että elämässä tapahtuu yllättäviä asioita, on tietoisuudessa ja siihen on myös varauduttu mahdollisuuksien mukaan. Ajatusta ei kuitenkaan mieluusti pidetä mielen päällä, kun pitkään hellitty haave omasta talosta on viimein toteutunut. Kuvaillessaan tilannetta, jossa pois muuttoa täytyisi harkita, jotkut käyttävät jopa hyvin voimakasta ilmaisua “katastrofi”. Jotain katastrofaalista täytyisi

tapahtua, jotta talosta muutettaisiin pois. Kysyin eräältä haastateltavalta, mikä tämä tilanne voisi olla.

H2 No se voisi olla vaikka että nyt ei löytyiskään vuoteen töitä ja pankki vaan sanois että... heippa, lähtekää menee. Tai mistä sitä tietää mitä millonkaan tapahtuu, jompikumpi kuolee, tai tulis ero, tai jotai tämmöstä. Toinen sairastuis niin pahasti että kaikki rahat menis sihe ja... ei pystyis asumaan ja. Että, siis ne o jotai semmosia. Tai tää talo palais!

Talosta pois muutto merkitsisi joko suurta negatiivista muutosta elämäntilanteessa, parisuhteessa tai terveydessä, tai sitten positiivista kehitystä varallisuudessa, jolloin voisi pyrkiä sellaiseen asumiseen, jossa ei tarvitsisi tehdä niitä kompromisseja, joita nykyistä taloa rakentaessa on rahasyistä jouduttu tekemään.

Yleisesti haastateltavien ajatuksia talosta ja asumiskokemusta luonnehtii pysyvyys tai pyrkimys siihen sekä tunne siitä, että hallitaan omaa elämää ja tilaa nyt ja tulevaisuudessa. Itse rakennettua taloa asutaan ikään kuin olisi saavuttu johonkin pääpisteeseen. Vaihtoehdot ovat kuitenkin auki, mikäli tilanne muuttuu. Eräs haastateltava kuvaa tätä pysyvyyden pyrkimyksen ja mahdollisuuksien avoimuuden välistä tilaa ilmaisulla “toistaiseksi ikuisesti”.

H5 (...) mutta sitte tavallaa et sitä ollaan puhuttu et jos jostain löytys hyvä, et jos me haluttas tehdä toinen, ja ehkä varmaan joskus tehäänki jonkinlainen, niin sitte, et sen tontin pitäis olla tosi hyvä. Et sit jos semmonen paikka et mihin sä voisit rakentaa uuden talon ni löytyis, ni joo varmaa ehkä sit voitais sitä harkita, mutta... nii. Toistaiseks ollaan tässä ja iha... nii.

H4 Toistaiseksi ikuisesti että...

Haastateltavat neuvottelevat monella tavalla taloudellisten realiteettien ja loppuelämän kodin ideaalin välillä. Parhaassa tapauksessa talo rakennetaan kodiksi, jossa voi asua – todellakin – “toistaiseksi ikuisesti”. Samalla talon elämä on rakentajien mielikuvissa sidottu asukkaansa elämäntilanteeseen. Jos talo myydään, asukkaan elämä siirtyy muualle ja henkilökohtainen sidos taloon muuttuu tai katkeaa. Harva haastateltavistani myöskään hahmottaa talon tulevaisuutta oman perheen ajallisesti ylittävänä materiaalisena rakennelmana. Nykyisin vallalla olevista kestävyys- ja ekologisuuden diskursseista huolimatta elinkaariajattelua siinä mielessä, että talon elinkaaren tulisi ylittää sen rakentajien elinkaari, esiintyy aineistossa yllättävän vähän. Itse asiassa vain yksi haastateltava puhui talosta tästä näkökulmasta.

Lähtökohtaisesti talo on rakennettu niitä ihmisiä varten, jotka siihen ensimmäisenä muuttavat. Talo on rakennettu *meille*.

4.3 Omakotitalot perheen paikkoina

Omakotitalo niveltyy haastatteluaineistossa perheeseen kahdella tavalla: ensinnäkin siinä mielessä, että useimmilla aineistoni rakentajista oli lapsuudessa kokemus omakotitalossa asumisesta tai muistikuvia siitä, että perhe oli rakentanut tai rakennuttanut omakotitalon. Tämän lapsuudenaikaisen asumismuodon vaikutuksesta nykyiseen asumismuotoon he olivat myös tietoisia. Moni haastateltava ottikin tämän haastattelun kuluessa itse esille.

H3 No, mun mies ja itse ollaan molemmat asuttu lapsena omakotitalossa, mä koko lapsuuteni, et varmaan sieltähän se tulee jo semmonen tottumus siihen asumismuotoon.

Toisaalta talot piirtyivät kertomuksissa selkeästi esiin paikkoina, jotka on rakennettu meille – perheelle. Niitä myös kuvailtiin ominaisuuksiltaan perheille sopivina. Niissä oli tilaa lasten leikkiä ja kasvaa. Erityisesti pihaa pidettiin lasten kannalta tärkeänä. Samaan aikaan kaavoitettuihin naapurustoihin rakentuikin samanikäisten perheiden yhteisöjä. Haastateltavat havainnoivat naapuruston asukaskuntaa kiinnittäen huomiota asukkaiden iän ja elämäntilanteen samankaltaisuuteen:

H9 No nää on kaikki perheitä et varmaan siin on se et ne päästää lapsensa juoksee tos pihalla ja suurimmalla osalla on trampoliini, et se varmaan on se oma piha miss on turvallista lasten leikkii ni se on varmaan yhteistä. Mut on eri puolilta tulleita erilaisista kerrostaloista ja, omakotitaloista, tulleita kaikki me ollaan jotenki sit päädytty tähän samalle (...) tontille. Ja on myös lapsettomia, jotka on varmaan vaan halunnu sit... riittävästi tilaa ja sen näköstä mist ne tykkää ja. Mut täs nyt on sattumalta hirveesti samanikästä, sakkia joil on samanikäsi, lapsii (...).

Uusille kaavoitetuille alueille rakentavatkin selkeästi lapsiperheet – esimerkiksi Helsingissä lapset tai raskaustodistus ovat tontin saamiseksi peräti ehto. Helsingin kaupungin tonttiarvonnan säännöt sen kertovat: *Hakijan tulee olla helsinkiläinen ja talouteen pitää kuulua vähintään yksi lapsi, joka hakuajan alkaessa on alle 16-vuotias. Viimeistään hakuaikana päivätty raskaustodistus täyttää lapsiehdon.* (Helsingin kaupunki 2019.)

Tällainen yhtäältä muodostaa kuvaa siitä, keillä on *oikeus* asua omakotitalossa – siis ketkä sen asumismuotona “ansaitsevat” – mutta myös vahvistaa käsitystä omakotialueista

lapsiperheiden paikkoina, missä muunlaiset perheet ovat poikkeuksia. Yksittäisiä, yksin talonrakennukseen ryhtyviä ei haastateltavieni tarinoiden naapurustoissa juuri esiintynyt. Toisaalta, kuten useampi haastateltava korosti, rakentaminen on Suomessa kallista, joten siihen vaaditaan usein käytännössä kahden ihmisen tulot. Lisäksi se vaatii tietotaitoa, joten on hyvä, että rinnalla on joku, joka joko tietää jotain talonrakentamisesta tai ehtii opetella asiat prosessin kuluessa, ja osaa ja jaksaa ylläpitää taloa sen valmistuttua. Talon rakentamiseen tarvitaan useimmiten vähintään kahden ihmisen perhe.

Haastateltavissani oli myös lapsettomia pariskuntia, jotka olivat rakentaneet talon näille vastikään kaavoitetuille alueille. Nämäkin rakentajat olivat panneet merkille alueensa lapsiperhevaltaisuuden. Keskustelimme haastateltavien kanssa siitä, millainen on “tyypillinen” omakotiasukas. Eräs haastateltava luonnehtii sellaista näin:

H2 No yleensä ne on mun mielestä perheitä, että täälläki ku on kattonu tätä lähialuetta ni kyllä siellä varmaan kaikilla o lapsia. Et varmaa just se että lapsilla on sitte tilaa olla, pihalla temmeltää ja on omat huoneet ja saa metelöidä ja... näin.

Talonrakentajien kertomuksissa omakotialueet piirtyvät perheiden paikkoina: niissä vasta rakentuneiden omakotitalojen takapihoilla leikkivät ja pihojen läpi kirmaavat lapset. Vaikka omakotitalossa asumisen kokemusta yleisesti luonnehtii tunne omasta tilasta ja itsemääräämisoikeudesta, nämä lasten “rajanylitykset” eivät juuri asukkaita haitanneet, vaan ne olivat luonnollinen osa alueen arkea. Perheellisille lapset toimivat myös naapuruston liimana, joiden kautta muodostui yhteisöllistä toimintaa vaikkapa yhteisten retkien muodossa – jopa silloin, kun vanhemmat itse eivät välttämättä yhteisöllisyydestä niin perustaneet.

Laurosen (1991, 63) haastateltavat perustelivat omakotitalon valintaa lapsen etuun viittaamalla. Laurosen liittyy tämän sellaisen hyvän elämän ideaalin tavoitteluun, joka on mahdollista saavuttaa omakotiasumisen kautta, eli jolle omakoti toimii välineenä. Ideaalin osasia ovat luontokosketus, harmoninen kotielämä, turvallinen lapsuus sekä hyvä äitiys ja vanhemmuus – kaikki omakoti-ideologian rakennuspuita alusta saakka. (Emt.)

Luontokosketuksesta ja oman pihan merkityksestä haastateltavani puhuivatkin taajaan, esimerkiksi tontin valinnassa ratkaiseva tekijä oli monilla ollut se, että tontti rajautui edes yhdeltä reunaltaan metsään tai luontoon. Pihan merkitystä korostivat kuitenkin myös ne pariskunnat, joilla ei itsellään ollut lapsia.

Oman aineistoni haastateltavat, liittäessään rakentamisen motiivit lapsiin, perustelivat rakentamista paljolti käytännön syillä: elämäntilanteen muuttuessa ja perheen kasvaessa tilantarve kasvoi, mikä siivitti siirtymistä vaiheittaisesti isompaan – kyseessä oli ennen kaikkea *käytännöllinen*, lasten ja perheen tarpeisiin liittyvä ratkaisu. Pienten lasten kanssa rakentaminen arvelutti, mutta tulossa oleva perheenlisäys saattoi myös vauhdittaa projektin valmiiksi saamista.

Taustalla tuntui vaikuttavan oma perhetausta: jos oli itse kasvanut omakotitalossa ja kokemus oli ollut myönteinen, halusi tarjota myös omille lapsilleen vastaavan kokemuksen. Tässä mielessä voi ajatella, että kyse olisi *tottumuksesta*. Haastateltavat eivät juurikaan ottaneet puheeksi hyvän vanhemmuuden tai turvallisuuden teemoja, jotka Lauronen liittää omakotiasumiseen suomalaisena ihanteena; enemmän puhuttiin halusta tarjota lapsille heidän tarvitsemaansa *pysyvyyttä* niin, että nämä voisivat varttua yhdessä paikassa, pitää samat koulut ja kaverit.

H1 lasten takii ni se pysyvyys on aika merkittävää ni ois kuitenkin haaveis et noi kaikki sais jokseenki aikuiseks tossa, ja sit miettii sitä että ruvetaa rakentaa sellast taloo miss o leveet ovet ja tukikahvat (naurua)

On kuitenkin mahdollista, että ihanteet taustalla vaikuttavat, ja niihin voi kiinnittyä siitä riippumatta, mikä on ollut lapsuuden asumismuoto. Kuten kerrostalossa lapsuutensa asunut haastateltava totesi, ajatus omakotitalon rakentamisesta tuli ajankohtaiseksi nimenomaan siinä kohdassa, kun:

H1 (...) tapas oikeen tyyppin ja hankki nää muksut ja muuta niin sit se ehkä tuntu et, se on sit se kuuluu tähän asiaan.

Eräs toinen haastateltava, jolla oli varttunut omakotitalossa, puhui lapsuutensa asuinmuodon vaikutuksesta nimenomaan tottumuksena – nimeten kuitenkin haaveen omakotitalosta myös yleisesti “suomalaisena unelmaksi”:

H3 No, mun mies ja itse ollaan molemmat asuttu lapsena omakotitalossa, mä koko lapsuuteni, et varmaan sieltähän se tulee jo semmonen tottumus siihen asumismuotoon ja se, niinku, kyllähän se varmaan semmonen suomalainen unelma on (...).

Omakotitalossa kasvaneille ajatus sellaisen rakentamisesta on helppo ja luonnollinen ja istuu syvässä. Erityisen luonnolliselta omakotitalon rakentaminen tuntui, mikäli lapsuuden perheessä oli itse päässyt näkemään rakentamista. Haastateltavien tarinoissa sivuhenkilöinä seikkailivatkin rakennustaitoiset tai rakennusalalla työskennelleet edeltävän sukupolven

isät, sedät ja enot. He toimivat taustatukena, alkuun sysääjinä tai jopa projektijohtajina myös jälkikasvunsa taloprojekteissa.

H7 (...) siel voi olla taustalla jotain sellastaki mikä nyt varmaa itselläki on jossain määri ollu semmone, liikkeellepaneva voima sillon, aikanaan että, vanhemmat tosiaan itse rakensi (...) mää olin sillon kakstoistvuotias kun sitä rakennettiin et oli sit kuitenkin sen ikänen et sellast oli päässy näkemään siitä vierestä ni, se oli sit helppo lähteä siihe. Ja toki oli sit rakennusalalla.

Perhetausta toimii siis voimakkaana vaikuttimena rakentamiseen ryhtymisessä. Se, että tällainen tausta on olemassa, ei tietenkään itsessään takaa sitä, että talon *osaisi* rakentaa, saatikka sitä huoltaa ja ylläpitää. Talonpidon työläys tulikin monelle yllätyksenä.

H2 Se on niinku omituist että vaik on asunu niin pitkää, koko lapsuuden kuitenkin omakotitalossa ni, ehän mä oo siellä, vaikka mä oon kakskymppiseks asunu, ni hyvä ku mä oon edes kerran ajanu siellä nurmikon.

MN Se on jännä että ne hoitu itsestää siihe aikaa!

H2 Ne hoitu niinku itsestää!

Tarvittavat taidot oli, taustasta riippumatta, kuitenkin mahdollista ottaa haltuun projektin kuluessa – oikeastaan se oli välttämätöntäkin, jos aikoi saada itselleen talon pystytettyä ja siinä asua.

Puhuttaessa siitä, kuka omakotitalon päätyy rakentamaan, haasteltavat tekivät mielenkiintoisia huomioita kohtaamisistaan sellaisten ihmisten kanssa, jotka olivat lähtöisin eri asumismuodoista kuin he itse. Näitä havaintoja luonnehti jopa ihmetys. Niissä tuntui tulevan näkyväksi se, miten oma asumistausta tulee “luonnolliseksi” ja näkymättömäksi osaksi identiteettiä – mutta muuttuu näkyväksi ja pohdinnan kohteeksi silloin, kun joutuu tekemisiin sellaisten ihmisten kanssa, joilla on toisenlainen tausta. Esimerkiksi kerrostalosta omakotitaloon päätyneyt, itsensä kerrostaloasujaksi mieltävä saattaa edelleen tarkastella omakotitaloja ja niiden asukkaita “ulkopuolisen” näkökulmasta, vaikka itsekkin on talon itselleen omaehtoisesti ja omasta halustaan rakentanut, siis *omakotiasukas*. Samaten omakotitalossa kasvaneelle kerrostalo voi vaikuttaa “oudolta” vaihtoehdolta, joka ei edes juolahtaisi mieleen silloin, kun asumisen haaveista puhutaan.

H5 Joo ei mut kyl mä muistan jotain semmosia keskusteluja just opiskeluaikojen kavereitten kanssa jotka taas oli kasvanu vähä erilaisissa lähtökohdissa ku ite niin sitte jotenki, ku mulle jotenki on ihan itestään selvää et sit just mä haluan asuu omakotitalossa, ja sit toiset oli sillei et no eei et mielummin asun Stockmannin naapurissa, arvokiinteistössä. Ni se oli mulle ihan sillee että, täh. Niinku emmä tajunnu. Tai se oli että aijaa, noinki voi

ajatella. Tietysti ku ollaan tuolt vähän maalta kotosin niin se on sitte, opittu siellä jo.

Gram-Hanssen ja Bech-Danielsen (2014, 21) kohdistivat tanskalaisia kodinomistajia koskevassa tutkimuksessaan katseensa erityisesti niihin ihmisiin, jotka tunsivat asettuneensa “väärälle” asuinalueelle. Tutkijat kutsuvat näitä asukkaita “muukalaisiksi”. Esimerkiksi eräs akateeminen perhe oli valinnut kollegoistaan poikkeavan asuinalueen läheisen luonnon takia. Perhe koki, että he erosivat paljon muista naapuruston asukkaista, joilla oli toisenlainen tausta ja tulotaso. Kulttuurinen pääoma tulee näkyväksi nimenomaan näissä murroskohdissa. (Emt.) Eräs toinen, kerrostalossa yksinhuoltajaperheessä varttunut haastateltavani, pohdiskeli pitkään ja monelta kantilta kokemustaan, että omakotitaloja rakentavat jotkut aivan muut ihmiset:

H1 No mä en oikeestaan ees ikinä oo asunu aikasemmin omakotitalossa, et tota... Mää olin, asuin semmosessa köyhäs yksinhuoltajaperheessä enkä ees koskaan osannu ajatella asuvani omakotitalos, lapsuudes ja nuoruudest se oli ehkä semmonen, joku juttu mitä rikkaat teki mut ei mulle ehkä ikinä oo tsäänssii, nii ni sit se tuli ehkä vähän silleen, jotenkii, vähän niinku yllätyksenä itelle et kyl siit, sitä kohti me ruvettiin jotenki, tähdättii koko ajan mut mulla oli aina sellanen ajatus että, ne on iha jotku muut tyytit jotka niit taloja rakentelee. Mut et sit tavallaa... huomaski et oliki yhtäkkii itelläki koulutus ja ammatti ja jonkunlaist pankis luottoo ja muuta et sit sai sen, saavutti sen et mä luulen et mies on, se on taas asunu ikänsä omakotitalos et se oli ehkä sille sillai jotenki enemmän luontane siirtymä siihen tilanteeseen (...) et sit kyl se niinku, tuntu ihan sellaselt loogiselta stepiltä et siihe lähettiin, mutta.

Kokemus kerrostalolapsuudesta oli tälle haastateltavalle yhtä määrittävä kokemus kuin omakotilapsuuden kokeneille omakotitalo näyttäytyi “luonnollisena” valintana.

Taloudelliset edellytykset vaikuttavat siihen, mistä koti on mahdollista hankkia, mutta kulttuurisilla asioilla on merkitystä sille, minne tuntee “kuuluvansa” (Gram-Hanssen & Bech-Danielsen 2014, 21). Lapsuuden asumismuoto ruumiillistuneine merkityksineen tulee osaksi ihmisen identiteettiä – jopa niin, että voi olla vaikeaa mieltää olevansa omakotiasukas edes silloin, kun on talon itselleen omalla rahalla ja omin käsin rakentanut.

4.4 Omakotitaloon vai kerrostaloon?

Keskustelimme haastateltavien kanssa kerrostaloasumisen ja omakotiasumisen eroista ja merkityksistä. Aineistoni haastateltaville kerrostaloasumiset ja vuokratämpät vaikuttavat

“kuuluvan” tiettyyn elämänvaiheeseen samoin kuin omakotitalon hankinta kuuluu siihen vaiheeseen, kun on riittävästi varallisuutta, vakaa elämänvaihe ja tulot ja muuten oikeat olosuhteet tai perheeseen alkaa syntyä lapsia. Opiskelijaelämää viettäessä omakotihaave ei kaikilla ollut välttämättä edes aktiivisesti mielessä, vaan paikallistui johonkin tulevaisuuden ajankohtaan, jota ei ollut vielä tarve ajatella:

H4 Et tavallaa sillo... kun lapsuudenkodista lähti armeijaa ja opiskelemaan ni ei siin varmaan ajatellu sitä, tulevaisuude asumismuotoo. Toki ymmärs sen et omakotitalot on... hieno juttu, ja varmaan niitä jatkossakin saa. Se oli semmone, ei sitä tullu sillo ajateltua se oli enemmän että löytäs hyvän kämpän jossa vois sitte opiskella (...). Ei se tavallaa sillo ollu ehkä semmone, päivittäine haave.

Laurosen aineiston omakotirakentajilla oli taustallaan hyvin erilainen asumispolku kuin omilla, talonsa kolme vuosikymmentä myöhemmin rakentaneilla haastateltavillani. Laurosen haastateltavat olivat päätyneet kaupunkiin suuren muuton yhteydessä ja heidän henkinen kotinsa sijaitsi edelleen maaseudulla. Kaupunkiin muuton alkuaikoja luonnehti vuokra-asuntojen sarja; niistä ensimmäinen oli kiireessä hankittu eikä sen ollut tarkoituskaan olla pysyvä. Perheen kasvaessa tilantarve kasvoi, mistä seurasi sarja välivaiheen asuntoja. Nämä nuoret perheet täyttivät 70-luvulla silloin vasta valmistuneet lähiöt. (Laurosen 1991, 60.) Heikki Kukkonen (2004, 7) kuvaa tätä maaseudulta betonilähiöihin muuttamisen kokemusta kaupunkiasumisen “suurena ristiriitana”, josta ei vielä 2000-luvulle tultaessa ollut toivuttu. Hän puhuu “kerrostaloihin asutetuista” ja asujan itsemääräämisoikeuden menettämisestä; sanavalinnoissa on kaikuja sodanjälkeisen Suomen siirtoväen asuttamisesta, jotka olivat joutuneet lähtemään vastentahtoisesti kotoaan. Sittemmin on todettu, että lähiölapsuuden viettäneille kokemus lähiöstä on ollut positiivinen ja lähiötkin voivat olla asukkailleen mieluisia ja rakkaita paikkoja. Kenties lähiöön syntynyt ja siellä varttunut ei maaseutua osaakaan kaivata.

Omilla, 70–80-luvuilla syntyneillä haastateltavillani puhe kerrostaloista ja vuokra-asunnoista ei myöskään juuri sisältänyt negatiivisesti latautuneita ilmauksia. Toki asumisen taso ja asumismukavuus ovat nousseet huomattavasti sitten 70-luvun ja “välivaiheen asunto” tai “kämpä” voi sekin olla asukkaalleen täysipainoinen koti, jota sisustetaan ja asutaan rakkaudella. Omakotitaloon ei myöskään välttämättä muuteta suoraan vuokralta, vaan sitä voi edeltää myös omistusasuminen kerros- tai rivitalossa, mieluisassakin kodissa. Tämä tietysti edellyttää, että on ollut riittävästi varoja hankkia omistusasunto.

Kerrostaloasuminen itsessään ei myöskään merkitse vuokralla asumista; haastatteluissa nämä kaksi kuitenkin usein sekoittuivat ja asettuivat merkitsemään toisiaan. Voisi ajatella, että taustalla vaikuttaisivat perinteiset käsitykset kerrostaloista “vuokratasarmeina”. Toisaalta käsitykset kerrostaloasumisen mahdollisuuksista ovat nykyaikana monipuolistuneet. Haastateltavani eivät arvottaneet vuokra-asuntoja tai “kämppiä” automaattisesti huonommaksi tai vajavaisemmaksi asumismuodoksi kuin nykyistä omakotiasumista – vaikka asumishistoriaan jääneistä “hirveistä läävistä”, hankalista seinänaapureista ja “kerrostaloaktiiveista” oli toki puhetta niistäkin. Ennen kaikkea kerrostalot ja vuokra-asuminen yhdistettiin kuitenkin tiettyyn elämänvaiheeseen ja *-tyyliin*. Eräs haastateltava pohdiskeli asumisen ihanteiden monimuotoistumista ja vaihtoehtojen määrän lisääntymistä nyky-Suomessa tunnistaen, että aiemmin talon hankinta oli ollut jonkinlainen ihmisen mittapuu:

H3 Kyllä varmaan tai (...) jos miettii koko Suomee niin et ohan se ollu tietynlainen... normikii... varmaan että se on hyvän ihmisen, tai ei hyvän ihmisen mut semmonen tavoteltava, ikään ku kasvetaan siihen et tätä tavotellaan sitte et hommataan se puoliso ja perhe ja se talo. Mut et nyt tietysti on monipuolistunu se tavallaa et on, ja kaupungistumisen myötä et on muitaki malleja. (...) Mutta nykyään sitte ainakaan kaupungeissa ni eihän oo mahdollisuuttakaan kaikille. Ja on myös silleen, vaihtoehtojen kirjo on paljon isompi ja myöski semmonen niinku, myös varmasti ilmapiirissä semmonen että jokainen valitsee tietysti mahdollisuuksiensa ja myös... omien halujensa mukaan sen asumismuodon et, mikä palvelee parhaiten ketäkin. Joku ei nimenomaan vaikka halua sitä pihaa hoidettavakseen. Et kyllähän se sillä tavalla se, asumisen ihanteet on monimuotoistunu.

Toisaalta niille haastateltaville, jotka kokivat parhaiten viihtyvänsä omakotitalossa ja pyrkivät tietoisesti sitä kohti, kerrostaloasunnot olivat välttämätön, “turha” ja joskus epämieluisakin välivaihe matkalla omakotitaloon. Jos elämäntilanne muuttuisi ja nykyisestä omakotitalosta pitäisi jostain syystä muuttaa kerrostaloon, tie kävisi heillä mahdollisimman pian takaisin omakotitaloon.

H2 Niin se varmaan sitte olis jos tilanne olis se että ei vaa yksinkertaisesti oo rahaa tai, joutuis jostain syystä yksin muuttamaan nii, varmaan se nyt ainaki siinä tilanteessa sit hetkellisesti olis kerrostalo. Kunnes sitte kattelis elämää eteenpäin.

Kerrostaloelämän hyviä puolia verrattuna omakotiasumiseen haastateltavat löysivät kuitenkin lukuisia. Niitä punnittiin erityisesti henkilökohtaisen talouden hallinnan näkökulmasta. Näissä pohdinnoissa kerrostaloasuminen näyttäytyy vaivattomampana ja

huolettomampana vaihtoehtona, säännölliset asumiskustannukset ovat ennakoitavissa, eikä yllätyksiä tule.

Kerrostaloasuminen on huoletonta myös siinä mielessä, että jos jossain ilmenee jotain vikaa, vastuun ja huoltotoimenpiteet voi ulkoistaa huoltoyhtiölle. Omakotitalossa kaikki ylläpito on sen sijaan asukkaan huolena, ja huoltoa vaativia, osattavia ja muistettavia asioita tulee eteen viikoittain. Asumiseen liittyvät asiat on omaksuttava ja rakentamisprosessin kuluessa. Opittavaa ja ymmärrettävää on paljon.

H6 Et ehkä siinä mielessä se kerrostalo on helpompaa et sun ei tarvi ottaa haltuun kauheesti outoja asioita. Tai valita just niinkun minkälaiset sähköt laittaa ja. Siellä alkumetreillä on aika paljon niitä vaikeita valintoja. Onko maalämpö vai sähkölämpö vai öljylämpö, ei oo kaukolämpö no mitäs laitetaan ja, tavallaa niitten ratkasuje kans on elettävä. Sit aika pitkään. Et sitä painettahan ei ole kerrostalon puolella.

Vaivattomuuden lisäksi kerrostaloasumista luonnehti haastateltavien puheissa kaupunkilainen elämäntyyli ja halu pysytellä joukkoliikenteen vaikutuspiirissä. Kaupunkialueella pääsee helposti ja nopeasti kahviloihin, puistoihin ja muiden ihmisten pariin viettämään aikaa ja voi nauttia autottomasta elämästä. Tästä kaikesta muodostuu *urbaani elämäntyyli*. Omakotitalossa sen sijaan elellään toisella tavalla. Eräs haastateltava pohti kerrostaloasukkaiden ja omakotiasukkaiden eroja ja kuvasi tavoittelemaansa, omakotiasumiseen liittyvää elämäntapaa *maaseutumaiseksi*:

H2 Ehkä sitte kuitenkin semmone niinku... Oisko että mä haen sitä jotain semmosta vähä maaseutumaista elämää ja sitte jos mä haluisin enemmän sitä urbaania elämää ni sitte mä asuisin siellä keskustan kerrostalossa.

Omakotitalo nähtiin usein elämäntapavalintana myös siinä mielessä, että yksin asuessa saattaisi mieluummin valita jonkin muun asumismuodon. Toki tämä mielihalu on käytännönkin sanelemaa, erityisesti jos itsellä ei ole kokemusta omakotitalon ylläpidosta, eikä oikein kiinnostustakaan siihen. Riittävällä taitotasolla varustettu kumppani mahdollistaa unelman toteuttamisen. Tällöin pariskunnasta yhdessä, varoineen ja taitoineen, muodostuu "omakotiasukas".

Jos kerrostalo nähdäänkin elämänvaihepaikkana siinä mielessä, että se "kuuluu" opiskelijaelämään ja nuoruuteen, kaipaus urbaaniin elämään saattaa syttyä uudelleen siinä vaiheessa, kun lapset ovat muuttaneet kotoa pois eikä muitakaan huollettavia ole. Omakotitaloon jääminen ei tällöin ole mikään välttämättömyys, toisin kuin edeltävällä sukupolvella, joka saattaa edelleen asua samassa talossa, joka aikoinaan perheelle

rakennettiin. Kysyin haastattelemaltani pariskunnalta, miltä heistä tuntuisi ajatus, että he eivät joskus enää asuisikaan omakotitalossa, tai heidän pitäisikin valita jokin muu.

H7 Toi on itse asiassa aivan loistava kysymys siinä mielessä et meil on tämmönen ajatus, toki se on vielä kaukanen et lapset on pieniä, et heti kun lapset lähtee pois kotoota meil on kaks koiraa, ku ne on kuollu, nii me muutetaan kerrostaloon. Ihan johonkin keskustaa että. Ja ei se oo niinku ollenkaa mikää välttämättömyys et asutaa omakotitalossa.

H8 Eei, ei. Ennemmin mä mieli et mihin lapset jää, et jos ne suuntautuu johonki (lähikaupunkeihin), nii sit me voidaa mennä peräs sinne johonki keskustaa asumaa (naurua). Et mull ei oo samalaist mitää, no omil vanhemmil mun vanhemmil o ainaki et he asuu siin samas talos minkä he o rakentanu kaheksankytluvul. Ja he asuu siellä vieläki. Mull ei oo tullu sellasta et pitäis asuu samas paikkaa.

Haastattelusitaatti kuvastaa aikojen muutosta: jos edeltävälle sukupolvelle oma, itse rakennettu talon on ollut asumisuran huippu, heidän jälkeläisilleen on tarjolla muitakin vaihtoehtoja ja asumisen ideaaleja.

Laitoin haastateltavat pohtimaan sitä, millainen on tyypillinen omakotiasukas tai kerrostaloasukas – jos sellaista on olemassa. Mielenkiintoista oli, että pohdinnoissa kerrostalossa asuminen näyttäytyi useimmiten juuri *valintana*, elämänvaiheeseen ja -tyyliin liittyvänä kysymyksenä. Vähemmän oli puhetta niistä olosuhteista, joissa kerrostalossa asutaan vuokralla siksi, että asunnon ostaminen ei ole taloudellisesti mahdollista.

On mahdollista, että kysymyksenasetteluni “millainen on tyypillinen omakoti- tai kerrostaloasukas” tuotti tässä tietynlaisia vastauksia. Toisaalta vastausten yhdenmukaisuus saa ajattelemaan, että ne heijastelevat myös haastateltavien taustaa ja kokemusta omakotitalosta itselle “luonnollisena” valintana, joka mahdollistui elämäntilanteen myötä. Kerrostalossa lapsena asunut haastateltava nimittäin pohti kerrostaloasujien keskinäisiä eroavaisuuksia hiukan eri näkökulmasta ja hahmotti, että sosiaalisilla ja taloudellisilla lähtökohdilla on vaikutusta siihen, millainen on kerrostaloasukas.

H1 Et mutta toki, siin sitte... ei kerrostalois tietyst asuta... pelkästää sen takia ettei ois varaa asuu, niinku, omakotitalossa, mut et sit, varmaa riippuu tosi paljon taas asutsä vuokra-alueella vai asutsä kaupungin keskustassa vai mikä se on et, miltä näyttää kerrostaloasuja (...).

Vuokraomakotitaloja on toki olemassa niitäkin, yleensä kuitenkin omakotitalon hankkiminen edellyttää riittävää varallisuutta. Tällöin omakotiasukkaan “muotokuva” voi muodostua tavallaan yhtenäisemmäksi kuin kerrostaloissa, joissa asuntojen omistusperusteissa on enemmän vaihtelua, myös asuinalueesta riippuen. Haastateltavien

pohdinnoissa tyypillinen omakotiasukas ei hahmottunut niinkään varallisuuden tai sosiaalisten lähtökohtien kuin luonteenpiirteiden, yksilöllisten tarpeiden tai toiveiden kautta.

Näistä toiveista tai tarpeista keskeisin on halu saada omaa *tilaa*.

MN Mikä siinä ku sanoit että totesitte ette oo kerrostaloasujia ni mikä siinä tökki vastaan?

H5 Hehheh, no.

H4 Ehkä siinä enemmän se, tavallaan että ei oo sitä omaa tilaa, sen ulko-oven toisella puolella. Että jos o vaikka jotkut saappaat ja haluut pistää ne, virumaa johki ni, ne on sitte laitettava pesuhuonee lattialle. Ei niitä voi jättää sihe ulko-oven.

H5 Ja sitä ku monesti puhuttii et ku asuttiin kerrostalossa että, ku jos sä haluut mennä ulos nii sit sun pitää lähtee jonnekin, tai et lenkille tai mikä on siis, totta kai iha ookoo mutta että, kaivattiin semmosta ulkona oleiluu.

Monet haastateltavat tunnistivat stereotyypin omaa tilaa metsän keskellä kaipaavasta suomalaisesta, mutta likikään kaikki haastateltavat eivät tällaisia olleet. “Oma tupa, oma lupa” -mielikuva, joka sisältää ajatuksen itsemääräämisoikeudesta, tarjoaa mahdollisuuden myös säädellä kanssakäymistä naapureiden kanssa. Pienelle kaupunkitontille asettuminen itsessään jo vaatii, että on valmis sietämään naapureiden läheisyyttä tai oman elämän näkymistä toisten pihoihin. Toki näköesteitä oli pystytetty tontin rajoille ja talon sivustoille ja jotkut jo malttamattomana odottivat, että pensasaita vielä hiukan kasvaisi.

Omakotialueella eleleminen on kuitenkin “hyvällä tavalla avointa”, kuten yksi haastateltava asian ilmaisee. Yhteisöllisyys muodostuu sopivasta yhdistelmästä vuorovaikutusta ja omaa rauhaa, tai puuttumattomuutta toisten asioihin. Naapureiden olemassaolo saattoi näyttäytyä positiivisenakin asiana: jotkut nauttivat naapuruston vireästä sosiaalisesta elämästä; lisäksi naapureiden läsnäolo lisäsi turvallisuuden tunnetta alueella (ks. myös Kemppainen ym. 2017, 41).

Oman pihan merkitys omakotiasukkaille oli kuitenkin aivan keskeinen ja se tuli haastateltavien puheissa esille toistuvasti. Tämän ymmärtää, onhan oma piha oikeastaan isoin asia, joka erottaa kerrostalossa asumisen omakotiasumisesta. Kerrostaloasumista saatettiin kuvailla voimakkain sanankääntein “tukahtumisena”, jos asunnossa ei ole “edes parveketta”. Piha on jotain, mikä on “pakko” saada, ilman sitä ei selviä.

H3 Ja (kaupunkiin) ku muutettiin työn peräs sitten ni kerrostaloon ja joss ei ollu pihaa ni must tuntu et mä näivetyn täällä et mä sen verran niinku, mulle

on tärkeä luontosuhde ja piha ja näin et tuntu et mun on pakko saada semmone asumismuoto missä mulla on se kosketus luontoon ja ulkomaailmaa ja on edes pieni piha.

Eräs haastateltava kuitenkin yhdistää pihan tarpeen lapsuuden kokemuksiin omakotitalossa varttumisesta. Hän pohtii, osaisiko pihaa edes kaivata, jos ei olisi omakotitalossa kasvanut.

H9 Omakotitalois varmaan paljon on meitä jotka haluaa oman pihan ja sit ne inhoo sen hoitamista. Et harvoja mä tiedän sellasia jotka on oikeesti sillee et tää on niin siistiä tää pihan hoito et onneks mul on tää. Mutta emmä tiedä osa on varmaan sitä et on kasvanu sellases ympäristös et mulleki se oma piha oli se, lapsena se malli. Et ehkä sit jos sitä ei oo, ni mä en tiedä näkeekö sitä samal lailla minään tavoteltavana juttuna.

Haastateltavat pohdiskelevat omakotiasukkaiden ja kerrostaloasukkaiden eroja myös ihmisten ominaisuuksien tai taipumusten, *puuhakkuuden* ja *toimeliaisuuden* perspektiivistä – ilmaisut toistuvat eri haastateltavien puheessa. Niin omakotitalon kuin pihankin ylläpito vaatii paljon työtä, *puuhastelua*. Eräs haastateltava arvelee, että kerrostaloihin etsiytyvät ihmiset, joilta “puuttuu se semmonen puuhasteluhaave”. Puuhastelu on sekin tavallaan ominaisuus tai elämäntapa, joka erottaa omakotiasukkaat kerrostalojen asukkaista. Sellaiset ihmiset, joilla ei ole kaipuuta puuhasteluun, valitsevat sitten mieluummin kerrostalon. Puuhakkuuden vastinpariksi ja kerrostaloasukkaat omakotiasujista erottavaksi tekijäksi muodostuu *mukavuudenhaluisuus*.

H3 Mut kyl se tietysti vaatii varmaan, et ei ihan semmonen niinku... ei se periaatteessa ihan semmonen mukavuudenhalunen siinä mielessä, vaikka omakotitalot on mukavuuksia, mut kyllähän se myös vaatii et sun pitää, siin on aina sitä huollettavaa ja hoidettavaa.

Kellekään haastateltavalle pihan- tai puutarhanhoito ei kuitenkaan vaikuta olevan sydämen asia – päinvastoin he kertovat, mitä kaikkia sellaisia ratkaisuja ovat koettaneet tehdä pihamaallaan, jotka edellyttävät mahdollisimman vähän ylläpitoa.

Sanaksenaho (2017, 180) kirjoittaa, että jo 50–60-luvuille tultaessa pihan merkitys oli alkanut muuttua ja sen viljelytehtävä vähentyä. Perunat ja muut tarvittavat elintarvikkeet saatiin ajalla kaupasta. Vaikka satunnainen omenapuu tai marjapensas saatettiin istuttaa, pihan tehtävä oli tarjota ennen kaikkea paikka rentoutumiseen. (Emt.) Aineistoni haastateltavilleni piha onkin nimenomaan rentoutumista, ei työleiriä varten. Raataa voi sitten vaikka kesämökillä.

Vastatessaan kysymykseeni siitä, millainen on omakotiasukas, haastateltavat päätyvät lopulta korostamaan, että omakotiasukkaissa on monenlaisia ihmisiä – aivan kuten

kerrostaloasukkaissakin. Kerrostalo tai vuokra-asunto puolestaan ei ole välttämättä sen vähempää koti kuin omakotitalokaan. Kun sinne vie omat tavarat, voi sekin tuntua ihan kodilta. Ratkaisevaa on, kuinka siitä saa tehtyä oman näköisen.

4.5 Omistaminen

Omakotitalon hankkimiseen itse rakentamalla kiertyvät omistamiseen liittyvät kysymykset, onhan omakotitalo luultavasti isoin rahallinen hankinta, jonka moni ihminen elämässään tekee. Rahalla saa asioita, niin materiaalisia kuin symbolisiakin. Omistussuhde ei muodostu pelkästään taloon, vaan myös tonttiin, jolle talo on rakennettu. Tonttia ei ole keskituloisenkaan kaikkialla Suomessa mahdollista lunastaa itselleen, ja erityisesti mitä lähemmäksi kaupunkien keskustoja tullaan, saattaa ainoaksi vaihtoehdoksi jäädä vuokratontin hankkiminen. Talonrakentamisen paradoksi onkin omistustalo vuokramaalla. Vuokrasopimukset ovat kuitenkin hyvin pitkiä, jopa vuosikymmenten pituisia, jolloin hallintamuoto voi tuntua enemmän tai vähemmän pysyvältä. Niin talon kuin tontinkin omistamisen tapoja ja merkityksiä haastateltavani pohtivat monelta kantilta.

Talon omistamisen kokemusta luonnehtii ennen kaikkea pysyvyys, joka tuo jatkuvuutta ja turvaa arkeen. Useimmat haastateltavat mainitsevat tämän: vuokralla asuessa on aina se mahdollisuus, että vuokranantaja päättää milloin tahansa irtisanoa sopimuksen ja muuttaa itse omistamaansa asuntoon asumaan. Kun asunto tai koti on oma, on vain ja ainoastaan asukkaan itsensä vallassa päättää, milloin siitä haluaa lähteä.

H2 Ja sit jos se hintalappu on sopiva, ja tietää että vaikka jäis työttömäksi ni mä selviän tästä, ni sillen siinä on myös se turva, et sua ei tuu kukaan siitä häättämään pois. Et yhtäkkiä vuokranantaja ei ilmota että, hei että nyt mä muutanki tähän ite. Tai jotain muuta. Sillon ku sä tiedät et se on sun oma, niin ei sua siitä kukaan tuu, muu ku se pankki jos ei pysty maksamaan!

Pysyvyydellä on tietenkin reunaehdot, jotka rajautuvat toimeentuloon ja elämäntilanteisiin. Niin kauan kuin talosta maksetaan takaisin lainaa, pysyvyys on sidottu siihen, että talous mahdollistaa lainaeristä selviytymisen, elämänmuutostenkin keskellä. Toisaalta voi ajatella positiivisesti niinkin päin, että taloon on kiinnitetty varoja, jotka voi tarvittaessa irrottaa myymällä talon. Omistaminen on tässä mielessä myös ”turvallinen” vaihtoehto. Tämä tietenkin edellyttää, että talo on varustettu sellaisella sijainnilla, hinnalla ja muilla ominaisuuksilla, että kiinnostuneita ostajaehdokkaita löytyy ja myynti on mahdollista.

Pysyvyys tarkoittaa myös sitovuutta: vuokra-asunnosta on omistusasuntoa helpompi irtautua tilapäisesti esimerkiksi matkustelun ajaksi, tai jos elämäntilanne muuten niin vaatii. Erityisesti hiukan kauempana kaupungin keskustasta sijaitsevaan, rakentajalleen ja tämän elämälle mitoitettuun taloon voi olla vaikeaa löytää tilapäistä asukasta:

H2 Sit se toisaalta myös sitoo, että jos joskus ajattelis että, oispa ny kiva lähtee vaikka joku sapattivuosi viettämään jonneki ulkomaille, nii... sitte mietit että mitä tälle talolle tehää että... johonki tämmöseen taloon ni voisit kuvitella et ei oo kauhee helppo saada vuokralaisia vuodeksi asumaan niinku (kunta-alueelle) jonneki omakotitaloon.

Aineistoni omakotirakentajat vaikuttivat kuitenkin hyväksyneen tämän “vaihtokaupan”. Kaiken sitovuudenkin sekä omistamisen mukanaan tuomien vastuiden ja velvoitteiden vastapainoksi omakotitalon omistaja saa nimittäin itselleen jotain korvaamatonta: *vapautta*. Tärkeimpiä asioita, jonka omistaminen mahdollistaa, on hallintaoikeus omaan tilaan ja mahdollisuus elää täysin oman näköistä elämää ilman selityselvöllisyyttä muille. Tämä elämä saa olla äänekästäkin.

H4 Ja sit on se tavallaa eristäytyneisyys muista että saa niinku, jos tänne nyt vaikka jonku rumpusetin haluaa hankkia ni se on ihan ookoo, ei se häiritse ketään tuolla, ketään naapurua, että ääntä saa tuottaa ja tuossa pihalla voi sirkkelöidä tai, käryttää sitä grilliä. Se on tavallaan, sä oot siinä sun omalla alueella ja se, muut näkee mitä sää teet mutta ei ne siitä häiriinny

Suomalaisen omakotiasumisen kirjoittamaton “oma tupa, oma lupa” -sääntö tuntuu pätevän omakotiasumisessa edelleen. Omalla tontilla saa tehdä, mitä haluaa, ja naapurit tämän hyväksyvät. Kiistat käydään sitten tonttien rajoilla, esimerkiksi raja-aitojen sijainnista.

Talon omistamisen hyödyt ja haasteet vaikuttivat olevan haastateltavilleni selkeä asia. Tontin tai *maan* omistamiseen heillä olikin sitten monisyisempi suhde. Lauronen (1991, 87) havaitsi tutkimuksessaan, että sillä, oliko talo rakennettu vuokratontille vai omalle maalle, ei ollut paljонkaan merkitystä sen kannalta, kokivatko rakentajat talon omakseen. Lauronen ei juuri löytänyt haastateltaviensa puheesta “torppariuden jäänteitä”, siis viitteitä siitä, että talon rakentamiseen vuokramaalle olisi suhtauduttu jotenkin epäluuloisesti. (Emt.) Myös omat haastateltavani suhtautuivat ajatukseen tonttimaan vuokraamisesta käytännöllisesti: jos vuokratontti on ainoa taloudellisesti järkevä vaihtoehto, jonka budjetti sallii ja jonka turvin talon rakentaminen mahdollistuu, siihen tartutaan.

H3 Koska meille ei tuntunu vaihtoehdolta se et olis ostettu tontti koska siinä ois pitäny laittaa jo melkein kakssataatuhatta euroo jo, likoon rahaa. Niin ja tuntu et sitte oli kuitenkin, tietää miten kallista – tai luuli tietävänsä miten

kallista rakentaminen on, kunnes ilmeni miten kallista se todella onkaan – niin tuntuu että ei se oo meille vaihtoehto, et meillä tää vuokratontti oli ihan hyvä vaihtoehto.

Toisaalta haastateltavat järkeilivät niinkin päin, että jos mieluisia tontteja oli seudulla myynnissä ja niiden hinta oli budjettiin sopiva, kannatti tontti ilman muuta ostaa, sillä se lisäsi selkeyden ja kokonaisuuden hallinnan tunnetta. Näin oli erityisesti, mikäli asukas mielsi, että tontti ja talo ovat samaa omistettavaa kokonaisuutta, siis kiinteistöä.

H9 No emmä tiä mun mielest se vaan on jotenki hassuu vuokrata maata mitä sit jos haluaa, tai jos joku irtisanoo sen vuokrasopimuksen et siin on se talo jonka sä oot maksanu et miten se nyt toimii, en mä tajuu. Ja sit ku sen myy, ni sit, niinku... myy vuokrasopimuksen eteenpäin? Jotenki mä niinku aattelen niin et se kiinteistö on se maa ja se talo, ja sit omat rahat on siin kokonaisuudes kii ja sit ku ne myydään et sit ne saa siit irti et, siin ei oo ketää muita.

Maanomistamisesta itsessään merkityksellisenä asiana, siis niin että maanomistamisella itsessään olisi jotakin itsenäistä arvoa, haastateltavat eivät juuri puhuneet. Poikkeuksen teki kerrostalosta lähtöisin oleva haastateltava. Tontin hinta oli hänellä ja kumppanilla alusta alkaen laskettu mukaan budjettiin talonrakennukseen ryhdyttäessä, mutta kyseessä ei ollut ainoastaan käytännöllinen tai ”järkevä” ratkaisu. Haastateltava kuvasi tontinomistamista vahvasti kokemuksena, joka tuo määräysvallan ja itsenäisyyden ja vapauden päättää omasta alueesta.

H1 (...) must tuntuu jotenkin kauheen sellaselt, lämmittävält ajatukselt se et tää on niinku just se alue millä mä saan tehdä ihan mitä tahansa ja mist mä saan niinku päättää eikä sitä joku, niinku, joku tällanen (kaupunki) mikä nyt on suuri yksikkö mut kuitenkin tuntuu siltä et, jos joku tuliski yhtäkkii sanomaan mulle että, noh, näit ei nyt enää vuokratakaa, ei se perustu mihinkää todennäköisyyksiin et näin kävis mut se semmonen ajatus et tää on niinku, jos mä kaadan täst puun tai teen tähän jonku tönön ni, sit se on mun asia eikä niitten muitten et kaikki muut varmaan elää niil vuokratuilla tonteilla iänkaikkisesti mut (...) ei meillä ollu käyny ees mieles tällanen vaihtoehto koskaan.

Voisi ajatella, että jos Laurosen mainitsemia ”torppariuden jäänteitä” vielä löytyy, ne liittyvät talonrakentajien taustaan ja lähtökohtiin – siihen, mistä on tehnyt siirtymän omakotiasukkaaksi.

Yleisesti tontin ja talon omistaminen kuitenkin näyttäytyi haastateltaville ennen kaikkea järkivalintana. Peruste oli yksinkertainen: miksi maksaa vuokraa, kun voi lyhentää lainaa itselleen. Kaupungin lähistössä sijaitsevaa omakotitaloa, josta tarvittaessa pääsee eroonkin,

pidettiin myös sijoitusmielessä järkevänä valintana ja varallisuuden kerryttämisen välineenä. Maksamalla lainaa pois “itselleen” tulee myös säästäneeksi ikään kuin huomaamattaan.

H5 Ja sitten on siinä myös semmonen varallisuuspointti Suomessa tietysti opittu semmone jo pitkään mutta niinku se että, kartuttaa itelleen sitä jotai omaisuutta että jos tässä nyt sillei niinku,

H4 Niin sillai, än äs varma sijotus rahamielessä että, ei ainakaa mee hukkaa. Ehkä niin pahasti.

Toisaalta osa haastateltavista oli määrätietoisesti pyrkinyt kasvattamaan varallisuuttaan niin, että omakotitalon hankinta mahdollistuisi – tätäkin kuitenkin perusteltiin enemmänkin järkivalintana, eikä siis sellaisena tietoisena prosessina, jossa omakotiasuminen sinänsä olisi jotenkin merkityksiltään arvokkain ja tavoiteltava asumisen muoto. Talon rakentaminen saattoi toimia myös varallisuuden kerryttämisen välineenä. Jos esimerkiksi työskenteli jo valmiiksi rakennusalalla, talon rakentaminen oli luonteva vaihtoehto.

H7 (...) ne on sillon kaks ensimmäistä tehty sillä ajatuksella et perustalo, asuu kaks vuotta myy pois ja saa siitä vähä rahaa välistä et sillä ajatuksella on tehty ja, kolmas oli sit ajatus et sit olis sen verran rahaa kasassa et sais, kolmannen pystyis tekemään käytännös velattomana (...).

Tämä haastateltava oli rakentanut ensimmäisen talonsa jo parikymppisenä, tähän oli ohjannut vahvasti perhetausta ja kokemus rakennusalalta, jolloin talon rakentaminen oli itsestään selvä asia. Keskusteluissa kävi ilmi, että rakennusalalla tällainen menettelytapa oli enemmän sääntö kuin poikkeus. Suurimmalla osalla haastateltavista, joilla tällaista välitöntä kosketusta rakennusalaan ei ollut, omistaminen oli kuitenkin hiukan myöhemmän elämänvaiheen asia. Eräs toinen haastateltava kuvaa itseään “keski-ikäiseksi” siinä mielessä, että omistusasuminen oli aina ollut hänellä tähtäimessä. Hän havainnoi omaa, ikätovereihinsa verrattuna poikkeavaa asumisuraansa, sillä hän on aloittanut määrätietoisen säästämisen jo varhaisella iällä. Toki olosuhteet ja työssäkäynti olivat sen myös mahdollistaneet.

MN yks juttu mua jäi tossa aikasemmi haastattelussa jäi kellumaa ilmaan, kauhee hauska ajatus ku sanoit että oot jotenki semmonen, miten sä sitä kuvasit, keski-ikäinen siinä mielessä että tää omistamine on jotenki tärkeä juttu, ni haluisitsä sitä avata vielä? Se jotenki jäi kutkuttamaan mua.

H6 Joo, täytyy sanoo et en tiijä mitä kaikkee siihe liittäs, mut... tosiaan nyt ihan vasta viime vuosina on mun opiskelukaverit jotka on sitä kolmeviittä, neljääkymmentä kaikki, ni huomannu että, et he on nyt astumassa tähän

ostaisimmeko asunnon -elämään. Et silloin kun mä ostin asunnon nii he oli ehottomasti kaikki, tietysti monestakin syystä mutta vuokralaisia. Ja sit mä miettiny että, nyt sit vähän käyny sellasia keskusteluja että, no voi voi kun en saa lainaa ei ole... mahdollisuutta nyt ostaa sitä sellaista asuntoa kun haluais ja, no miten sää (nimi) miten sulla nyt sitten on? Sit on yrittäny sanoo että, no mä oon aika pitkään jo suunnannu tähän mutta, en mä sit oikeen tiedä miks että, kuten sanoin ni mulla on ollu hyvä työllisyystilanne, aina (...).

Tällä haastateltavalla oli ollut taloudellisesti mahdollisuus valita omistusasuminen jo verrattain nuorella iällä. Toisaalta “keski-ikäisyydellä” haastateltava viitannee siihen, että asunnonomistajaksi ryhdytään tavallisesti tietyssä vaiheessa elämää, silloin, kun halutaan Laurosen sanoin “kiinnittyä paikkaan”. Nyky-yhteiskunnassa kuitenkin vakiintumaton elämänvaihe, “pitkittynyt nuoruus”, jossa kaikkia pelimerkkejä ei ole vielä lyöty lukkoon ja elämää luonnehtii asioiden kokeilu ja vaihtoehtojen avoinna pitäminen, on yleistynyt. Nuoruuteen perinteisesti liitettyä “vakiintumatonta” elämää voi elää vielä nelikymppisenäkin, jolloin asunnon hankinta ja paikoilleen asettuminen eivät välttämättä tunnu ajankohtaisilta. Tähän muutokseen yhteiskunnan instituutiotkin ovat reagoineet: esimerkiksi Suomen valtion tukeman, ensiasunnon hankitaan tarkoitetun ASP-lainan säästäjäksi ryhtymisen yläikärajaa nostettiin vuonna 2014 kymmenellä vuodella. Nykyisin ensiasuntoa varten säästämisen voi aloittaa Suomen valtion tuella vielä 39-vuotiaana – monella mittapuulla keski-ikäisenä.

Vielä Laurosen (1991, 116) tutkimuksen aikaan, 80–90-luvuilla, asunnonomistaminen merkitsi suomalaiseseen kulttuuriin perinteisesti liitettyjä arvoja, kyvykkyyttä, itse pärjäämistä ja omillaan toimeen tulemistä. Ruonavaara (1993, 60) huomauttaa, että tämä ei ole mikään universaali asia, vaan sosiaalinen ja historiallinen konstruktio. Oman aineistoni rakentajille omistaminen ei vaikuttanutkaan olevan statuksen kerryttämisen tai sosiaalisen nousun väline taikka asia, jolla osoittaa muille edellä mainittuja ominaisuuksia.

Haastateltavilla omistaminen mahdollistaa muut asiat: sellaisen elämän, johon vain omakotiasumisella pääsee käsiksi. Haastattelemani rakentajat ovat tulojensa puolesta suomalaista keskiluokkaa, eli sillä, mitä voi omistaa ja mitä rahalla saa, on hyvin maltilliset raamit.

Myöskään Lauronen (1991, 37) ei tutkimuksessaan pidä omistamista itseisarvoisena kysymyksenä. Omistaminen toimii välineenä muiden asioiden saavuttamiseen; keinona hallita omaa tilaa ja elämää ja saada taloudellista vakautta tai tunnetason turvaa. (Emt.) Omat haastateltavani korostavat samoja asioita. Pröystäilystä ei näitä kodinrakentajia voi

syöttää. Päinvastoin he korostavat valintojensa sopivuutta juuri heille, käytännöllisyyttä tai vaatimattomuutta, kuten tämä pariskunta kotiaan kuvaillessaan:

H5 Että siis täm- ihan perus-pertsaa.

H4 Ei mitää erikoisjuttuja ei oo siis että ihan tavanomane, oikeestaa.

Tämä vaatimattomuus heijastelee suomalaisia asumisen normeja yleisesti. Niihin kuuluu rationaalinen ja käytännönläheinen suhtautuminen omaan elämään ja sen suomiin mahdollisuuksiin: asunto on ennen kaikkea koti, jossa voi elää arkeaan rauhassa ja olla oma itsensä (Kemppainen ym. 2017, 37).

Myös haastateltavieni pohdinnoissa talon jälleenmyyntiarvosta on hyvin käytännöllinen ja järkevä sävy: talon tulee olla sillä tavalla rakennettu, että siitä voi tarvittaessa, elämäntilanteen tai taloudellisten edellytysten muuttuessa, myös päästä helposti eroon. Omakotitalon hankintaa ja rakentamista kehystävät varovaisuus ja järkiratkaisut – tarinat 90-luvun lamavuosien “kahden asunnon loukuista” saattavat hyvinkin olla tämän päivän rakentajilla vielä tuoreessa muistissa. Ne haastateltavat, jotka olivat rakentaneet talon loppuelämän kodikseen, eivät myöskään juuri ilmaisseet tehneensä rakentamisprosessin kuluessa tietoisesti sellaisia valintoja, jotka lisäisivät talon jälleenmyyntiarvoa sitten, kun siitä joskus olisi luovuttava.

Tämä havainto asettuu mielenkiintoiseen kontrastiin Alankomaissa toteutetun tutkimuksen kanssa: siellä rakentajat olivat kiinnostuneita myös talon tulevasta vaihtoarvosta, mikä sai heidät ryhtymään erilaisiin toimenpiteisiin jo rakennusprosessin kuluessa. Usein tämä tarkoitti pyrkimyksiä maksimoida kiinteistön neliömäärä, minkä ajateltiin lisäävän jälleenmyyntiarvoa. (Bossuyt 2020, 13.) Omilla haastateltavillani tällainen ajatus ei ollut ainakaan ensimmäisenä uudelta kodilta toivottavien ominaisuuksien listalla; jälleenmyyntiarvoa pohdiskelivat selkeästi vain ne, joilla varallisuuden kerryttäminen omakotia varten tai sen avulla oli ollut tietoinen prosessi. Neliöiden määrä itsessään ei kuitenkaan heillekään ollut mitenkään merkittävä asia. Tämä kertonee kotiin kohdistuvista käytännönläheisistä odotuksista: ylimitoitettut neliöt eivät Suomessa välttämättä “myy”.

Haastateltavat tekevät kuitenkin huomioita asuinalueidensa muista asukkaista, näiden kiinteistöistä ja ennen kaikkea siitä, mitä ajotieltä löytyy. Eräs asukas pohtii aiemman asuinalueensa asukasprofiilia ja havainnoi talojen ja autojen samankaltaisuutta.

Pohdinnoissaan hän päätyy siihen, että kenties asukkaat eivät näitä tunnusmerkkejä

välttämättä edes haluaisi, mutta eivät ole osanneet muutakaan valita, koska niiden mielletään kuuluvan tiettyyn elämänvaiheeseen ja varallisuustasoon.

H9 (...) varmaa osalle mä luulen se on semmonen statusjuttu mitä kuuluu haluta ja sit ku on varaa ni se kuuluu toteuttaa et näil on kaikil myös samanlaiset autot. Niinku, semmoset mustat tai valkoset mersut bemarit tai audit, se on niinku joku ehkä tää on sitä samaa sit tää, omakotitalo (...) joka o valkonen, ja kiveä, et emmä tiedä haluisko ne oikeesti ees asuu näin vai kuuluuks se semmoseen mielikuvaan et sit ku mä oon aikuinen ja mä oon hyvässä työssä ni sit mä saan myös tän.

Eräs toinen haastateltava puolestaan havainnoi naapuruston “kilpavarustelijoita” ja heidän venehankintojaan ja pohdiskelee niiden motiiveja.

H1 Ja sit justiin nii niil on niinku paljon sellane et, sellane että “pitää saada asfalttia ja, nyt mä peruutan ton veneen tohon pihaan ja” sitä niinku sitä sellasta, sellast kilpavarusteluu siinä,

MN Mm, että näkyy muilleki.

H1 Joo, kyllä. Ja et meil on niinku. Teil mul on yks kerros ja meil on kaks kerrosta ja.

Kilpavarustelijaksi tai “bemarini omistajaksi” ei kukaan omista haastateltavistani kuitenkaan tunnustaudu. Kenties taustalla on häveliäisyyttäkin siitä, että varallisuutta osoittavat tunnusmerkit kuulostaisivat ulkopuolisesta pröystäilyltä – suomalaisuuteen liitetään perinteisesti vaatimattomuus. On kuitenkin mahdollista, että bemarit ja valkoiset kivitalotkin ovat omistajilleen yksilöllisiä, omilta *tuntuvia* valintoja, jotka pohjaavat henkilön sosiaaliseen taustaan. Tähän johtopäätökseen päätyy myös edellä mainittu haastateltava pohdintoissaan – joskin hän arvelee, että hankinnoilla voi olla merkitystä myös miehisenä erottautumisen välineenä:

H1 (...) se niinku liittyy sellaseen, minkälainen mies mä oon verrattuna tohon, ja sit tällasiin, omaisuusasioihin, ja et, se miltä pohjalt me niinku tullaan ja katotaan sitä ni sill on lopult niinku, tosi iso merkitys (...).

Rahaa tai varallisuutta eivät haastateltavani talostaan tai sen ominaisuuksista puhuessaan korosta, paitsi silloin, kun puhutaan rahan puutteesta tai siitä, mitä rahalla on mahdollista saada. Kun puhetta tulee kalliista valinnoista, niitä perustellaan sillä, että rahalla on ollut mahdollista hankkia kotiin jotain laadukasta – jotain sellaista, mistä on aina haaveiltu. Raha on väline toteuttaa omia unelmia ja saada itselle mieluisa, oman näköinen koti.

4.6 Oman näköinen koti

Suomalaisissa sisustusohjelmissa ja -julkaisuissa, missä tahansa kotia koskevassa kahvipöytäkeskustelussa ja haastateltavieni puheissa toistuu ilmaisu “oman näköinen koti”. Tätä ilmaisua käyttävät myös talovalmistajat korostamaan, että massatuotannosta huolimatta lopputulos on aina asiakkaan toiveista lähtöisin (Junkala 2005, 135). Ilmaisun merkitys tuntuu olevan itsestään selvä jokaiselle kodinomistajalle ja -rakentajalle – mutta mitä se oikeastaan tarkoittaa? *Miksi* oman näköinen koti on tärkeä? Käytin tilaisuuden hyväkseni ja selvitin tätä haastateltaviltani.

Oman näköinen koti ilmestyi puheeseen erityisesti silloin, kun keskusteltiin siitä, miksi valmis, jonkun muun rakentama omakotitalo ei tullut kyseeseen. Monet tähdensivät, että talon hankkiminen rakentamalla oli *ainoa* tapa saada juuri oman näköinen koti. Usein haastateltavat olivat käyneet katsomassa lukuisia taloja ennen rakentamiseen ryhtymistä. Niistä oli kuitenkin aina jotain puutteita, eivätkä ne tuntuneet ihan omilta.

H2 Semmosta taloo mistä ois tullu heti semmone fiilis ku käyttii kattoo paljo niitä taloja että, tää ois niinku mun koti, nii sitä ei vaa tullu! Ku sinne meni sisälle. Nii sitte pääty siihe että no sitte, sitte rakennetaan (...). Et ehkä sitte se et se oman näköne oli kans sitä että... sitä ei niinku valmiiks löytyny nitte kaikkien kymmente joukosta mitä kävi kattomassa ni. Se oli sitte se.

Myös valmistaloja luonnehti haastateltavien puheissa jonkinasteinen vajavaisuus. Valmistai elementtitaloja oli tosin näistä rakentajien taloista suurin osa, mutta niissä oli paljon eroavaisuuksia sen suhteen, oliko tontille tilattu pelkkä runko vai oliko kyseessä “avaimet käteen” -toimitus. Haastateltavat olivat käyttäneet paljon ajatusta siihen, että niin talon materiaalit, pohja, tekniset ratkaisut kuin sisustusratkaisutkin palvelivat juuri heidän tarpeitaan. Joissain tapauksissa valmistalosta oli saatu muokattua hyvinkin yksilöllinen.

H2 me tavattiin... yks... kaks... kolme... neljä, viis eri talovalmistajan myyjää, ja sitten niitten tapaamisten perusteella synty tää pohja. Että tää ei ollu mikään semmonen valmis pohja, vaan meille suunniteltu.

Voisi ajatella, että remonttikohteen hankkiminen olisi yhtä lailla mahdollinen tapa saada itselleen oman näköinen koti. Aineistoni rakentajia tämä vaihtoehto ei kuitenkaan juuri innostanut, vaikka esimerkiksi eräs haastateltava kertoikin rintamamiestalosta ennen rakentamiseen ryhtymistä haaveilleensa. Puoliso, jolla oli kokemusta remontoinnista, oli kuitenkin saattanut hänet toisiin ajatuksiin. Suurimmalle osalle kunnostuskohteen hankkiminen ei ollut vaihtoehto. Perusteluiksi esitettiin, että remontti voi tulla

kalliimmaksi kuin uusi talo ja lopputuloksesta ei silloinkaan voi olla varma – pieniä puutteita jää aina, eikä voi tietää, mitä aiempien asukkaiden tai alkuperäisten rakentajien jäljiltä seinien sisältä löytyy. Kaiken remonttiin käytetyn ajan, vaivan ja rahan jälkeenkin kyseessä olisi edelleen vanha talo.

H8 Me käytiin kattomas yhtä paikkaa mut se olis ollu varmaan...

H7 No siis se oli (...) viiskytluvulla tehty talo se ois voinu ehkä neliöiltään meille riittää. Mut sit ois piharakennusta tarvinnu tehdä ja, sitten ku... No, mää mielessäni ajattelin et siihe menee viisky viiva satatuhatta ku sen remppaa ja käy läpi ja tekee mielesekseen ja siltikin meil ois vanha talo ni ei tota oo meijä juttu.

Kerrostalossa tai rivitalossakin, omistuskohhteessa, voi oman näköistä asumista toki toteuttaa. Joillakin haastateltavilla olikin remontoitkokemuksia niistä ja he kokivat näissä kodeissa viihtyneensä. Haastateltavilla omakotitaloa puoltavaksi tekijäksi muodostui kuitenkin ylivoimaisesti – kuten aiemmin jo kävi ilmi – oma piha.

Haastattelun kuluessa haastateltavat puhuivat paljon niistä kompromisseista, joita taloa rakentaessa joutuu tekemään. Taloa rakentamaan ryhtyessä ihmisillä on usein mielikuva omakotitalosta paikkana, jossa saa kaikki unelmat toteutettua – käsitys, jota markkinoinnin kuvasto on omiaan vahvistamaan. Melko pian projektin edetessä käy kuitenkin selväksi, että haaveilla on rajansa. Ne liittyvät siihen hetkeen, kun budjetti alkaa väistämättä ylittyä, kaupungin kaavamääräyksiin ja muihin säännöksiin, tai ihan vain tonttiin, joka ei mahdollista aivan kaikkea. Tämä vastaa Bossuytin (2020) hollantilaisten talonrakentajien parissa tekemän tutkimuksen tuloksia. Ihmisten pyrkimykset muuntuvat väistämättä rakentamisen edetessä, sitä mukaa, kun törmätään erilaisiin rajoitteisiin ja reunaehtoihin.

H5 (...) paljon kuulee sitä et jos sanoo ihmisille että ollaan rakennettu talo, ni sitten tosi moni sanoo et no hei tosi ihanaa et oot voinu toteuttaa, tai sä oot saanu just semmosen talon mitä sä oot halunnu, et saat tehdä just niinku ite haluat, tai suunnitella sen talon just semmoseks ku ite haluat. Ja sehän ei oikeesti pidä paikkaansa. Vaan että, tai ainakaan jos kaupunkiin rakentaa koska on kuitenkin kaupungilla on tietyt määräykset millainen se pitää olla ja osa on niinku tiukempaa ku ei. Ja sit se tontti määrittää niin paljon sitä et mihin, et eihä kannata laittaa olohuonee ikkunoita naapurin autotallia vasten tai et tavallaa siihenki kannattaa varautua et jos lähtee rakentaa sitä taloo ni se ei nyt oikeesti oo niin, et sä toteutat ne sun kaikki unelmat siinä.

Boussyitin (2020, 11) tutkimuksessa ilmeni, että vaikka esimerkiksi tontti ja sen koko asetti ehtoja sille, millaisen rakennuksen siihen saattoi pystyttää, samalla tontti myös mahdollisti asioita: rajoitukset saattoivat jopa saada rakentajien luovuuden kukoistamaan, kun he

koettivat ratkaista, millainen talo sille sopisi. Haastattelemistani suomalaisista kaupunkirakentajista kukaan ei kuitenkaan varsinaisesti ilahtunut säännöksistä ja rajoitteista tai pitänyt niitä positiivisina. Lähinnä he pitivät niitä jonakin, mikä hankaloitti jo valmiiksi hankalaa rakennusprosessia entisestään.

Lopputuloksen vajavaisuuden haastateltavani kuitenkin realisteina hyväksyvät. Kaikkea ei voi saada. Vaikka sääntely olisi minimissään, täysin haaveiden mukaisen ja oman näköisen kodin toteuttaminen edellyttäisi joko rajatonta taitoa tai rajatonta kukkaroa. Haastateltavat suosittelivatkin muille rakentajaksi ryhtyville oman itsen kanssa unelmista neuvottelua sekä sen määrittelemistä, mitkä ovat lopulta ne tärkeimmät asiat, joihin voi panostaa:

H9 Et pitää pystyy luopuu jutuista, ja sit päättää et mikä on niit tärkeit asioita et luultavasti kaikkee ei saa. Et just ku jos aattelee et mä rakennan itelleni talon niin mä saan kaiken sinne minkä mä haluun, luultavasti ei, saa, et se pitää jotenki tiedostaa.

Usein, kun puhutaan oman näköisestä kodista, ajatus ohjautuu sisustusratkaisuihin: valitsenko modernin vai maalaistyylin, suosinko puuta vai betonia, lämmintä vai kylmää? Tällöin oman näköisen kodin rakentaminen näyttäytyy pinnallisena prosessina, jossa rautakaupan hyllyltä tai sisustusliikkeen katalogista, senhetkisistä trendeistä, valitaan parhaiten itseä miellyttävät ratkaisut. Koteja ja niissä eletävää ideaalista perhe-elämää myös esitellään sosiaalisessa mediassa, missä asumisesta tuodaan esiin ne puolet, joita toisille halutaan näyttää (Sanaksenaho 2017, 311). Pinterestin, sisustamiseen liittyvien blogien ja muun sosiaalisen median “unelmakuvastolla” on vaikutusta siihen, mitä koteihimme valitsemme. Aineistoni rakentajat olivat tästä myös osin tietoisia. Esimerkiksi tämä haastateltava oli pannut merkille saatavilla olevien vaihtoehtojen määrän kasvun sitten aiemman, 2000-luvun alussa toteutetun rakennusprojektinsa:

H9 Ja siinä välissä tuli siis sosiaalinen media, ja Pinterest, et siinä edellisessä ei ollu muuta kun paperisia lehtiä, joista kattoo intressejä et se oli kakstuhatluvun alkuu, ni sitte koko maailma tavallaa avautu täs välissä et näki mikä on mahdollista.

Haastattelevien pohtiessa aihetta hiukan pidemmälle näköisyyden teema alkoi saada muitakin sävyjä. Kun katsoo pintaa syvemmälle, käy ilmi, että kyse on paljosta muustakin. Koti ei ole vain paikka, joka täytetään itse valituilla sisustusesineillä ja värikartan väreillä. Se on myös paikka toteuttaa itseä ja ilmentää luovuutta *nimenomaan* sisustamalla, nikkaroimalla tai harrasteprojekteilla. Tähän itse rakennettu talo tarjoaa oivan mahdollisuuden.

H8 No mä tykkään siit et mä saan toteuttaa itteäni. Ja sen takia mull on tietyt paikat mitkä mä olen pitäny aina ittelläni elikkä se o meitä vessat ja lastehuoneet o simmosii, missä asioista ei keskustella. Koska mä olen aina halunnu toteuttaa itteeni niis, (...) nii mul o hirvittävän tärkeä se et mä saan tehdä... jotain kaunista ja ihan oman näköstä, ja kaikkee et mä tykkään siit ihan älyttömästi että mä saan... vaan tehä jotain sellast mikä, kokeilla ja.

Omakotitalo tarjoaa puitteet omien kiinnostusten mukaiselle tekemiselle, erityisesti mikäli näitä taitoja on entuudestaan. Tässä kohdin haastateltavien puhe alkoi sukupuolittua selkeimmin: miehille tärkeämpiä olivat talon tekniset ominaisuudet, kun taas haastatellut naiset pohtivat enemmän arjen toimivuutta talossa ja visuaalisia seikkoja (ks. myös Kempainen ym. 2017, 39). Pinterest kului selkeästi enemmän naisten käytössä. Toisaalta myös sellaisia pariskuntia aineistossa oli, joissa esimerkiksi mies oli huolehtinut enemmän kodin visuaalisuudesta. Tällöin haastatellut antoivat ymmärtää, että työnjako poikkesi perinteisestä.

Samantapaiseen variaatioon päätyivät Gram-Hanssen ja Bech-Danielsen (2014, 23) tanskalaisten kodinomistajien parissa toteuttamassaan tutkimuksessa. Heidän haastattelemansa naiset saattoivat jopa puolustautua anteeksipyydellen, mikäli ottivat enemmän vastuuta miehisenä tehtävänä pidetystä talon ylläpidosta. Kirjoittajat liittävät tämän perinteiden purkautumisesta myöhäismodernissa ajassa, jolloin parisuhteeseen ja kotiin aletaan kohdistaa entistäkin enemmän odotuksia. Tällöin perinteiset sukupuoliroolit ja jako miesten ja naisten tehtäviin korostuivat kodissa. (Emt., 24.)

Omassa aineistossani miesten nikkarointi-into keskittyikin pääosin ulkotiloihin ja terasseille ja naisten kodin sisätiloihin ja pihan laittamiseen. Vaikka työnjako oman näköisen kodin toteuttamiseksi oli saattanut rakennusprosessin kuluessa eriytyä, haastateltavat kuitenkin painottivat, että se oli määrätynyt nimenomaan henkilökohtaisista mielenkiinnon kohteista käsin. Perinteisestä poikkeava työnjako kyllä noteerattiin, mutta sitä kommentoitiin enemmänkin positiiviseen sävyyn. Sukupuolesta riippumatta oma koti oli kaikille yhtä lailla mieluisan ja virkistävän tekemisen paikkana. Siellä oli kaikille myös tilaa sitä toteuttaa. Nämä tarpeet oli huomioitu jo silloin, kun taloa yhdessä suunniteltiin, ja haastatellut korostivat, että valmis talo, lopputulos, oli *yhteinen*. Kenties tässä kohdin talolla tai kodilla todellakin on yksilöä ja perhettä kasassa pitävää merkitystä.

Oman näköinen koti voi siis merkitä asukkailleen monenlaisia asioita: puitteita mieluisalle vapaa-ajan tekemiselle, visuaalisesti miellyttävää ympäristöä, pihaa tai luonnon läheisyyttä (ks. myös Gram-Hanssen & Bech-Danielsen 2014, 25). Perinteisestä metsän keskelle

hakeutuvan suomalaisen mielikuvasta poiketen jotkut haastateltavat korostivat myös nimenomaan naapureita, hyviä naapurussuhteita ja mahdollisuutta kuulua yhteisöön.

Oman näköinen koti merkitsee toki myös estetiikkaan ja makuun liittyviä “pintapuolisia” asioita. Haastateltavien tarinoissa kävi kuitenkin selväksi, että ennen kaikkea se tarkoittaa sitä, että koti on oman näköistä *elämää* varten rakennettu. Kotia rakennetaan toimivaksi asukkaiden tarpeisiin ja sinne otetaan mukaan vain omaan elämään sopivat ratkaisut. Kodin tulee olla ennen kaikkea käytännöllinen, eikä estetiikka mene koskaan käytännöllisyyden edelle (ks. myös Kemppainen ym. 2017, 38.)

Ja lopulta – kuten eräs haastateltavan pohtii – vaikka koti rakennetaan materiasta, se täytetään kuitenkin asukkailla ja heidän elämällään. Itse rakennetusta, oman näköisestä kodista muodostuu paikka, joka liitetään osaksi omaa elämäntarinaa (ks. Brown 2007). Kotia ei rakenneta pintapuolisen statuksen vuoksi, ulkopuolisten silmille, vaan asukkaitaan varten. Talo olisi vain talo, jos siellä ei olisi perhettä.

H3 kyllähä koti kuitenkin on... vaikka se on niinku, vaikka se rakennetaan materiaalisilla asioilla ni kyllähän se henkisiä asioita se koti kuitenkin on. Et se, että, tää ois vaan talo, jos täällä ei olis perhettä (...). Nii, kyllä se on henkisiä, ei, immateriaalisia asioita kuitenkin se, koti kuitenkin ihan pohjimmiltaan. Vaikka se nyt niin konkreettisesti on rakentanu. Et kyl se kuitenkin on sitten niinku... se o lähinnä sitte plussaa et sen pystyy tekeen näin hienoks.

4.7 Itse tehdystä itse valittuun

Olen tässä gradussa koettanut selvittää, miksi suomalainen rakentaa itselleen talon. Tässä kohtaa tarinaa alan tarkastella sitä, mitä tämä “itse rakentaminen” oikeastaan tässä itse rakentamisessa tarkoittaa. Mitä käytännössä tarkoittaa se, että rakentaa itselleen talon? Jokainen itselleen talon rakentanut tai rakennuttanut tietää, että työmaa vie kaiken liikenevän vapaa-ajan, vähän ylikin. Mutta mitä työmaalla oikeastaan tapahtuu? Valtaosa tämänkin aineiston taloista oli paketti- tai elementtitaloja, vain yksi rakentajapariskunta oli rakentanut talonsa pitkästä tavarasta. Mikä on itse rakentamisen osuus ja merkitys itselle rakennetussa talossa silloin, kun tontille saapuu avaimet käteen -toimitus?

Suomessa on aina ollut vahva itse tekemisen ja rakentamisen kulttuuri. Lähdin tutkimaan aihetta sillä oletuksella, että itse, omin käsin rakennettu talo olisi Suomessa edelleen jonkinlainen kunnia-asia. Oletin myös, että talon rakentaminen merkitykset olisivat

jotenkin erityisen sukupuolittuneita ja erityisesti miehille olisi tärkeää nähdä omien kättensä jälki. Sen sijaan haastatteluaineistosta alkoikin putkahdella esiin aivan toisenlaisia rakentajia, nikkarointia vihaavia miehiä tai rakennusmestarien tyttäriä, jotka ottivat työmaalla projektinvalvonnasta enemmän vastuuta. Tämä oli käytännön sanelemaa: heillä nyt sattui olemaan, perhetaustansa vuoksi, asiasta enemmän kokemusta. Kellekään haastateltavalle talon rakentaminen omin käsin ei tuntunut olevan moraalisesti velvoittava asia.

Sitä vastoin tarinat täyttyivät talonrakentajista, jotka olisivat mieluusti tehneet työmaalla niin *vähän* kuin mahdollista. Ulkoiset syyt kuitenkin pakottivat heidät siellä puurtamaan. Itse tekeminen oli jotain mitä olisi mieluummin vältelty, moni oli sen suhteen jopa vastahakoinen. Suota, kuokkaa ja Jussia saa tästä aineistosta etsiä hakemalla.

MN Mut oliks se teillä koskaan, puhuitteko ihan semmosesta hartiapankkirakentamisesta et alusta asti, pystytetään hirret, tai?

H1 No (puhaltaa) mä en oikein tiedä, ei me ehkä sillei vakavissaa sitä vaihtoehtoo ees mietitty et kyl sit, tavallaa realiteetit oli kuitenkin olemas et meil nyt on täs jo nää kaks pientä lasta ja, kahen ihmisen työt ja muuta et, ei ollu sellasta, suo kuokka ja jussi meininkii että, lähe ensin lapioimaan noi pohjat ja tonne (...) et kyl niinku, ehkä mieski vaik se on tietyl tapaa halua tehdä kaikki alkaen a:sta mut sit sillon sellassii, jotkut työvaiheet on kiinnostavampii ku jotku ja mä luulen et tää rungonpystytys ei kuulunu niihin samoin ku maalaus tuntui olevan jotenki todella vastenmielistä ni, et sit, se oli niis kohis ihan valmis oikasemaa.

Haastateltavillani vaikutti olevan melko realistinen käsitys rakentamisen kuormittavuudesta jo ennen siihen ryhtymistä, vaikka käsityksiä jouduttiinkin prosessin kuluessa tarkastamaan vielä moneen kertaan. Toisaalta haastateltavat saattoivat viitata itse tekemiseen “nikkarointina”, johon ei välttämättä ole kiinnostusta, tai jota ei haluta tehdä määräänsä enempää – urakoitsijoiden keho työnjälki vain pakottaa tähän. Kuvaukset tästä välttämättömyydestä olivat aika ajoin melko tuskastuneitakin, erityisesti jos talolle oli tullut hintaa, mikä olisi antanut luvan olettaa valmista. Toisaalta tekemistä saatettiin myös kuvailla omana ja puolison yhteisenä “harrastuksena”. Rakentamiseen ja viimeistelyyn omin käsin osallistumisen kuvaaminen tällä tavoin merkitsee jotain sellaista toimintaa, joka ei ole arvoilla tai painokkailla merkityksillä ladattu.

H6 Haluttiin tehdä, ei toki varmaan aateltu et sitä pääsee tekemään ihan näin paljon, kun mak-, mä aina sanon monille että kun maksat ittes kipeeks, ja teet sitte vielä ite ne viimeistelyhommat ni se vähän ottaa päähän. Mut et tääl on käyny nyt kyllä valitettavan ilmi, et omakotitalobisneksessä se taso ei oo välttämättä ihan niin korkea kun nyt vaikka sitten rivaritekemisestä ku meet

kattoon jonku uuden rivarin seiniä ni, et miten ne voi näyttää noin hyvälle. Ja sit meill on niinku tän näköstä. Et sit vaan täytyy tehdä itse. Mut joo se on vähän mun ja miehen harrastus me ollaan siinä kyllä paljon saatu tehdä yhdessä.

Monelle oli kyllä tärkeää tietää, miten oma talo oli rakentunut ja mitä se piti sisällään, rakenteista ja tekniikasta lähtien. Tämä edellytti herkeämätöntä tarkkaavaisuutta ja seuranta työmaalla. Siksi siellä pistäytyttiin aamulla töihin mennessä ja illalla töistä tullessa – tai jos tilanne antoi myöten, siellä vietettiin koko päivä. Tämä ei kuitenkaan välttämättä liittynyt kiinnostukseen rakentamista kohtaan, vaan siihen, ettei yksinkertaisesti luotettu urakoitsijoiden työn laatuun. Haastateltavat tähdensivätkin, että jos rakennusprojektin kuluessa joku jotain mielellään teki, se liittyi yleensä kiinnostukseen juuri kyseistä tehtävää kohtaan, tai siihen, että asiasta oli kokemusta, esimerkiksi työn kautta – ei siis siihen, että tekemistä kohtaan olisi koettu jonkinlaista velvoitetta. Kysellessäni itse tekemisen tärkeydestä tai merkityksestä haastateltavat antoivat ymmärtää joskus riemastuttavallakin tavalla, ilmeillä tai muulla erittäin selkeällä eleellä, että itse tekeminen ei *todellakaan* ollut itseisarvo.

H9 Joo ei, koetetaan välttää sitä viimeseen asti et tääl näkyis meidän käppen jäljet mut siis siin o vaan se et aina ne ammattilaisetkaa ei tee sellast jälkee mikä ajattelis et niitten pitää tehdä. Nii sit o vähä, nää nyt teki iha hyvää jälkee nää ketkä meille tän rakens mut, ikinä ei voi tietää, et millä laatukriteeristöllä ne on liikenteessä. Mut joo ei olla haluttu ite rakentaa sit se on semmonen loputon suo. Niinku huomaa et ne asiat mitä ei tehty sillon nii ei olla tehty.

Bossuytin (2020, 11–12) hollantilaisia talonrakentajia käsittelevässä tutkimuksessa varmuutta rakentamiseen toi ihmisille se, kun löytyi luotettava yhteistyökumppani. Haastateltavat eivät juuri ilmaisseet olevansa huolissaan rakentamisesta tai urakoitsijoiden palkkaamisesta. Toisaalta hekin korostivat, että oli hyvä olla perillä siitä, mitä työmaalla tapahtui, ja säilyttää hyvät suhteet rakentajiin. Muodolliset säännöt toivat heille turvallisuuden ja kontrollin tunnetta rakentamisprojektin aikana. (Emt.) Aineistoni suomalaisia rakentajia sitä vastoin luonnehtii yleinen epäluulo kaikenlaisia urakoitsijoita kohtaan. Välttämättömyys viettää aikaa työmaalla ja tehdä asioita itse kumpuaa tästä luottamuksen puutteesta.

Brownin (2007, 267) mukaan fyysisellä tekemisellä on merkitystä, koska sen kautta tila tulee osaksi yksilön identiteettiä. Haastateltavilleni tällainen tilan “haltuun” ottaminen itse rakentamisen kautta ei kuitenkaan vaikuttanut olevan merkityksellinen asia. Päinvastoin

kaikki sellainen tekeminen, johon ei ollut henkilökohtaista kiinnostusta tai motiivia, olisi mieluusti annettu ulkopuolisten tehtäväksi, ellei budjetti olisi asettanut tälle esteitä: ulkopuolisen työvoiman palkkaaminen maksaa. Työmaalla itse tekeminen liittyikin usein myös siihen, että haluttiin saada rahallista säästöä aikaan.

Myös avaimet käteen -ratkaisut olivat tuottaneet haastateltaville päänvaivaa, nimittäin nimestään huolimatta “avaimet käteen” ei tarkoita, että talo olisi tontille saapuessaan mitenkään valmis. Erikseen on hankittava tai hoidettava esimerkiksi maatyöt – kuopankin kaivaminen maksaa. Myös kaikki projektinvalvonta jää joka tapauksessa rakentajan itsensä vastuulle, jolloin tekemistä riittää lupa-asioiden ja paperitöiden parissa. Pintaratkaisuihin ja yksityiskohtiin liittyviä valintoja ja hankintoja on niitäkin lukuisia.

Haastateltavat tarjosivat seikkaperäisiä ja hengästyttäviä kuvauksia siitä loputtomasta tekemisen, paperitöiden, kilpailuttamisen, aikataulutuksen ja valintojen määrästä, joista talonrakennus koostuu – näiltä eivät voi välttyä nekään, jotka eivät itse ottaneet osaa talon rakentamiseen sinänsä. Seuraava haastateltava oli rakentanut talon ilman talopakettia, arkkitehdin avustuksella, mikä oli vaikuttanut projektin keston.

H3 (...) eli sitä kilpailutustyötä on ihan järjetön määrä et siis, talonrakentamiseen tarvii suunnilleen saman määrän ihmisiä ku elokuvan tekemiseen et ihan järjetön määrä jotaki, toistakymmentä suunnittelijaa pelkästään kaikkii lupavaiheisiin ja muihin. Kaikkien niiden ihmisten etsiminen, valitseminen, kilpailuttaminen ja niitten kanssa sitte se suunnittelu ja neuvonpito. Ja sitten kun tää pitkälinen noin vuoden kestävä suunnittelulupavaihe on ohi, niin sitte alkaa toteutus, no siinä sitten kaikkien näitten aikataulutus ja junailu, materiaalien valinnat, kaiken ratkasemista, pintamateriaali kaikki pitää valita nyt sitten ja saa valita itse! Et kaikki ne pitää tehdä. Ja sitten kun toteutusvaihe alkaa työmaalla niin sitte joka päivä sä siellä käyt, kattomassa et mite, vähän tietysti pitää silmällä, mutta myöski et se oli niinkun joka-aamunen melkein rutiini että matkalla töihin ajetaan tontin kautta, että mitä kysymysmerkkejä siellä on, siellä oli koko ajan sit jotakin, pieniä päätöksiä, miten tää detalji, miten sä haluut tää toteutetaan. Et se oli sellast jatkuvaa päätöksentekoo. Ja sitte ihan niinku et oo ikinä rakentanu eikä oo mitään rakennusalan koulutusta kummallakaan ni vähän sillee et, m-mm, mitäs sä suosittelisit?

Eräs toinen pariskunta, jolla oli molemmilla tietämystä rakennusosalasta työn kautta, lähestyi asiaa hiukan eri perspektiivistä. Heille itse tekeminen liittyi ennen kaikkea ammattiylpeyteen ja työn jälkeen: kun itse tekee, tietää, että lopputulos on varmasti laadukas. Heille talonrakennus näyttäytyi ammattitaustan vuoksi yksinkertaisena ja selkeänä prosessina. Hiukan asiaa pohdittuaan hekin päätyivät kuitenkin ymmärtämään

niitä, jotka uupuvat urakan äärellä: talon rakentaminen tai rakennuttaminen on monelle ihmiselle isoin mahdollinen päätös ja hankinta elämän varrella. Silloinkin, kun tehtävään on palkattu urakoitsija, projekti vaatii rakentajalta valtavan tietomäärän ottamista haltuun. Jos ei tiedä aiheesta paljonkaan entuudestaan, voi prosessi olla hyvin kuormittava.

Eräs haastateltava pohti ulkoapäin rakentajiin kohdistuvaa odotusta tai oletusta, että tontilla pitäisi olla itse tekemässä fyysisesti asioita.

H3 Se on ihan semmonen tyypillinen kysymys monelta, no, teettekste mitää ite siellä? Vähä sillei mä kärjistän mut tavallaan se, ehkä vähän tahtomatta ihmiset vähättelee sitä et ette rakenna ite, mut sillon ei ymmärretä sitä miten paljon se jo vaatii, ihan vaa että sä rakennutat (...).

Haastateltava jatkaa miettimällä, voisiko omaan rakennusprojektiin liittyneessä itse tekemisessä olla mukana jonkinlaista itse tekemisen eetosta, joka olisi kulkeutunut mukana edellisiltä sukupolvilta. Hänkin kuitenkin päätyy siihen, että kyse oli säästösyistä. “Kiireisellä äiti-ihmisellä” olisi parempaakin tekemistä kuin viettää aikaa työmaalla.

Lehti on kääntynyt, kun kaupunkien asukkailla ei välttämättä ole enää yhtä sukupolvea ylempänä maalta muuttanutta, suuren muuton sukupolvea. Vielä pari sukupolvea sitten liki jokainen mies maaseudulla oli myös kirvesmies (Kukkonen 2004, 26). Nykyisin ne, joilla perheessä rakentajataustaa on, tai jotka ammattinsa puolesta osaavat rakentaa, kyllä rakentavat, mutta lähinnä joko säästöjä saavuttaakseen tai lopputuloksen laadun taatakseen. Haastateltavista jotkut havainnoivatkin tätä aikojen, tapojen ja taitojen muutosta suhteessa omien vanhempiensa sukupolveen. Eräs haastateltava tosin mainitsi, että jopa hänen äitinsä, joka oli aikanaan kunnostanut kotia, oli suositellut heille mahdollisimman valmista talopakettia – kokemuksesta viisastuneena kenties. Toisaalta voi ajatella, että aikojen muutos on tässä saavuttanut vanhemmankin sukupolven.

Eroja havainnoitiin myös suhteessa “kansainvälisiin kavereihin”, jotka ihmettelivät suomalaisten ystäviensä talonrakennusprojektiä. Esimerkiksi joissakin Euroopan maissa itse rakentaminen on enemmän poikkeus kuin sääntö (ks. Brown 2007) tai jotain, mitä vain paremmin toimeentulevat tekevät (Bossuyt 2020, 8). On siis ymmärrettävää, että keskituloisten nuorten aikuisten talonrakentaminen – vieläpä itse rakentaminen – voi herättää kansainvälistä kummastusta.

Kun talonrakennusta tarkastellaan “ulkoapäin” ja populaareissa kuvauksissa, niissä tuntuvat edelleen elävän mielikuvat itse tekemisestä. Käytännössä nämä haastattelemani

kaupunkien talonrakentajat ovat tuosta kulttuurista irronneet, eivätkä koe sisäsyntyistä tarvetta tehdä talossa kaikkea itse, tai paineita näyttää itse tekemällä jotain. Päinvastoin tekemisestä pyritään eroon. Jos jotain tehdään, se on käytännön tai taloudellisten seikkojen sanelemaa, harraste tai tapa “toteuttaa itse”. Jos työmaalla “täytyy” olla, se liittyy siihen, että halutaan varmistaa aliurakoitsijoiden työn laatu, jottei tule ikäviä yllätyksiä. Omakotitalon rakentaja on Suomessa vastuussa lopputuloksesta, silloinkin kun ei itse tiedä rakentamisesta lähtökohtaisesti mitään.

Tilanne on tietenkin erilainen, jos on kokemusta rakentamisesta – moni haastateltava tätä kommentoikin huomioiden, että sellaiset rakentajat, joille rakentamisen tekniikka on tuttua, ovat aivan erilaisessa asemassa ja projekti sujuu helpommin. Haastateltavat suosittelivat vahvasti, että jos itsellä tai puolisoilla ei ole minkäänlaista ymmärrystä asiasta, kannattaa harkita projektia kahdesti, tai varautua palkkaamaan joku, joka osaa viedä projektin päätökseen. YouTuben varaan ei kannata ainakaan heittäytyä.

H1 (...) jos mul ois mies joka ei oo (...) millään taval rakennusalalla, niin kyl mä sit ihan ehdottomasti palkkaisin siihen, jonkun firman viemään tän projektin läpi koska... mikään ei ois nii hirveetä ku joku tee-se-itse-mies! Joka Juutuubista samaa aikaa opiskelis – näitähän on! Paljon.

Haastateltavien kerrattua talonrakennusprojektin kulkua ja haasteita halusin tietää, tulisiko uusi rakennusprojekti enää kyseeseen. Kukaan haastateltava ei tuntunut olevan ajatuksesta kovin innoissaan. Pikemminkin vaikutti siltä, että seuraavassa rakennusprojektissa, jos sellaista koskaan tulee, tehdään entistäkin vähemmän. Vaikuttaa siltä, että talonrakennuksessa ei päde sanonta “nälkä kasvaa syödessä”.

Bossuytin (2020, 10) tutkimuksessa hollantilaiset talonrakentajat perustelivat talon rakentamistaan halulla tehdä omin käsin jotain ja jättää jälki. Jopa niille, jotka olivat palkanneet katalogiurakoitsijan tai tehneet vähemmän omin käsin, muodostui rakennusprojektin kuluessa symbolinen tunne autonomiasta ja henkilökohtaisesta saavutuksesta. (Emt.) Onkin mielestäni jopa hiukan yllättävää, kuinka *vähän* omat, suomalaiset haastateltavani asettavat itse tekemiselle painoarvoa siihen nähden, kuinka vahva itse rakentamisen kulttuuri Suomessa on ollut.

Sen sijaan kysellessäni haastateltavilta itse tekemisen ja oman kädenjäljen näkymisen merkityksistä puhe alkoi ohjautua mielenkiintoisella tavalla itse *valitsemiseen* ja lopputulokseen vaikuttamiseen sitä kautta. Tässä kohdin haastateltavien äänenpainot alkoivat muuttua. Monet palasivat useasti puheessaan korostamaan sitä seikkaa, että olivat

valinneet *itse kaiken*. Tätä itse päättämistä ja valitsemista ja lopputulokseen sitä kautta vaikuttamista korostivat niin ne, jotka olivat valinneet mahdollisimman mutkattoman valmistalon, kuin nekin, jotka olivat palkanneet suunnitteluun avuksi ammattilaisen. Tällöin arkkitehdinkin valinta oli perustunut asukkaan itsensä mieltymyksiin ja näkemyksiin siitä, millaisen talon halusi toteuttaa.

Pohdin, että tällä toistolla saatettiin, kenties tiedostamatta, kommentoida sitä oletusta, että taloa rakentaessa on suotavaa tehdä edes jotain – onhan itse rakentaminen ollut Suomessa perinteisesti ihmisen mitta. Haastateltavat korostivat myös valintojen määrää ja niiden raskautta, kuten edeltä on käynyt ilmi. Tämä alleviivaa sitä, että jo pelkkä valitseminenkin on *työlästä*.

Toisaalta itse valitsemisen korostuksen voi lukea myös asukkaan itsemääräämisoikeuden korostuksena. Sota-ajan jälkeen omakotitalon rakentaminen oli symbolinen teko, jolla lunastettiin hallintavalta omaan tilaan. Nykyajan rakentajalla, jolla itse rakentamisen taitoa ei välttämättä ole, tila ja määräysvalta on mahdollista ottaa haltuun *päättämällä* siitä, mitä taloon tulee ja miltä se näyttää. Itse valitsemisen korostuksen voi tällöin, halutessaan, lukea pyrkimyksenä puolustautua vieraiden vaikutusvallalta.

Toisaalta itse päättäminen linkittyy luontevimmin aiemmin esiteltyihin ajatuksiin talon rakentamisesta asukkaansa “omakuvaksi”. Jos kodilla on myöhäismodernissa maailmassa rooli yksilön identiteetin ylläpitäjänä (Gram-Hanssen & Bech-Danielsen 2014), päättämisestä siitä, miltä koti näyttää, tulee oleellinen keino tätä kohti pyrkimisessä. Jos koti yhdistää hyvin konkreettisella tavalla asukkaansa menneisyyden ja tulevaisuuden (Brown 2007) ja asukas löytää itsensä, kodissaan, niiden risteyspisteestä, ei ole lainkaan yhdentekevää, mitä tai ketä koti kuvastaa. Jos kotia rakennetaan asukkaansa omakuvaksi, projekti ei siedä säröjä, jotka aiheutuisivat jonkun muun tekemistä valinnoista.

On selvää, että itse päättäminen ja valitseminen on haastattelemillani suomalaisilla kaupunkirakentajilla ottanut itse rakentamisen paikan. Kenties itse rakentamisella on jossain päin Suomea edelleen merkitystä – maantiede voi tässä vaikuttaa. Näille aineistoni kaupunkilaisille talonrakentajille rakentaminen ja omien kätten jälkien näkeminen ei kuitenkaan enää ollut välttämätöntä. Myytti sitkeästä raivaajakansasta on vaihtunut yksilölliseen kodinomistajaan, joka määrää kaapin paikan.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Omakotitalo identiteettinä ja elämäntapana

Omakotitalolla ilmiönä ja rakennelmana on ikää suunnilleen saman verran kuin itsenäisellä Suomella. Lähdin etsimään suomalaiselle omakotirakentamiselle annettuja merkityksiä perusteellisesti sadan vuoden takaa. Omakotitaloon vuosisadan vaihteen puutarhakaupunki-ideologiasta lähtien liitetyt tunnusmerkit – väljyys, yhteys luontoon, rentoutuminen ja virkistäytyminen – ovat edelleen eläviä mielikuvia rakentajien tarinoissa. Tässä mielessä omakotitalo edustaa, edelleenkin, “parempaa asumista”. Taloa ei kuitenkaan välttämättä enää pidetä asumisuran päätepisteenä, vaan tunnustetaan, että muunkinlaisia vaihtoehtoja on tarjolla. Tarpeiden ja elämäntilanteen muuttuessa on mahdollista tehdä yksilöllisiä valintoja asumispolulla. Aasukkaat yhdistävät omakotitalon ennen kaikkea yksilöllisiin preferensseihin, ominaisuuksiin ja mielihaluihin: se on ennen kaikkea elämäntyyliä. Kerrostaloasunto ei näyttäyty omakotitaloa vähempiarvoisena vaihtoehtona, mikäli sellaisen valitsemalla saa itselleen tavoittelemansa kaupunkilaisen elämäntyylin edut.

Statuksen tavoittelun tai erottautumisen välineenä tai itseisarvona omakotitalo ei näiden keskiluokkaisten, kaupunkilaisten omakotirakentajien tarinoissa näyttäyty – vaikka on tietenkin mahdollista, että sillä sellaisia tiedostamattomia tai ääneen lausumattomia merkityksiä on. Myös vuokralla asuminen näyttäytyy haastateltavien kertomuksissa enimmäkseen elämäntapavalintana tai tiettyyn elämänvaiheeseen kuuluvana asiana. Näin on erityisesti silloin, kun on tottunut asumaan omakotitalossa. Lapsuuden asumismuoto määrittää kuitenkin identiteettiä ja tulevan asumismuodon valintaa. Omakotitalon rakentaminen tarjoutuu omakotitalosta lähtöisin oleville “normaalina” vaihtoehtona, erityisesti jos päässyt lapsuudenkodissaan näkemään rakentamista. Jos omakotitaustaa ei ole, tai ei ole tottunut pitämään sitä itselle taloudellisesti saavutettavissa olevana asiana, siirtymä kerrostalosta omakotitaloon voi tuottaa “muukalaisuuden” kokemuksen (vrt. Gram-Hanssen & Bech-Kristensen) – siis tunteen siitä, että on päätynyt omakotitalossa ikään kuin “väärään paikkaan”. Lapsuuden asumismuodosta muodostuu osa ihmisten identiteettiä ja tämän kulttuurista pääomaa määrittävä tekijä.

Identiteetti ei kuitenkaan ainoastaan ilmene asumismuodon valinnassa, vaan identiteettiä myös rakennetaan talon kautta. Sitä ilmentetään erityisesti talon sisätiloissa tehtävissä valinnoissa. Kun suurimmalla osalla ihmisistä ei nykyisin enää ole talonrakennukseen tarvittavia taitoa, korostuu pakettitalonkin rakentamisessa itse valitseminen ja lopputulokseen vaikuttaminen sitä kautta. Valitsemalla taloon tulevat tekniset, toiminnalliset tai sisustusratkaisut vaikutetaan siihen, että lopputulos on täysin asukkaansa näköinen koti. Myöhäismodernissa maailmassa, jossa identiteettiä perinteisesti ylläpitäneet luokka, perhe ja yhteisö ovat liudentuneet, fyysinen talo tarjoaa myös tukipuut yksilön identiteetin rakentamiselle (ks. Gram-Hanssen & Bech-Danielsen). Samalla talon kautta eletään ja tehdään näkyväksi asukkaan omaa elämäntarinaa (ks. Brown 2007).

5.2. Liudentuva sukupuoli, pintansa pitävä perhe

Omakotitalon historiassa vaikuttaa koti-ideologia ja käsitys omakodista perheelle ja lapsille ihanteellisena paikkana. Nämä mielikuvat ovat edelleen elinvoimaisia, ja niitä myös tuetaan erilaisin toimin. Esimerkiksi kaupunkien tonttipolitiikalla voidaan ohjailta sitä, keille rakentamiseen sopivia tontteja jaetaan. Poliittikkakin kuitenkin pohjautuu käsityksiin siitä, kuka on omakotiasukas tai keille omakotiasuminen “kuuluu”. Uusille asuinalueille asettuvat erityisesti samanikäiset nuoret perheet, mikä tuottaa asuinalueille tietynlaisen sosiaalisen profiilin. Haastateltavieni joukossa oli myös pariskuntia, mutta omakotialueet näyttäytyvät heillekin selkeästi perheiden paikkoina.

Koti kuvastaa perhettä myös siten, että siinä ilmenee sen sisäinen roolijako, erilaiset tavat käyttää tilaa sekä tilalle annettavat merkitykset (ks. esim. Sanaksenaho 2017; Saarikangas 1993). On esitetty, että myöhäismodernissa ajassa kodista ja perheestä muodostuisi entistäkin tärkeämpi paikka yksilön identiteetille, ja myös perinteinen sukupuolten välinen työnjako saisi kodissa enemmän painoarvoa (ks. Gram-Hanssen & Bech-Danielsen). Keskimäärin haastattelemani naiset, taloon liittyen, osoittivatkin miehiä enemmän mielenkiintoa sisustuksellisiin ja arjen toiminnallisiin ratkaisuihin, kun taas miehiä kiinnostivat enemmän tekniset ratkaisut. Jako ei ollut kuitenkaan itsestään selvä, vaan poikkeuksiakin esiintyi. Ennen kaikkea haastateltavat korostivat työnjaon – myös rakentamisen aikaisen – määräytymistä yksilöllisistä mielenkiinnon kohteista ja taidoista käsin. Talonrakentamiseen perinteisesti liittyneet sukupuolittuneet merkitykset ylipäänsä

vaikuttavat liudentuneen. Taloprojektin suunnittelusta ja toteuttamisesta niin naiset kuin miehetkin kantoivat yhtäläisesti vastuuta, ja lopputulosta pidettiin yhteisenä.

5.3 Jukolan poikien jälkeläiset

Lähdin etsimään aineistosta myös perinteiseen suomalaiseen talonrakennukseen, raivaajajenkehen ja oman tilan puolesta kamppailuun liittyneitä merkityksiä. Aineistossani Jukolan pojat loistivat kuitenkin lähinnä poissaolollaan: miehistä voimain mittelöä, reiviiritietoisuutta tai puolustautumista “ulkoisia uhkia” vastaan ei ilmennyt lainkaan. Myöskään tontin eli maan omistamiseen tällaisia merkityksiä ei vaikuttanut liittyvän. Sekä sen että talon omistaminen oli lähinnä käytännöllinen ratkaisu, johon tulotaso ja elämäntilanne tarjosivat mahdollisuuden.

Haastattelemani rakentajat asuivat kaikki kaupunkialueella tai vähintään kaupungin kehyskunnassa. Tutkimustulokset täytyy siis suhteuttaa kontekstiinsa: ne kuvastavat kaupunkilaisten omakotitalorakentajien haaveita ja pyrkimyksiä. On täysin mahdollista, että paikallisia ja maantieteellisiä eroja esiintyy sen suhteen, millaisia merkityksiä ja odotuksia taloon ja sen rakentamiseen liitetään. Aineiston ulkopuolisissa keskusteluissa olen törmännyt usein mainintoihin Pohjanmaan alueellisesta erityisyydestä, mitä tulee talonrakennukseen: esimerkiksi Laurosen (1991, 56) tutkimuksessa pohjalaiset rakentajat korostivat voimakkaasti pohjalaisuuden ja talonrakennustaidon samansukuisuutta. On mahdollista, että jossain päin Suomea nimenomaan itse *rakentaminen* tarjoaa edelleen rakennuspuita ihmisten identiteetille. Pohjalaisia haastateltavia ei kuitenkaan aineistossani ollut, joten en päässyt selvittämään asiaa heidän kanssaan. Olisikin mielenkiintoista toteuttaa tutkimus näitä maantieteellisiä eroja ja merkityksiä tarkemmin luodaten.

Tutkimuksen perusteella ei ole myöskään mahdollista kommentoida sitä, millaista on suomalainen omakotirakentaminen maaseudulla, missä rakentamiselle tarjoutuu väljemmät puitteet. Millaisia motiiveja maaseutujen omakotirakentajilla on tai millaisia asioita he asettavat etusijalle rakentaessaan, sitä aineistoni ei kerro. Kaupungistuminen on Suomessa verrattain viimeaikainen prosessi, ja – erään haastateltavani sanoin – monet suomalaiset ovat edelleen “soratien päästä” kotoisin. Etäisyys 60–70-lukujen suuren muuton aikaan kasvaa kuitenkin koko ajan. Eri puolella Suomea kaupungeissa elää jo useita sukupolvia, joilla on todennäköisesti muistikuvia ainoastaan kaupungissa asumisesta. Onkin mahdollista, että maaseuturakentamisen ja kaupunkirakentamisen käytännöt ovat viime

vuosikymmeninä jollakin tavalla eriytyneet, ja niissä vaikuttavat osin erilaiset asiat – tosin maaseudullakin tyypillisin talotyyppi nykyaikana lienee pakettitalo.

Asia erikseen ovatkin selkeästi “metsään rakentajat”, jotka kenties edelleen tavoittelevat suomalaisen asumisen arkkityyppiä. Näitä metsien miehiä tai naisia, kuten myös pitkistä tavarasta talon rakentaneita, olisikin mielenkiintoista löytää ja selvittää, vaikuttaako sukupuoli heidän kohdallaan rakentamistavan valintaan – ja jos näin on, liittyykö se erityisesti perinteisiin suomalaiseen rakentamiseen liitettyihin mielikuviin ja malleihin. On mahdollista, että jossain päin Suomea rakentamisella pidetään edelleen yllä paitsi yksilön, myös kansakunnan identiteettiä. Samoin olisi kiinnostavaa selvittää, miksi suomalaiset *eivät* halua rakentaa – sekin voisi kertoa jotain oleellista rakentamiseen liitettyjen merkitysten muutoksesta.

Kysymys siitä, miksi suomalainen rakentaa, liittyy siis monin tavoin historiaan, mutta myös nykyaikaan, yksilöllisyyden korostukseen ja identiteetin rakentamiseen kodilla ja kulutusvalinnoilla, mainonnan ja median vaikutuspiirissä. Vastaus kysymykseen “miksi suomalainen rakentaa” ei liene helposti tiivistettävissä yhteen lauseeseen. Lähimmäksi sitä päässee aineistoni viimeinen haastateltava viimeisessä lausahduksessaan:

H9 Mut sit toisaalta jos se oli ainoa mahdollisuus saada se tehtyä ja sitten... ja myös ehkä se ettei luota kehenkään toiseen, joka vois sen tehdä ni. Ni mikäpä siinä. Voihan siihen sen elämänsä laittaa sit jos se on tärkeä unelma.

Kirjallisuus

Aamulehti (21.5.2018) Jo miltei kaksi miljoonaa suomalaista asuu kerrostaloissa – Yksinasujien lisäksi kerrostaloissa asuu yhä enemmän suurperheitä.

<https://www.aamulehti.fi/a/200959506> (tarkastettu: 31.10.2020).

Alasuutari, Pertti (2012) *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino. E-kirja.

Bossuyt, Daniël M. (2020) The value of self-build: understanding the aspirations and strategies of owner-builders in the Homeruskwartiet, Almere. *Housing Studies*, DOI: 10.1080/02673037.2020.1720616.

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02673037.2020.1720616> (tarkastettu: 5.11.2020).

Brown, Roni (2007) Identity and Narrativity in Homes Made by Amateurs. *Home Cultures* 4:3, 261–285.

Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Polity Press.

Caputo, Silvio, Lemes de Oliveira Fabiano & Blott, Dan (2019) Values for self-build urbanism. *European Planning Studies*, DOI: 10.1080/09654313.2019.1579299.

<https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1579299> (tarkastettu: 6.11.2020)

Clapham, David (2018) Housing Theory, Housing Research and Housing Policy. *Housing, Theory and Society* 35:2, 163–177. DOI: 10.1080/14036096.2017.1366937.

<https://doi.org/10.1080/14036096.2017.1366937> (tarkastettu: 9.11.2020)

Clapham, David (2002) Housing Pathways: A Post Modern Analytical Framework. *Housing, Theory and Society* 19:2, 57–68, DOI: 10.1080/140360902760385565.

<https://doi.org/10.1080/140360902760385565> (tarkastettu: 9.11.2020).

Gram-Hanssen, Kirsten & Bech-Danielsen, Claus (2014) House, home and identity from a consumption perspective. *Housing, Theory and Society* 21:1, 17–26, DOI:

10.1080/14036090410025816. <http://dx.doi.org/10.1080/14036090410025816> (tarkastettu: 6.11.2020)

Halonen, Tero & Aro, Laura (2005) Lukijalle. Teoksessa Tero Halonen & Laura Aro (toim.) *Suomalaisten symbolit*. Jyväskylä: Atena, 7–10.

- Helsingin kaupunki (2019) Kaupunki vuokraa 84 omakotitalotonttia. <https://www.hel.fi/helsinki/fi/asuminen-ja-ymparisto/tontit/tontit/tonttihaut-ja-kilpailut/kaupunki-vuokraa-84-omakotitalotonttia> (tarkastettu: 22.9.2020).
- Helsingin Sanomat* (15.4.2020) *Kotiunelmia*-realitysarjassa taloprojekti mittaa parisuhteen. HS Kulttuuri, televisioarvostelu. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000006474563.html> tarkastettu: 6.10.2020).
- Hyvärinen, Matti, Nikander, Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (2017) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.
- Junkala, Pekka (2005) Oma tupa – oma lupa: rintamamiestalot. Teoksessa Tero Halonen & Laura Aro (toim.) *Suomalaisten symbolit*. Jyväskylä: Atena, 130–135.
- Kammonen, Kaisu (2012) *Tyypitalosta talopakettiin. Selvitys suomalaisen pientalotuotannon historiasta, nykytilasta, tulevaisuuden mahdollisuuksista ja kehitystarpeista*. Tampereen teknillinen yliopisto, Arkkitehtuurin laitos, asunosuunnittelu. Julkaisu 4. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto.
- Kempainen, Tiina, Uusitalo, Outi & Kuoppamäki, Sanna-Mari (2017) Asumisnormit vai yksilölliset haaveet? Asumistoiveet eri elämänvaiheissa. *Kulutustutkimus* 11:1, 33–47. http://www.kulutustutkimus.net/wp-content/uploads/2017/08/Kulutustutkimus.nyt_1_2017.pdf (tarkastettu: 15.11.2020).
- Kiiski, Timo (2006) *Talotarinoita Suomesta*. Omakustanne. Painopaikka Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Kolbe, Laura (1988) *Kulosaari – unelma paremmasta tulevaisuudesta*. Helsinki: Otava.
- Korkiakangas, Pirjo (2005) Romantisoitu maaseutu. Teoksessa Tero Halonen & Laura Aro (toim.) *Suomalaisten symbolit*. Jyväskylä: Atena, 36–41.
- Koskelo, Tiia-Pauliina (2013) *Valmistalon evoluutio suomalaisen puutaloteollisuuden mainoskuvastoissa 1980–2000-luvuilla*. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto.
- Kukkonen, Heikki (2004) Esipuhe. Teoksessa *Oma koti – Omakotiasuminen Suomessa*. Helsinki: Suomen Kotiseutuliitto, 6–8.
- Lampi, Pertti (2007) *Oma tupa – oma lupa. Suomen omakotiliitto 1947–2007*. Helsinki: Suomen Omakotiliitto ry.

Lauronen, Erja (1991) *Unelma ja sen toteuttajat – tutkimus suomalaisista omakotirakentajista*. Asuntohallituksen tutkimus- ja suunnitteluosasto. Asuntotutkimuksia 3:1991. Helsinki: Asuntohallitus.

Maaseudun Tulevaisuus (2019) Lähes miljoona suomalaista miettii vakavasti maallemuuttoa – yrittäjistäkin lähes kolmasosa. *Maaseudun Tulevaisuus* 16.12.2019. <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/politiikka/artikkeli-1.764349> (tarkastettu: 29.9.2020).

Pienteollisuus (2019) Tietoa toimialasta. Asuntorakentaminen. <http://www.pientaloteollisuus.fi/fin/tietoa-toimialasta/tutkittua-tietoa/asuntorakentaminen/> (tarkastettu: 29.9.2020).

Pietilä, Ilkka (2010) Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 212–241.

Rakennustutkimus RTS (2019) *Suomi rakentaa*. Markkinakatsaus, kesäkuu 2019. https://www.expressmagnet.eu/pub/108/Suomirakentaa_markkinakatsaus_2019_7/#p=2 (tarkastettu: 29.9.2020).

Ruonavaara, Hannu (1990) Four models of explaining the growth of home-ownership. *Scandinavian Housing and Planning Research* 7:3, 129–142. DOI: 10.1080/02815739008730228. <http://dx.doi.org/10.1080/02815739008730228> (tarkastettu: 7.11.2020).

Ruonavaara, Hannu (1993) *Omat kodit ja vuokrahuoneet. Sosiologinen tutkimus asunnonhallinnan muodoista Suomen asutuskeskuksissa 1920–1950*. Väitöskirja. Turun yliopisto.

Ruonavaara, Hannu (1996) The home ideology and housing discourse in Finland 1900–1950. *Housing Studies* 11:1, 89–104, DOI: 10.1080/02673039608720847. <http://dx.doi.org/10.1080/02673039608720847> (tarkastettu: 8.11.2020).

Ruonavaara, Hannu (1999) The State and Self-help Housing in Urban Finland, 1920 to 1950. *Housing Studies* 14:3, 329–339. <http://dx.doi.org/10.1080/02673039982821> (tarkastettu: 8.11.2020).

- Ruonavaara, Hannu (2004) Oma koti ja omistusasuminen. Teoksessa *Oma koti – Omakotiasuminen Suomessa*. Helsinki: Suomen Kotiseutuliitto, 106–109.
- Ruusuvuori, Johanna (2010) Litteroijan muistilista. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 424–431.
- Saarikangas, Kirsi (1993) *Modern Houses for Model Families: Gender, Ideology and the Modern Dwelling: The Type-Planned Houses of the 1940s in Finland*. Väitöskirja. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Saarikangas, Kirsi (1999) Puu, metsä ja luonto: arkkitehtuuri suomalaisuuden rakentamisena ja rakentumisena. Teoksessa Tuomas M. S. Lehtonen (toim.) *Suomi – outo, pohjoinen maa? Näkökulmia Euroopan äären historiaan ja kulttuuriin*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 166–207.
- Saarikangas, Kirsi (2004) Omakotitalon synty. Teoksessa Anna-Maija Halme (toim.) *Oma koti – Omakotiasuminen Suomessa*. Helsinki: Suomen Kotiseutuliitto, 14–23.
- Sanaksenaho, Pirjo (2017) *Moderni koti. Pientaloasumisen ihanteet arkkitehtuuri- ja sisustusjulkaisuissa 1950–1960-luvuilla*. Väitöskirja. Helsinki: Aalto-yliopisto.
- Sitra (2019) *Megatrendit 2020*. Sitran selvityksiä 162, tammikuu 2020. Helsinki: Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra. <https://media.sitra.fi/2019/12/15143428/megatrendit-2020.pdf> (tarkastettu: 29.9.2020).
- Suomalaisen Työn Liitto (2015) *Sinivalkoinen sananjälki* -kampanjatutkimus, lokakuu 2015. https://suomalaintyoyo.fi/wp-content/uploads/2016/08/Sinivalkoinen_jalanjalki_Raportti_Lokakuu_2015.pdf (tarkastettu: 27.5.2020)
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2017) Asunnot ja asuinolot. ISSN=1798-6745. 2017. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/asas/2017/asas_2017_2018-05-17_tie_001_fi.html (tarkastettu: 29.9.2020).
- Suomen virallinen tilasto (SVT) (2018) Rakennukset ja kesämökit. ISSN=1798-677X. Rakennuskanta 2018. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/rakke/2018/rakke_2018_2019-05-21_kat_002_fi.html (tarkastettu: 29.9.2020).

Suomen virallinen tilasto (SVT) (2019) Rakennukset ja kesämökit.

ISSN=1798-677X. Kesämökit 2019. Helsinki: Tilastokeskus.

http://www.stat.fi/til/rakke/2019/rakke_2019_2020-05-27_kat_001_fi.html (tarkastettu: 29.9.2020).

Yle Radio 1 (3.3.2015) Sari Helin: Kuka hullu rakentaa oman talon? Vieraina arkkitehti Heini Korpelainen sekä kiinteistönvälittäjäliiton toimitusjohtaja Jaana Anttila-Kangas.

<https://areena.yle.fi/1-2594321> (tarkastettu: 27.5.2020).

Aineistolähteet

Ahvenniemi, Ulla & Lähteenmäki, Laura (2009) *Mistä on omat talot tehty? Harkkoa ja lautaa kahdella raksalla*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Hotakainen, Kari (2002) *Juoksuhaudantie*. Helsinki: WSOY.

Leevi and The Leavings (1995) *Vasara ja nauvoja*. Albumilta *Rakkauden planeetta*. Helsinki: Pyramid.

Leppänen, Keijo (2007) *Kotitehtävä: rakentajan ilot ja murheet*. Helsinki: Otava.

Rantanen, Kari (2007) *Suomalainen miehuuskoe. Omakotirakentajan päiväkirja*. Helsinki: Multikustannus Oy.

Tervomaa, Raija (2007) *Oho kallista kotia – bygattiin uus hima*. Helsinki: Edico.

Muut lähteet

Huvila & Huussi (–) Nelonen.

Joka kodin asuntomarkkinat (1991–2010) Kolmoskanava ja MTV3.

Kotiunelmia (2020–) TV5.

Kotoisa (2018–) MTV3.

Remonttipiiskuri (2018–) MTV3.

Suomen kaunein koti (2013–) MTV3.

Haastatteluaineisto

Omakotirakentajan pilottihaastattelu puhelimitse 29.4.2020. Muistiinpanot.

Omakotirakentajien haastattelut elokuussa 2020. Litteroitu haastatteluaineisto.

Liite 1. Haastattelukutsu

HAASTATTELUKUTSU

Oletko rakentanut omakotitalon? Osallistu tutkimukseen ja kerro kokemuksistasi!

Etsin haastateltavaksi suomalaisia omakotitalonrakentajia, joilla kokemus rakentamisesta on tuoreessa muistissa. Haastattelut liittyvät sosiologian pro gradu -tutkielmaan. Siinä selvitetään, miksi suomalaiset ryhtyvät talonrakennusurakkaan, joka yleisen käsityksen mukaan koettelee niin kukkaroa, hermoja kuin parisuhdettakin. Mutta onko asianlaita todella näin? Nyt pääset siitä kertomaan! Haastateltaviksi haen yksittäisiä talonrakentajia tai pariskuntia. Haastattelut toteutetaan yksilö- tai parihaastatteluina, haastattelun kesto on noin 1,5 tuntia.

Haastattelut voidaan toteuttaa pääkaupunkiseudulla tai Jyväskylässä elokuussa, tarkka aika ja paikka sovitaan erikseen. Haastattelu on mahdollista tehdä myös etänä internetin välityksellä. Haastattelussa pääset kertomaan, mikä sai sinut rakentamaan talon, miten homma eteni, ja miltä nyt tuntuu. Auta selvittämään, mistä tässä suomalaisille niin kovin tutussa mutta tutkimattomassa ilmiössä on kyse!

Yhteydenotot (31.7. mennessä) ja lisätietoja antaa:

Minna Nerg, Jyväskylän yliopisto
(yhteystiedot poistettu)

Yhteistyössä: Osuuskunta Suomen Asuntomessut